

Jogi és államigazgatási ismeretek

(dr. Bednay Dezső)

I. Témakör: Az államszervezet felépítése

1. Az államhatalmi ágak megosztása
2. A köztársasági elnök
3. Államhatalmi, népképviselői szervek
4. A végrehajtó hatalom (közigazgatás) szervei
5. A bíróságok
6. Az ügyészi szervezet
7. Alkotmánybíróság
8. Az alapvető jogok biztosa

II. Témakör: Jogi alapfogalmak

1. A jog lényege, jogforrások
2. Jogszabályok hierarchiája, Alaptörvény (Alkotmány)
3. A jogszabály érvényessége, hatálya
4. A jogszabály felépítése, értelmezése
5. A jogalkalmazás
6. A jogrendszer tagozódása (jogágak)

III. Témakör: A Polgári Törvénykönyv szerkezete, a polgári jog alanyai (természetes személy, jogi személy)

1. A polgári jog fogalma, alapelvei
2. Az ember, mint jogalany
3. A jogi személyek jogalanyisága

IV. Témakör: A dologi jog

1. Változások a korábbi Ptk. tulajdonjog nevű részéhez képest
2. A tulajdonjog tárgya, a dolgok csoportosítása
3. A tulajdonjog tartalma
4. A tulajdonjog védelmének polgári jogi eszközei
5. A tulajdonjog megszerzése
6. A közös tulajdon
7. Korlátolt dologi jogok (zálogjog, óvadék)

V. Témakör: A szerződések általános szabályai

1. A kötelelem és a szerződés fogalma
2. A szerződés megkötése, alakja
3. A szerződés megerősítése

4. A szerződésszegés
5. A szerződés megszűnése
6. A szerződő felek személyének változása
7. A polgári jogi felelősség általános szabálya

VI. Témakör: Jogérvényesítés

1. Általános tudnivalók, bírósági úton nem érvényesíthető követelések
2. A polgári jogi jogviták eldöntése
3. Hatáskör
4. Illetékesség
5. A felek és más perbeli személyek
6. A perbeli képviselő és a meghatalmazás
7. A polgári per lefolytatása
8. A perorvoslatok
9. A választott bírászkodás
10. A fizetési meghagyásos eljárás
11. A bírósági végrehajtási eljárás
12. A csődeljárás
13. A felszámolási eljárás
14. A végelszámolás

VII. Témakör: Családjog

1. A család jelentősége, családi kapcsolat
2. A házasság
3. Az örökbefogadás
4. Tartási kötelezettségek
5. A szülői felügyelet
6. A gyámság
7. Az élettársi kapcsolat
8. A bejegyzett élettársi kapcsolat („az azonos neműek házassága”)

VIII. Témakör: Az öröklési jog

1. Az öröklés helye a jogrendben, meghatározó jogi fogalmak
2. A törvényes öröklés általános rendje
3. A végintézkedésen alapuló öröklés
4. A kötelesrész

IX. Témakör: A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól

1. A 2004. évi CXL. törvény rövidítve Ket. célja, hatálya, alapelvek
2. Hatáskör és illetékesség
3. Az első fokú eljárás
4. Jogorvoslatok és a végrehajtás
5. Elektronikus ügyintézés és hatósági szolgáltatás
6. Iratkezelés a közigazgatásban

I. Témakör: Az államszervezet felépítése

1. Az államhatalmi ágak megosztása

Az állam meghatározott földterületen élő emberek kormányzattal és szuverenitással rendelkező tartós közössége, mely a közösség felett főhatalmat gyakorol. Az állam, mint működő egész bizonyos feladatokat teljesítő szervezet. Legfőbb feladatai és céljai a külső védelem, továbbá a belső biztonság és rend megszilárdítása, az emberi együttélés rendezett és jogszerű feltételeinek biztosítása. Ezen túlmenően időnként egyes konkrét célok (pl. hódítás, vallási eszmék vagy egy ideológia terjesztése) sajátos színezetet kölcsönöznek egy adott államnak. Az állam működése akaratmegvalósítás, mely az állam tevékenységein (törvényhozás, végrehajtás, igazságszolgáltatás), a felségjogok gyakorlásán keresztül valósul meg. Az autokrata, abszolút államok időszakában ez a három felségjog egy kézben összpontosult.

Az államhatalmi ágak megosztása elméletének kidolgozása és ismertté válása a XVIII. században következett be. Az uralkodói abszolútizmus önkényével szemben javasolta a felvilágosodás egyik kiemelkedő gondolkodója a francia Montesquieu a hatalmi ágak megosztását. A „törvények szelleme” című 1750-ben megjelent munkájában így ír erről: „örök tapasztalat, hogy mindenki, aki hatalommal rendelkezik, kész visszaélni vele; addig megy el ebben, míg korlátokba ütközik... Hogy ne lehessen visszaélni a hatalommal, arra van szükség, hogy a dolgok elrendezése folytán hatalom állítsa meg a hatalmat.”

Az államhatalomnak a klasszikus hatalmi ágak (törvényhozás, végrehajtó hatalom, bírói hatalom) közötti újkori megosztása Angliában alakult ki.

A modern jogállamok szervezete bonyolult képződmény, a gyakran eltérő szervezeti formák ellenére ma is érvényesül az előbb ismertetett rendező elv, az államhatalmi ágak megosztásának elmélete.

A hatalommegosztás követelményének megfelelően el kell különülni egymástól, és kiegyensúlyozott arányban kell működnie a három hatalmi ágnek: a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói ágnek.

Egyik hatalmi ág sem veheti át a másik feladatát, egyiknél sem összpontosulhat olyan hatalom, amely diktatórikus hatalomgyakorláshoz vezethetne.

Napjainkban A Montesquieu elméletével foglalkozó államelméleti és közjogi írások a **hatalmi ágak sokasodása jelszavával** kiegészítik a hagyományos három hatalmi ágra épülő hatalommegosztás elméletét:

Ilyen új hatalmi ág például:

- az **államfői** hatalmi ág. Erre a hatalmi ágra Benjamin Constant (1767–1830) hívta fel elsőként a figyelmet. Álláspontja szerint az államfő (király) egy olyan önálló semleges hatalmi ág birtokosa, amely a másik három hatalmi ág felett állva örökdik az alkotmány épségén.
- az **alkotmánybíróság**, mint hatalmi ág. Ez a Montesquieu idejében még nem létező szerv felállításának gondolata Hans Kelsen nevéhez köthető, elsőként Ausztriában (1919) jött létre.

- **az ombudsman** legújabb magyar nevén alapjogvédelmi biztos (a II. világháború után skandináv mintára terjedt el), magát az intézményt elsőként az 1809. évi svéd alkotmány hozta létre. Az ombudsman ellenőrzési tevékenysége főként azért fontos, mert jogi szakértelemmel képes az egyének vagy más panaszosok olyan jogséremléinek orvoslását elősegíteni, amely jogséremlék az adott állami szervek normális működése során nem kapnak orvoslást.
- **a média**, a választói akaratot befolyásoló tevékenysége miatt sokan ezt is a hatalmi ágak közé sorolják.

2. A köztársasági elnök

A köztársasági elnök a hagyományos három klasszikus államhatalmi ág „között” helyezkedik el, kívül áll a végrehajtó hatalmon, önálló államfői hatásköre van.

A parlamentáris rendszerben az államfő politikai szerepének lényege éppen abban áll, hogy nem tartozik egyik hatalmi ághoz sem, rendelkezik azonban minden hatalmi ággal szemben – főleg (de nem kizárólag) ellenőrző és befolyásoló jellegű – hatáskörökkel is.

A köztársaság elnökének szerepe az államszervezetben az, hogy a három államhatalmi ág közötti együttműködést segítse, továbbá, ha kivételes esetben szükséges beavatkozzon az egyes hatalmi ágak tevékenységébe. A jogelméletben ezt a szerepet „politikai alkotmányosság-védelemnek” is nevezik.

A köztársasági elnök másik feladatköre az állam egészének képviselése. Ilyenkor a köztársasági elnök jelenlétével képviseli az államot, az államszervezetet és az állam polgárait együtt.

Magyarország államfője az Országgyűlés által öt évre választott köztársasági elnök, aki *kifejezi a nemzet egységét*, és örködik az államszervezet demokratikus működése felett. A köztársasági elnök egyúttal a fegyveres erők főparancsnoka is.

A köztársasági elnök fontosabb feladat és jogkörei:

- képviseli a magyar államot;
- megbízza és fogadja a nagyköveteket és a követeket;
- kitűzi az országgyűlési és a helyi önkormányzati általános választásokat;
- javaslatot tehet az Országgyűlésnek intézkedés megtételére;
- kinevezi és felmenti azokat a fontos közjogi méltóságokat, akiket nem az Országgyűlés választ (pl. államtitkárokat, a Magyar Nemzeti Bank elnökét, alelnökeit);
- gyakorolja az egyéni kegyelmezés jogát;
- adományozza a törvényben meghatározott címeket, kitüntetések és engedélyezi viselésüket;
- dönt az állampolgársági ügyekben;
- meghatározott kivételes esetben a választások kitűzésével egyidejűleg, feloszthatja az Országgyűlést;

Történelmileg is elmondható, hogy *az államfői (köztársasági elnöki) jogosítványok két csoportba oszthatók:*

- a többé-kevésbé autonóm módon gyakorolt jogosítványok,
- a miniszteri ellenjegyzés mellett megvalósítható jogok.

3. **Államhatalmi, népképviselői szervek (törvényhozó, jogalkotó hatalom)**

Az Alaptörvény szerint Magyarország államformája köztársaság, az ország független, demokratikus jogállam. A népfelség (népszuverenitás) államberendezkedési elvéből adódóan minden kötelező törvény végső forrása a nép akarata.

A nép ezt az akaratot, hatalmat jellemzően közvetett módon (választott országgyűlési képviselők, valamint helyi önkormányzatok útján) gyakorolja, de ismert a hatalomgyakorlás közvetlen módja (pl. népszavazás) is.

A Magyarország legfelsőbb államhatalmi és népképviselői szerve az Országgyűlés, mely a népszuverenitásból eredő jogait gyakorolva biztosítja a társadalom alkotmányos rendjét, meghatározza a kormányzás szervezetét, irányát és feltételeit.

➤ **Az Országgyűlés (Parlament)**

Az Alkotmányban rögzített főbb jogkörei:

- megalkotja az Alaptörvényt (Alkotmányt);
- törvényeket alkot;
- jóváhagyja az állami költségvetést és annak végrehajtását;
- meghatározza a kormányzás szervezetét, irányát és feltételeit, ennek keretében dönt a kormány programjáról;
- megkötö a kiemelkedő fontosságú nemzetközi szerződéseket;
- dönt a fegyveres erők külföldi vagy országon belüli alkalmazásáról;
- megválasztja a közjogi méltóságokat (pl. köztársasági elnök, a miniszterelnök, a Kúria elnöke, stb.);
- közkegyelmet gyakorolhat;
- országos népszavazást rendelhet el.

A választópolgárok az Országgyűlést négyévi időtartamra választják általános és egyenlő választójog alapján, közvetlen és titkos szavazással.

Az Országgyűlés állandó bizottságokat alakít tagjaiból, és bármely kérdés megvizsgálására bizottságot küldhet ki, és bármely állami feladattal kapcsolatban véleményt nyilváníthat, határozatot hozhat. Az országgyűlési bizottságok által kért adatokat mindenki köteles a rendelkezésükre bocsátani, illetőleg köteles előttük vallomást tenni.

Az Országgyűlés megbízatása az alakuló ülésével kezdődik és működése – az Alaptörvényben meghatározott feloszlás vagy felosztatás rendkívüli esete kivételével – az új Országgyűlés alakuló üléséig tart.

Az Országgyűlés pénzügyi-gazdasági ellenőrző szerve az Állami Számvevőszék, amely csak az Országgyűlésnek és a törvényeknek van alárendelve. Az Állami Számvevőszék az állami ellenőrzés legfőbb szerve; feladatkörében általános hatáskörrel rendelkezik.

➤ **A helyi önkormányzatok**

A központi szervek mellett az államhatalom helyi szervei az önkormányzatok, amelyek a helyi közigazgatási szervekkel együtt intézik a lakosságot közvetlenül érintő helyi ügyeket.

Az önkormányzatok az ország területi tagozódásához igazodóan lehetnek:

a) települési önkormányzatok

- községi önkormányzat,
- városi önkormányzat,
- fővárosi kerületi önkormányzat.

b) megyei (fővárosi) önkormányzatok

2013.-tól az ország államigazgatásában a járási hivatalok is szerepet kapnak.

Az önkormányzatok a köz érdekében, demokratikus formában és módon a helyi ügyeket intézik. A helyi önkormányzatok önállósága anyagilag és szervezetileg biztosított, a helyi önkormányzati jogokat és kötelezettségeket törvény határozza meg. Az önkormányzat törvényben meghatározott feladatainak ellátáshoz megfelelő saját bevételre jogosult, továbbá e feladatokkal arányban álló állami támogatásban részesül. A települési önkormányzatok és a megyei önkormányzatok egymással semmilyen alá- vagy fölérendeltségi viszonyban nincsenek.

A helyi önkormányzatok alapjogai egyenlők. Az önkormányzatok kötelezettségei eltérőek lehetnek. Az önkormányzat hatáskörének jogszerű gyakorlása bírósági védelemben részesül, jogai védelmében az önkormányzat az Alkotmánybírósághoz fordulhat.

A helyi önkormányzás a választópolgárok közösségét érintő helyi közügyek önálló, demokratikus intézése, a helyi közhatalomnak a lakosság érdekében való gyakorlása.

A választópolgárok a helyi önkormányzást az általuk választott képviselőtestület útján, illetőleg helyi népszavazással gyakorolják. A képviselőtestület tagjait – az időközi választás kivételével – négy évre választják.

A helyi képviselőtestület önkormányzati ügyekben önállóan szabályoz és igazgat, döntése kizárólag törvényességi okból vizsgálható felül.

A helyi képviselőtestület fontosabb feladatai:

- gyakorolja az önkormányzati tulajdon tekintetében a tulajdonost megillető jogokat, az önkormányzat bevételeivel önállóan gazdálkodik;
- saját felelősségére vállalkozhat;
- dönt a költségvetési szerv alapításáról;
- feladatkörében rendeletet alkothat, amely nem lehet ellentétes a magasabb szintű jogszabállyal;
- törvény keretei között megállapítja a helyi adók fajtáit és mértékét és a helyi adózás részletes szabályait.

A helyi képviselőtestület összetétele:

A helyi képviselőtestület elnöke a polgármester. A képviselőtestület bizottságot választhat, és polgármesteri hivatalt hoz létre. A hivatalban belső szervezeti egységeket (osztályokat, csoportokat) alakíthatnak ki. A polgármester az önkormányzati feladatain kívül törvény vagy törvényi felhatalmazáson alapuló kormányrendelet alapján kivételesen államigazgatási feladatokat és hatásköröket is elláthat.

A fővárosban két szinten működik önkormányzat: a fővárosi kerületekben, és a főváros egészére kiterjedően a Fővárosi Közgyűlés. A Fővárosi Közgyűlés a főváros képviselőtestülete, azokat a feladatokat és hatásköröket gyakorolja, amelyek a főváros egészét, vagy nagy részét érintik.

Megyei önkormányzat az ország 19 megyéjében működik. *A megyei és a települési önkormányzatok között nincs függőségi viszony, együttműködésük a kölcsönös érdekek alapján történik.*

Kisebbségi önkormányzatok

A Magyarország Alaptörvénye a nemzeti és etnikai kisebbségek alkotmányos jogai gyakorlása érdekében lehetővé teszi kisebbségi önkormányzatok létrehozását is. Alapvető feladatuk a kisebbségek érdekeinek védelme és képviselése a részükre törvényben megállapított feladat- és hatáskörök gyakorlása útján. A feladat- és hatáskört országos szinten a közgyűlés, egyéb esetekben testület elnevezésű fórum gyakorolja. A kisebbségi önkormányzatoknak jogalkotási hatáskörük nincs.

4. A végrehajtó hatalom (közigazgatás) szervei

A közigazgatás fogalma

A közigazgatás ma magában foglalja

- az államigazgatást és
- az önkormányzati igazgatást

Az önkormányzati közigazgatási szervek sajátos önállósága a polgári államfejlődés meghatározott szakaszához kötődik. Minden államnak van egy közigazgatási rendszere, mely ellátja a végrehajtó funkciókat. *Központi szinten az államigazgatási szervek a meghatározóak, míg települési szinten az önkormányzatok.*

A közérdek érvényesítését tehát két szervezetrendszer szolgálja. Ezek a kormány által irányított felülről lefelé, központi és területi szintre szerveződő, hierarchikusan felépülő államigazgatási szervek rendszere, valamint a helyben (települési és területi alapon) szervezett és választott testületek által irányított önkormányzati közigazgatási szervek rendszere. A kétféle szervezetrendszer között egyfajta funkcionális munkamegosztás is kimutatható.

Az államigazgatási szervek főleg hatósági jogalkalmazó tevékenységet látnak el, míg az önkormányzatok a helyi közszolgáltatások biztosításában rendelkeznek feladat- és hatáskörökkel, és emellett jogalkotói jogkörük is van.

A közigazgatás egységét reprezentálja az, hogy települési szinten az önkormányzati és az államigazgatási feladatokat egy szervezetben, a helyi önkormányzaton belül látják el, az önkormányzatok működése felett pedig a törvényességi ellenőrzést az államigazgatás gyakorolja. A közigazgatási szervezetrendszer azért dolgozik, hogy megvalósítsa a különböző magas szintű jogszabályokban, elsősorban az Alaptörvényben és a törvényekben foglalt állami célokat. Az államigazgatási szervezetrendszer biztosítja a végrehajtó hatalom számára azokat a kereteket, amelyeken belül a leggyorsabban és a leghatékonyabban érvényre juttathatja az alapvető célkitűzéseit.

A közigazgatási szervezetrendszer működésének célja a közérdek védelme, illetve a közérdek érvényre juttatása.

Az államigazgatási szervezetrendszer főként az általános, az egész társadalom érdekében álló feladatok szervezésére, végrehajtására és védelmére hivatott. A partikuláris, kisebb-nagyobb társadalmi csoportok érdekeit a közigazgatási szervezetrendszer más alrendszerei, pl. a helyi-területi önkormányzatok, közttestületek is érvényre juttathatják.

A központi közigazgatási szervek

A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. Törvény 1. § szerint:

Központi államigazgatási szerv

- a Kormány,
- a kormánybizottságok,
- a Miniszterelnökség,
- a minisztériumok,
- az autonóm államigazgatási szervek,
- a kormányhivatalok,
- a központi hivatalok,
- a rendvédelmi szervek országos parancsnokságai.

Autonóm államigazgatási szerv

- a Közbeszerzések Tanácsa,
- a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság,
- a Gazdasági Versenyhivatal,

Kormányhivatal

- a Központi Statisztikai Hivatal,
- a Magyar Energia Hivatal,
- az Országos Atomenergia Hivatal,
- a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala,
- a Nemzeti Adó- és Vámhivatal,
mely utóbbi sajátossága, hogy az államigazgatási feladatok mellett fegyveres rendvédelmi feladatokat is ellát.

Rendvédelmi szerv

1. a rendőrség,
2. a polgári védelem,
3. a büntetés-végrehajtási szervezet,
4. az állami és hivatásos önkormányzati tűzoltóság,
5. a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok.

➤ A Kormány

Az államigazgatás élén a Kormány, mint testület áll, melynek hatásköre az államigazgatási feladatok egészét átfogja, funkciója azonban elsősorban az irányítás és a koordináció (általános hatáskörű központi irányító szerv).

A Kormány jogkörében:

- 1) irányítja a minisztériumok és a közvetlenül alárendelt egyéb szervek munkáját, összehangolja tevékenységüket;
- 2) az államigazgatás bármely ágát közvetlen irányítása alá vonhatja, és erre elkülönült szervet hozhat létre;

- 3) a Kormány tagjai a miniszterek, akik a jogszabályok rendelkezéseinek és a Kormány határozatainak megfelelően vezetik az államigazgatás feladatkörükbe tartozó ágait, irányítják az alájuk rendelt szerveket;
- 4) jogszabálysértés esetén megsemmisítheti az alárendelt szervek jogszabálynak nem minősülő döntéseit;
- 5) rendeletet alkot és határozatot hoz;
- 6) meghatározott személyi döntéseket hoz.

A Kormány tehát a miniszterelnökből és a miniszterekből áll. A miniszterelnököt az Országgyűlés választja a kormányprogramról történő szavazással egy időben. A minisztereket a megválasztott kormányfő javaslatára – a miniszternek jelölt személyek országgyűlési bizottsági meghallgatását követően – a köztársasági elnök nevezi ki, mellyel egy időben a Kormány létrejön.

A Kormány megbízatása megszűnik az újonnan választott Országgyűlés alakuló ülésével, a miniszterelnök, illetve a Kormány lemondásával, a miniszterelnök halálával, illetve az ellene beterjesztett ún. konstruktív bizalmatlansági indítvány Országgyűlés általi elfogadásával.

A Kormány tagjai részt vehetnek és felszólalhatnak az Országgyűlés ülésein. *A Kormány működéséért az Országgyűlésnek felelős, tevékenységéről rendszeresen köteles beszámolni.*

A Kormány működését a Kormány mellett működő testületi szervek is segítik. Ezek közül az Alkotmány külön is nevesíti a **kormánybizottságokat**, amelyeket a Kormány a hatáskörébe tartozó jelentős, több minisztérium feladatkörét érintő feladatok összehangolt megoldásának irányítására hozhat létre. A kormánybizottságok tagjai a feladatkörükben érintett miniszterek.

A Kormány mellett működő szervek másik fő típusa a **kabinet**. *A kabinetek a Kormány döntéselőkészítő, véleményező, koordináló és javaslattevő szervei.* A kabinetek rendszere és működtetése alapvetően azt a célt szolgálja, hogy a kormány elé kerülő előterjesztések szakmailag és politikailag egyaránt megalapozottak legyenek.

➤ **minisztériumok**

A minisztériumok a Kormány irányítása alatt álló, de a miniszter által vezetett kormányzati szervek. A Kormány irányítási jogköre abban nyilvánul meg, hogy rendeletben határozza meg a miniszter feladat- és hatáskörét. A miniszter egyszemélyi felelős vezetőként vezeti a minisztériumot, ennek kereteit törvény valamint a miniszter által kiadott és a miniszterelnök által jóváhagyott szervezeti és működési szabályzat határozza meg.

➤ **Kormányhivatalok, központi hivatalok, kormányablakok**

A nem minisztériumi formában működő központi államigazgatási szerv a kormányhivatal. A kormányhivatal, egy „majdnem minisztérium”: törvény által létrehozott, és a Kormány irányítása alatt működő központi államigazgatási szerv. A kormányhivatalokat a kormány irányítja, és egy, a miniszterelnök által kijelölt kormánytag felügyeli.

- **Kormányhivatal** formájában működik például:

- a Központi Statisztikai Hivatal,

- a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala,
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV, „leánykori nevén” APEH), amely utóbbi az államigazgatási feladatok mellett fegyveres rendvédelmi feladatokat is ellát.

- **Központi hivatal**

A központi hivatal kormányrendelet által létrehozott, a miniszter irányítása alatt álló központi közigazgatási szerv. A központi hivatal területi szervekkel akkor rendelkezik, ha erre a létrehozó kormányrendelet kifejezetten lehetőséget ad. A központi hivatal szervezeti és működési szabályzatát az irányító miniszter normatív utasítással adja ki.

Központi hivatal például többek között:

- az Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Főfelügyelőség,
- a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság,
- az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság,
- az Országos Egészségbiztosítási Pénztár,
- az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat Országos Tisztifőorvosi Hivatala,
- a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal,

A kormányhivatal területi szervekkel akkor rendelkezik, ha erre a létrehozó törvény kifejezetten lehetőséget ad.

- **kormányablakok**

A Kormány általános hatáskörű területi államigazgatási szervei 2011. január 1.-től a fővárosi és megyei kormányhivatalok. A fővárosi és megyei kormányhivatal a járási (fővárosi kerületi) hivatalokban integrált ügyfélszolgálatot **kormányablakot** működtet. a kormányablakok működésének részletes szabályait az 515/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet tartalmazza. A kormányablakok: az ügyintézés helyszínei 2014-től nem csak a megyeszékhelyeken és a megyei jogú városokban, hanem a járási székhelyeken is vannak ilyen integrált ügyfélszolgálati irodák.

➤ **Az önkormányzati közigazgatási szervek**

elsősorban települési szinten, valamint a központi és a települési szint közötti területi szinten fejtik ki tevékenységüket.

Jellemzőjük:

- a helyi választópolgárok által közvetlenül választott testület általi irányításuk,
- a törvényben garantált és el nem vonható önálló feladat- és hatáskör,
- legfőbb feladatuk a lakossági közszolgáltatások szervezése,
- egy-egy rájuk bízott államigazgatási feladatok nem saját hatáskörben történő ellátása.
- a saját bevételi forrásaik is vannak

E decentralizált szervek egymással és az államigazgatási szervekkel nem állnak alá-fölrendeltségben, működésüket a jogszabályoknak megfelelően, és a központi közigazgatás törvényességi ellenőrzésével fejtik ki.

➤ Önkormányzati hivatalok

A helyi önkormányzatok feladat- és hatásköreit hagyományosan két nagy csoportra osztották:

- a) az önkormányzati, illetve
- b) az államigazgatási feladat- és hatáskörökre.

Az önkormányzati feladat- és hatáskörök között megkülönböztethetünk kötelező, illetve önként vállalt (fakultatív) feladat- és hatásköröket.

A helyi államigazgatási (közigazgatási) feladatok ellátására a képviselő-testület szerveiként különböző típusú és elnevezésű hivatalok jöttek létre (pl. polgármesteri hivatal, főpolgármesteri hivatal). A polgármesteri hivatal tagozódásának, munkaszervezetének kialakításáról a képviselőtestület dönt, figyelembe véve a település lakosságának számát és az ellátandó feladatokat.

A hivatalt a polgármester a jegyző útján irányítja. Az önkormányzati munka szakszerűsége és jogszerűsége biztosítása érdekében az önkormányzat köteles gondoskodni megfelelő szakmai képesítéssel rendelkező jegyző kinevezéséről. A jegyző tanácskozási joggal részt vesz a képviselő-testület ülésein is; jogsértő működés vagy döntés esetén jelzési kötelezettsége van. A jegyző gondoskodik az önkormányzat működésével kapcsolatos feladatok ellátásáról, vezeti a hivatalt, és hatósági ügyekben dönt.

A járási hivatalok és a fővárosban a 23 kerületi kormányhivatal kialakításával az államigazgatási feladatok lényegében e szervek feladatkörébe kerültek át.

5. A bíróságok

A bíróságok legfontosabb és legismertebb feladata az igazságszolgáltatás. Magyarországon az igazságszolgáltatást a bíróságok gyakorolják. Az igazságszolgáltatás bírósági monopóliuma azt jelenti, hogy a bíráskodást, mint állami funkciót sem a végrehajtó hatalom, sem a törvényhozó hatalom nem láthatja el, arra kizárólag a politikailag semleges bírói hatalom jogosult. A bírói hatalmi ág egyetlen alkotmányos korlátja az, hogy a bírák a törvényeknek és más jogszabályoknak alárendelten végzik ítélezési (igazságszolgáltatási) tevékenységüket.

A rendes bíróságok tevékenysége három egymástól jól elkülöníthető ügyfajtára terjed ki ezek:

- a polgári jogi jellegű ügyek;
- a büntetőjogi ügyek;
- a közigazgatási (államigazgatási) döntések elleni jogorvoslatok.

Az új bírósági szervezet négy szintű:

- 1) járásbíróság (a fővárosban kerületi bíróság);
- 2) törvényszék (2012.-ig neve megyei bíróság volt)
- 3) ítéltáblák (5 db.);
- 4) Kúria (Legfelsőbb Bíróság).

A polgári peres és a büntetőügyekben első fokon általában a helyi bíróságok járnak el.

Elsőfokú bíróság a **közigazgatási és munkaügyi bíróság** is.

Polgári perben a viszonylag jelentős perértékű ügyekben (harminc millió forint felett), valamint a speciális szakismertet igénylő ügyekben (pl. szerzői jogi és iparjogvédelmi perek) már első fokon a törvényszék hatáskörébe tartozik az ügyek elbírálása; büntető ügyekben pedig a társadalomra kiemelkedően veszélyes (súlyos) bűncselekmények (pl. emberölés) esetében jár el már első fokon a törvényszék.

A törvényszékek keretében működnek a **cégbíróságok**, melyek vezetik a cégek megalakulását és változásait tartalmazó cégnyilvántartást, valamint ellátják a cégjegyzékbe bejegyzett gazdálkodó szervezetek működésének törvényességi felügyeletét.

A járásbírók és a törvényszékek

mellett **bírósági végrehajtók** is működnek, akik a jogerős bírósági határozatokban pénzfizetésre vagy egyéb magatartásra kötelezett személyeket ill. szervezeteket szükség esetén állami kényszer alkalmazásával is a teljesítésre szorítják.

A Kúria – mint a legfelsőbb bírói szerv – elvi irányítást gyakorol az összes bíróság működése és ítélkezése felett. A jogegység érdekében alkotott irányelvei és elvi döntései a bíróságok számára kötelezőek, de az egyes konkrét ügyek elbírálása mindig az eljáró bíróság feladata, az alsóbb szintű bíróság ítélethozatalába a Kúria sem szólhat bele! A bíróság ítéletét vitató fél természetesen élhet a jogszabály által biztosított rendes és rendkívüli jogorvoslatok lehetőségével a magasabb szintű bírói fórumoknál.

Önálló szervezetként a helyi bíróságok mellett működnek a **közjegyzők**, akik az állampolgárok és a jogi személyek részére közokiratot készítenek, okiratot vagy pénzt vehetnek át megőrzésre. A közjegyző ezen kívül lefolytat néhány a hatáskörébe utalt eljárást (ezek közül legjelentősebb a hagyatéki eljárás és a közelmúltban a közjegyzőkhöz került fizetési meghagyásos eljárás).

6. Az ügyészi szervezet

Magyarországon a legfőbb ügyész által irányított és vezetett centrális felépítésű ügyészi szervezet nem tartozik a Kormány irányítása alá, hanem közvetlenül az Országgyűlésnek felelős.

Az ügyészi szervezet centralizált felépítésű. Az ügyészek a legfőbb ügyésznek alárendelten működnek, utasítást csak a legfőbb ügyész és a felettes ügyész adhat nekik.

Az ügyészség legjellemzőbb feladata a vád képviselése a bírósági eljárásokban, de más feladatokat is ellát.

Az ügyészség:

- gondoskodik az állampolgárok jogainak védelméről;
- üldözi az alkotmányos rendet, az ország biztonságát és függetlenségét sértő vagy veszélyeztető cselekményeket;
- magas szintű jogszabályban meghatározott ügyekben nyomozást végez, felügyeletet gyakorol a nyomozás törvényessége felett;
- *a bírósági eljárásokban a vádat képviseli;*
- a büntetés-végrehajtás törvényessége felett felügyeletet gyakorol;
- törvénysértés esetén fellép a törvényesség védelmében.

7. Alkotmánybíróság

Az, hogy egy országban van-e alkotmánybíráskodás, és ha van, miként valósul meg, alapjaiban határozza meg az adott jogrendszer alkotmányos karakterét.

Az Alkotmány védelmének különleges eszköze az alkotmánybíróság, amely a hatalmi ágak kölcsönös egyensúlyát és ellenőrzését a normakontrollal, az alkotmányos alapjogok védelmével biztosítja.

Az alkotmánybíróság Montesquieu idejében még nem létezett.

Felállításának gondolata Hans Kelsen nevéhez köthető, elsőként Ausztriában (1919) jött létre. Az alkotmánybíróság olyan testület, illetve intézmény, amelynek elsődleges funkciója az alkotmánybíráskodás. Szervezeti szempontból az alkotmánybíráskodási tevékenységet jellemzően vagy a bírói szervek (angolszász modell) vagy külön erre a célra létrehozott alkotmánybíróság végzi.

Magyarországon az alkotmánybíróság 1989 óta önálló testületként, önálló költségvetéssel működik. Az Alkotmánybíróság 2010.-ig a hatalmi ágak közötti „mérleg nyelvének” szerepét sikeresen töltötte be, és több, a jogállamiságot erősítő és a végrehajtó hatalom gazdasági mozgásterét is korlátozó döntést hozott.

A 2010 és 2011 években a törvényhozó hatalom már az 1949 évi Alkotmány módosításával, később az új Alaptörvénnyel és az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvénnyel szűkítette az Alkotmánybíróság korábbi jogkörét. Az államadósság mértékének függvényében az Alkotmánybíróság lényegében már nem jogosult a költségvetési tárgyú és adótörvények alkotmányosságát vizsgálására.

Az Alkotmánybíróság

- tizenöt tagból álló testület;
- tagjait az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával tizenkét évre választja (korábban ez 9 év volt), és nem választhatók újra;
- Elnökét az Alkotmánybíróság tagjai közül szintén az Országgyűlés választja (korábban ez a jog a testületet illette meg);
- Az Alkotmánybíróság tagjai nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet;
- Az Alkotmánybíróság hatáskörének, szervezetének, működésének részletes szabályait sarkalatos törvény határozza meg.

2012 előtt az Alkotmánybíróság elsősorban az *actio popularis*, utólagos normakontroll-eljárásokban született határozataiban értelmezte és töltötte meg tartalommal az Alkotmány betűit.

Az *actio popularis* lényege az volt, hogy bárki személyes érdekeltség és érintettség nélkül kezdeményezhetett utólagos normakontroll-eljárást.

2012 után jelentősen megváltozott az alkotmánybíráskodás funkciója és karaktere.

A polgárok alkotmányjogi panasszal már kizárólag saját ügyükben fordulhatnak az Alkotmánybírósághoz és így *megszűnt az actio popularis lehetősége*. 2012.-ig már az alkotmányos kultúra részévé vált, hogy az állampolgárok mellett elsősorban jogvédők, civil szervezetek vállalták azt a feladatot, hogy az alkotmányellenes jogszabályokat megtámadják az alkotmányvédő testület előtt. A jövőben erre már nekik sem lesz lehetőségük.

8. Az alapvető jogok biztosa

Az **ombudsman** magyar nevén alapvető jogok biztosa (2012.-ig országgyűlési biztos) intézménye a II. világháború után skandináv mintára terjedt el, magát az intézményt elsőként az 1809. évi svéd alkotmány hozta létre. Az ombudsman ellenőrzési tevékenysége főként

azért fontos, mert jogi szakértelemmel képes az egyének vagy más panaszosok olyan jogsérelmeinek orvoslását elősegíteni, amely jogsérelmek az adott állami szervek normális működése során nem kapnak orvoslást.

A 2012-től már csak egy biztos működhet, korábban az Országgyűlés egyes alkotmányos jogok védelmére külön biztost is választhatott (ilyen volt például az adatvédelmi biztos).

Az alapvető jogok biztosa alapjogvédelmi tevékenységet lát el, eljárását bárki kezdeményezheti.

Az alapvető jogok biztosa az alapvető jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszaállásokat vizsgálja vagy kivizsgáltatja, orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményez.

Az alapvető jogok biztosát és helyetteseit az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával hat évre választja.

A helyettesek:

- a jövő nemzedékek érdekeinek, valamint
- a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét látják el.

Az adatvédelmi biztos intézménye megszűnt.

Az alapvető jogok biztosa és helyettesei nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet. Az alapvető jogok biztosa évente beszámol tevékenységéről az Országgyűlésnek.

Az alapvető jogok biztosára és helyetteseire vonatkozó részletes szabályokat törvény határozza meg.

Önellenőrző kérdések

- 1) Mít jelent a hatalommegosztás elve?
- 2) Hogyan csoportosíthatók a köztársaság elnökének jogosítványai?
- 3) Milyen módon választják az országgyűlési képviselőket?
- 4) Sorolja fel az országgyűlés feladatait!
- 5) Milyen önkormányzatokat különböztetünk meg?
- 6) Melyek a központi államigazgatási szervek?
- 7) Milyen ügycsoportok különböztethetők meg a bíróságok munkájában?
- 8) Milyen szinteket különböztetünk meg a bírósági szervezeti rendszerben?
- 9) Milyen szerepet tölt be az Alkotmánybíróság?
- 10) Mít tud az alapvető jogok biztosáról?

II. Témakör: Jogi alapfogalmak

1. A jog lényege, jogforrások

A jog a társadalom fennmaradása érdekében rendezettséget teremt, illetve rendet tart és egyúttal alakítja a jogalanyok magatartását. A leghatározottabb meghatározás szerint:

A jog az állam által alkotott vagy szankcionált, és a társadalom valamennyi tagjára kötelező, kikényszeríthető magatartási szabályok összessége.

A jogszabály az emberek társadalmi tevékenységének befolyásolására szolgáló magatartásszabály. A társadalomban egyébként sokféle magatartási szabály érvényesül (hagyomány, erkölcs, szokás, illem stb.); a jog különbözősége abban van, hogy léte az állam létéből következik, megtartatása, kikényszerítése is állami apparátus létezését feltételezi.

A jog, mint magatartási szabály az emberek viselkedésére, egymással szembeni, ismétlődő magatartási fajtáira egyazon érvénnyel vonatkozó általános érvényű állami előírás, amelynek megsértése, nemkövetése a kikényszerítés végett kilátásba helyezett következményekkel, általában valamilyen hátránnyal (szankcióval) jár.

Az állam és a jog szorosan összefonódó intézmények:

Az állam létezését a jog legitimálja, az állami szervek működésének jogi keretei vannak; A jogot viszont az állam jellemzően saját szervei útján alkotja és juttatja érvényre.

A korábban idézett meghatározás a jogot az állam által alkotott vagy szankcionált normaként határozza meg. A történetileg kialakult három jogképződési, illetve jogfejlesztési mód közül ezt a jogalkotási módot törvényhozási jognak is szokás nevezni.

A jogtörténet három jogképződési módot különböztet meg:

- a szokásjog;
  - a bírói jog;
  - a törvényhozási jog (állami jogalkotás).
- a) *A szokásjog* a rabszolgatartó és a feudális jogrendszerekben a legjellemzőbb jogképződési módnak tekinthető. A szokás a társadalom tagjai közötti érintkezések, viszonyok révén kialakuló rendszeresen ismétlődő magatartás. A szokásoknak joggá váló átalakulása részint úgy következik be, hogy az állami szervek (pl. bíróságok) a jogalkalmazó tevékenységük során figyelembe veszik a társadalomban kialakult és meggyökeresedett szabályokat. A szokást megerősítik, és elismertetésüket állami kényszerrel is biztosítják. Így alakul ki a szokásjog. A kodifikáció (így az írott jog) terjedésével a szokásjog jelentősége ugyan lecsökkent, de az írott jog értelmezésénél esetenként a kontinentális jogoknál is jelentős lehet.
- b) *A bírói jog* a kontinentális (római-germán hatás alatt álló) jogrendszerekben kevésbé érvényesül, nyomai a törvényértelmezés formájában lelhetők fel. Jellemző, hogy az írott jogszabályok tiltják a bírák jogalkotási hatalmát. A bírói jog szerepe ellen hat, ha a jogrendszer a precedensre alapuló ítélkezést elveti, hiszen egy új jogeset elbírálása során a bírói gyakorlat által esetleg korábban már kialakított (alkalmazott) szabálynak ilyenkor nincs kötelező ereje. A common law-országokban (az angolszász

jogrendszerekben) azonban kezdettől fogva a bírói jog dominált, s mint a jogfejlesztés egyik csomópontja ma is nagy jelentőséggel bír. Angliában a bíró nemcsak alkalmazta, hanem egyúttal ki is alakította a jogszabályokat. A bírúk kötelesek az elődeik által kialakított szabályokhoz igazodni, tiszteletben kell tartaniuk a korábbi ítéleteket, a precedenseket.

- c) A XIX. századtól a kontinentális jogrendszerekben, így a magyar jogban is a *törvényhozási jogalkotás* a meghatározó, szinte minden állam írott alkotmányokat és törvénykönyveket alkotott. Az írott jogszabályt a legjobb eszköznek tartották világos és egyértelmű szabályok kialakítására, az alkotmányosság megőrzésére. A törvényhozó vagy a közigazgatás által kibocsátott jogszabályok egyúttal hierarchikus rendben helyezkednek el, a hierarchia csúcán az alkotmánnyal. *A jogképződési, illetve jogfejlesztési módok közül ez a legjelentősebb.*

A jogot tehát jellemzően állami szervek alkotják s egyúttal az állami szervek feladata a jogszabályok érvényesítése, kikényszerítése. Ugyanakkor a jogalkotás módját és szabályait is jogszabályok határozzák meg, mert a jogszabályok az állami szervek eljárásának kereteit is meghatározzák.

Egy jogállamban jogszabályok határozzák meg azt, hogy mit tehetnek az állami szervek, és hogy milyen közigazgatási (hatósági) eszközökkel avatkozhatnak be a gazdasági folyamatokba. Leegyszerűsítve *az állami szerv csak azt teheti meg, amit a jogszabály megenged, míg az állampolgár mindazt megteheti, amit a jogszabály kifejezetten nem tilt.*

A jogforrás arra a kérdésre ad választ, hogy mely szerv és milyen formában alkothat jogszabályt. Ezen az alapon beszélhetünk belső és külső jogforrásról.

A **belső jogforrás** körébe azok a szervek tartoznak, amelyek a jogszabály megalkotására felhatalmazást kaptak (pl. Országgyűlés, Kormány, stb.).

A **külső (alaki) jogforrás** pedig az a forma, amelyben a jogszabály megjelenik, amelyben kötelező ereje és más jogszabályokhoz való viszonya megtestesül (pl. törvény, kormányrendelet stb.).

2. Jogszabályok hierarchiája, Alaptörvény (Alkotmány)

Jogalkotó hatásköre csak azoknak az állami szerveknek van, amelyek erre az Alaptörvényben felhatalmazást kaptak.

A jogalkotó hatásköröket az Alaptörvény és a jogalkotási törvény szabályozza.

A jogszabály formája törvény vagy rendelet lehet.

A jogszabályok hierarchiája:

- 1) az Alaptörvény (Alkotmány),
- 2) törvény (ezek egy része ún. sarkalatos kétharmados);
- 3) a Kormány és az MNB elnökének rendelete;
- 4) a miniszteri (és a miniszterelnöki) rendeletet;
- 5) önálló szabályozó szerv vezetőjének rendelete (pl. Médiahatóság);
- 6) az önkormányzat rendelete.

A jogforrási hierarchia élén az Országgyűlés által alkotott Alaptörvény áll. Az Alaptörvény az írott jog legmagasabb szintű jogszabálya.

Magyarországon az Alaptörvény megalkotásához és megváltoztatásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

Egy alkotmány fő szabályozási területei általában:

- az állami berendezkedésre (hatáskör, működés) vonatkozó főbb szabályok,
- a legalapvetőbb emberi- és állampolgári jogok és kötelezettségek,
- nemzeti jelképek, szimbólumok.

Az Alaptörvény az alkotmányjog legfőbb jogforrása. A törvények között és a jogrendben elsődlegességet élvez.

Az Alaptörvényben, az állam önmagát korlátozva biztosítja polgárai számára az alapvető jogokat, a hatalom gyakorlásának törvényes kereteit és szervezetét. Ez abban fejeződik ki, hogy más törvények és alacsonyabb szintű jogszabályok céljaikban, rendelkezéseikben az Alaptörvényhez igazodnak. Az államszervezet és a jogrendszer kiépítése az Alaptörvényben rögzített szabályoknak, a kapcsolódó sarkalatos törvényeknek és általános jogi garanciákat hordozó alapelveknek megfelelően történhet.

Az Alaptörvény és a jogrendszer szoros összefüggésének tere, hogy az Alaptörvény tételesen rögzíti azokat a jogalkotási tárgyköröket (társadalmi viszonyokat) amelyek csak törvényben szabályozhatók.

E tárgykörök alapnormái az Alaptörvényben rögzítve vannak, részletes szabályai pedig, az egyes tárgykört szabályozó külön törvényben szerepelnek. Mindez úgyis megfogalmazható, hogy az Alaptörvény a törvényalkotás fő irányait és zsinórmértékét is megadja.

Az **Alaptörvény** 6 részből áll, a Himnusz első sorával kezdődik, majd

- A PREAMBULUM folytatódik.
- Az ALAPVETÉS című második rész nagybetűkkel jelölt A-T- ig tartó, összesen 19 cikkre van osztva.
- A SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG című harmadik rész római számokkal jelölt I.-XXXI. cikket tartalmaz, az alapjogok és köteleességek felsorolásával.
- Az ÁLLAM című negyedik rész arab számokkal jelölt 1-47 cikkre oszlik.
- A KÜLÖNLEGES JOGREND című ötödik rész szerkezetében folytatja a negyedik rész számozását 48-54 cikkig, tehát hét cikkből áll.
- A ZÁRÓ RENDELKEZÉSEK című a hatodik rész.

Az Alaptörvény még a hatálybalépése előtt kiegészült a **Magyarország Alaptörvényének átmeneti rendelkezései** (2011. december 31.) címet kapott 32 cikket tartalmazó jogszabállyal. Ez az „átmeneti rendelkezések” című jogszabály önmagát sajátos módon az Alaptörvény részének minősítette, de e mellett aggályos volt az is, hogy az átmeneti rendelkezések több esetben egyértelműen nem átmeneti jellegű szabályokat is tartalmaztak.

Az alapvető jogok biztosa indítványára az Alkotmánybíróság megállapította, hogy Magyarország Alaptörvénye átmeneti rendelkezései (tehát lényegében az első módosítás) egyes cikkei Alaptörvény ellenesek és ezért megsemmisítette azokat. Az Alkotmánybíróság döntése miatt elkerülhetlenné vált az Alaptörvény negyedik átfogó módosítása. A módosítás nagyobbik részét az Alaptörvény Átmeneti Rendelkezéseinek (AÁR) az AB által formai ok miatt alkotmányellenesnek minősített pontjaiból, valamint más alkotmányellenesnek talált törvényekből emelték át a képviselők. Egy külön paragrafus tartalmazta a-tól u pontig az Alaptörvény nyelvtani és egyeztetési korrekcióit.

Az Alkotmánybíróság döntésére reagálva tovább korlátozták az Alkotmánybíróság jogkörét. A módosítás eredményeképpen az Országgyűlés bárhogy módosíthatja az Alaptörvényt, azt az Alkotmánybíróság tartalmi szempontból nem vizsgálhatja. Azok az alkotmánybírósági

döntések, melyek az Alaptörvény 2011. január 1-i hatálybalépése előtt születtek, a módosítás értelmében hatályukat veszítik.

2013 szeptemberében az EU részéről érkező kritikák egy részét elismerve, ötödször is módosították az Alaptörvényt.

Az Alaptörvény fölötté áll az egyszerű törvényeknek, s ha a törvények az Alaptörvénytől eltérnek, az Alaptörvénynek kell érvényesülnie. Ilyenkor a törvényeket és egyéb jogszabályokat az e célra létrehozott speciális bíróság, az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánítja és a jogszabályt részben, vagy egészben megsemmisíti (de nem változtathat rajta) és az erről szóló határozatot a Magyar Közlönyben közzéteszi.

A jogforrási hierarchiában az Alaptörvény után a **törvények** (ezek egy része „sarkalatos” 2/3-os törvény) következnek, melyeket ugyancsak az Országgyűlés alkot meg.

Törvényt a Köztársasági elnök, a Kormány, minden országgyűlési bizottság és bármely országgyűlési képviselő kezdeményezhet. Az Országgyűlés által elfogadott törvényt az Országgyűlés elnöke aláírja, majd megküldi a köztársasági elnöknek.

Az Alaptörvény a törvényhozási eljárásnak csak egyes, fontosabb csomópontjait szabályozza. Ilyen csomópont - a törvény fontos érvényességi kelléke -, a kihirdetés.

A törvény kihirdetéséről, annak kézhezvételétől számított tizenöt napon - az Országgyűlés elnökének sürgősségi kérelmére öt napon - belül a köztársasági elnök gondoskodik. A kihirdetésre megküldött törvényt aláírja. A törvényt a hivatalos lapban ki kell hirdetni.

A törvényt évszámmal, római számmal és tv. rövidítéssel kell jelölni. Bizonyos tárgyköröket csak törvényben lehet szabályozni. Az Országgyűlés, mint a legfelsőbb államhatalmi és népképviselői szerv természetesen bármely kérdésben hozhat törvényt; a gyakorlatban is megfigyelhető, hogy a társadalmi viszonyok egyre szélesebb körét törvényi szinten szabályozzák.

A jogforrási hierarchia következő szintjén a **kormányrendelet** áll. A Kormány rendelete törvénnyel nem lehet ellentétes.

A jogforrási hierarchiában a kormányrendelettel azonos szintet jelent az MNB elnökének rendelete. A Magyar Nemzeti Bank a pénzforgalom szabályozására kapott alkotmányos felhatalmazásából következik: a bankjegy és érmekibocsátásának – az ország törvényes fizetőeszköze kibocsátásának - kizárólagos joga. A kibocsátás jogi (normatív) formája a Magyar Közlönyben kihirdetendő jegybanki rendelet.

A jogforrási hierarchia következő szintjét a **miniszterelnöki- és miniszteri rendeletek** képviselik. A Kormány elnöke és tagjai a törvényben meghatározott hatáskörükben rendeleteket adnak ki. A rendeletalkotási jogkör feltétele, hogy törvény vagy kormányrendelet meghatározott tárgykörben a minisztert rendelet alkotására felhatalmazza. A szabályozás szerint nincs szintbeli különbség a miniszterelnöki és a miniszteri rendelet között.

Az Alaptörvény rendelkezése szerint „Az Országgyűlés sarkalatos törvényben a végrehajtó hatalom körébe tartozó egyes feladat és hatáskörök ellátására és gyakorlására önálló szabályozó szerveket hozhat létre. Ennek megfelelően az **önálló szabályozó szerv vezetőjének rendelete** is lehet jogforrás.

A jogforrási hierarchia legalsó szintjén az **önkormányzati rendelet** helyezkedik el. Az önkormányzati rendelet a helyi képviselőtestület alkotja a helyi társadalmi viszonyok rendezése céljából. Az önkormányzat rendeletalkotási jogköre törvényi felhatalmazáson alapul, a törvény végrehajtásának feltételeit igazítja a helyi viszonyokhoz. Az önkormányzati rendelet sem lehet ellentétes magasabb szintű jogszabállyal.

3. A jogszabály érvényessége, hatálya

A jogszabály érvényességének együttes feltételei:

- a kibocsátásra jogosult szerv hozza meg;
- ne legyen ellentétes magasabb rendű jogszabállyal;
- az adott jogszabály meghozatalára előírt eljárási szabályokat be kell tartani;
- a jogszabályt az előírt helyen és módon ki kell hirdetni.

A jogszabályok létezésének, jogi normaként történő funkcionálásának feltétel, hogy a címzettjei megismerhessék azokat. A jogszabályokat tehát ki kell hirdetni és mindenki számára hozzáférhetővé, tenni. Egy jogállamtól elvárható azonban, hogy ezt „ne az ókori Dionüszosz uralkodó módján tegye meg, aki a törvényeket oly magasra függesztette ki, hogy egyetlen polgár sem tudta elolvasni azokat”.

Természetes azonban, hogy a jogalkotóknak csak a jogszabály megismerhetőségének lehetőségét kell biztosítani.

A kihirdetett jogszabály tényleges ismeretének hiányára senki sem hivatkozhat. „a jogszabály ismeretének hiánya a hátrányos következmények alól nem mentesít”.

A jogalkotás folyamata a kihirdetéssel fejeződik be. A kihirdetett szöveg a hiteles. A kihirdetés a jogszabály aláírásából és a hivatalos lapban történő megjelentetéséből áll. A jogszabály hivatalos kihirdetése Magyarország hivatalos lapjában a Magyar Közlönyben történik, a jogszabály minden egyéb közlését közzétételnek nevezzük. A jogszabályokon kívül a Magyar Közlönyben kerül közzétételre néhány egyéb, a társadalom széles körét érintő határozat, jogi iránymutatás is (pl. az Alkotmánybíróság egyes határozatai, a Kúria jogegységi határozatai). A Kormány hivatalos lapjában a Határozatok Tárában és az egyes minisztériumok tárcalapjaiban az általuk irányított, vagy felügyelt szervek munkája szempontjából fontos határozatok és utasítások ismerhetők meg.

Az önkormányzati rendeleteket nem a Magyar Közlönyben, hanem a helyben szokásos módon (pl. hirdetőtábla) kell kihirdetni.

A jogszabály hatálya:

Jogot és kötelezettséget csak hatályos jogszabály állapíthat meg. A jogalanyok (ember, állam, jogi személyek, egyéb szervezetek) jogérvényesen csak hatályos jogszabályra hivatkozhatnak.

A jogszabály hatályossága általánosságban azt jelenti, hogy az adott jogszabály alkalmazandó (ellentétben egy már hatályon kívül helyezett jogszabállyal)

Minden jogszabálynak szükségképpen van területi, időbeli és személyi hatálya, amely megvonja érvényesülési, alkalmazhatósági körét, azt, hogy hol, mikor és kire nézve kötelező.

Területi hatály

A jogszabály területi hatálya azt jelenti, hogy a jogszabályt mely földrajzi területen kell alkalmazni. A területi hatály általában az adott ország területét jelenti, ebből adódóan a jogszabály az ország területén élő illetve ott tartózkodó minden jogalanyra kiterjed. Kivételes esetben bizonyos jogszabály hatálya (pl. tájvédelmi körzettelé nyilvánítás) csak az államterület

meghatározott részére tejed ki. A területi hatály ily módon történő korlátozását az adott jogszabálynak kell tartalmaznia.

Jellegéből adódóan speciális az önkormányzati rendelet területi hatálya E jogszabály területi hatálya eleve korlátozott, az önkormányzat ugyanis csak a működési területére vonatkozóan állapíthat meg jogot illetve kötelezettséget.

Időbeli hatály

A jogszabály időbeli hatálya azt jelenti, hogy a jogszabályt milyen kezdő és befejező időpont között kell alkalmazni. A kezdő időpont általában a kihirdetés (a Magyar Közlönyben való megjelenés) napja. A kihirdetés napja tehát gyakran megegyezik a hatálybalépés napjával, több esetben viszont a jogszabály nem a kihirdetés napján, hanem csak egy későbbi időpontban lép hatályba.

A demokratikus jogállamokban alapvető jogi követelmény a *jogszabályok visszamenőleges hatálybaléptetésének tilalma*.

Jogszabály a hatályba lépése előtti időre visszamenő hatályú kivételesen csak akkor lehet, ha a jogalanyok körére kedvezőbb jogokat biztosít, vagy enyhébb kötelezettségeket állapít meg, mint a korábban kiadott jogszabály. Jogszabály egyébként a kihirdetését megelőző időre kötelezettséget nem állapíthat meg, és nem nyilváníthat jogellenesnek valamely magatartást.

A befejező időpontról a jogalkotó általában nem rendelkezik. Egy jogszabály időbeli hatálya általában addig áll fenn, amíg a jogalkotó nem helyezi hatályon kívül, vagy ugyanabban a tárgykörben nem alkot egy újabb jogszabályt. A jog és a jogforrási rendszer működésének racionalitásából ered az a római jogba visszanyúló logikai elv, hogy a későbbi törvény a korábbi törvény hatályosságát lerontja, megsemmisíti, a törvényhozónak ugyanis jogában áll a korábban meghozott jogszabályait módosítani, vagy megsemmisíteni. A hatályon kívül helyezés helyes módja az, hogy a hatályukat vesztő jogszabályokat vagy a jogszabályok hatályon kívül helyezett paragrafusait az új jogszabály kifejezetten felsorolja. Az alapjogszabály hatályon kívül helyezésekor intézkedni kell az esetleges végrehajtási jogszabály hatályon kívül helyezéséről is. Deregulációnak nevezzük azt a folyamatot, ha a túlszabályozás kiküszöbölése céljából a jogalkotó hatályon kívül helyez bizonyos jogszabályokat és a tárgykörben újabb jogszabályokat nem alkot.

Személyi hatály

A jogszabály személyi hatálya azt jelenti, hogy a jogalanyok mely körére vonatkoznak az adott jogszabályban foglalt jogok és kötelezettségek. A jogszabály személyi hatályát, az érintettek körét rendszerint maga az adott jogszabály részletezi.

Az állami szuverenitás elvéből következik, hogy, ha a jogszabály eltérően nem rendelkezik, a jogszabály az állam területén élő és itt tartózkodó valamennyi magyar és nem magyar állampolgárságú természetes személyre, illetve jogi személyre kötelező erejű rendelkezést tartalmaz. A magyar állampolgárokra a magyar jogszabály hatálya akkor is kiterjed, ha Magyarország területén kívül tartózkodnak. A jogszabályok területi és személyi hatályát nemzetközi szerződés, esetleg nemzetközi viszonyosság is befolyásolhatja.

4. A jogszabály felépítése, értelmezése

A jogszabály a jogrendszer legkisebb egysége. A konkrét jogszabályok gyakori változása mellett az egyes jogszabályok szerkezeti felépítése azonosnak mondható. A jogszabályok

szövegének esetenkénti értelmezése szükségessé teszi a jogszabály három szerkezeti elemének fogalmi ismeretét.

A jogszabály három szerkezeti eleme:

- **a tényállás (hipotézis)** azon körülményeket írja le, amelyeknek bekövetkezése esetére a jogszabály meghatározott magatartást parancsol;
- **a rendelkezés (diszpozíció)**, amely meghatározza a követendő magatartást a tényállás bekövetkezése esetére;

A diszpozíció jellege alapján megkülönböztethetünk kógens (kötelező) és diszpozitív (eltérést engedő, hízagpótló) szabályokat.

A *kógens szabály* feltétel nélkül kötelez (eltérni nem lehet tőle), attól függetlenül, hogy a felek rendelkeztek-e az adott kérdésben, sőt a kógens jogszabály a felek eltérő akarata ellenére is érvényesül.

A *diszpozitív szabálytól* az eltérés megengedett, ez csak akkor érvényesül, ha a felek másképpen nem rendelkeztek. A diszpozitív szabályok jelentős része a szerződések körére vonatkozik.

jogkövetkezmény, amely *kétféle lehet: szankció vagy joghatás.*

szankció a joghátrányt (büntetést) jelenti, amit a törvény a rendelkezés megsértése miatt kilátásba helyez,

joghatás pedig akkor áll be, ha valaki a rendelkezésnek megfelelő magatartást tanúsít.

Ritkábban előfordul olyan jogszabály is (önállótlan jogszabály), amelyikből a jogszabály három eleméből valamelyik hiányzik vagy összevontan szerepel.

5. A jogalkalmazás

A jogrendszer alapvető követelménye, hogy a jogi előírások (jogszabályok) a gyakorlatban is érvényesüljenek. *A jogszabályok érvényre juttatásának legfőbb és államilag szervezett módja a hivatalos jogalkalmazás.* A jogalkalmazás a bíróságok feladata. Ez jelenti az egyedi döntés meghozatalát az eseti jogvitában, tehát a jog konkretizálását, értelmezését, egyben továbbfejlesztését is. A bírósági döntés a többi hatalmi ágtól függetlenül születik meg, törvényben szabályozott eljárásban. Az egyedi döntés végleges, az érintettek kötelező és a jogerős bírósági határozat végrehajtható.

Számos esetben előfordul, hogy a polgári jogi jogviszony alanyai nem teljesítik szerződésből, szerződésen kívüli károkozásból vagy jogalap nélküli gazdagodásból eredő kötelezettségeiket. Ilyen esetben a jogos érdekeinek sérelmét elszenvedő fél igényét az állami jogalkalmazó szervek igénybevitelével érvényesítheti.

A polgári jogi jogviszonyból eredő jogviták eldöntésére, ha törvény másként nem rendelkezik általános hatásköre a bíróságoknak van.

A jogalkalmazás körében gyakran felmerül a jogszabály értelmezésének módja, hiszen az életviszonyok bonyolultsága miatt az általános esetre alkotott jogszabályok nem mindig „illenek” az egyedi esetre. Az önkényes jogalkalmazást a jogrend nem tűrheti, ezért szigorú előírás, hogy ki és milyen körben adhat jogértelmezést. Ha a jogalkotói értelmezés során (pl. a jogszabály függelékeként feltüntetett értelmező rendelkezések között) valamely jogszabály az adott, vagy egy másik jogszabályt értelmez (részletezi tartalmát), akkor ez köti a jogalkalmazó szerveket és a jogviszony alanyait.

A bírósági jogalkalmazás egységének biztosítása a Kúria által hozott jogegységi határozattal (korábbi elnevezése irányelv, elvi döntés) és elvi jelentőségű bírósági határozatok közzétételével történik, melyek kötik az alsóbb szintű jogalkalmazói bírói szerveket. Az egyes eseti bírói döntések között ugyanis nem kívánatos jelentős eltérés olyan esetekben, ahol a vizsgált jogviszonyok hasonlóak. Fontos leszögezni azonban, hogy a kontinentális jogokra, s köztük a magyar jogrendszerre is az a jellemző, hogy a *bíróságok nem jogalkotó*, hanem *jogalkalmazó szervek*, ők csak a felmerült konkrét esetekre alkalmazzák az állami jogalkotó szervek által meghozott jogszabályokat.

A jogállamiság követelményeként az államigazgatási és egyéb szervek határozatai – a törvényben rögzített néhány kivételtől eltekintve – bíróság előtt keresettel megtámadhatók, így végső fokon ezekben az ügyekben is a független bíróság ítélete dönti el a jogvitát.

6. A jogrendszer tagozódása (jogágak)

A jogrendszer egy meghatározott államnak adott időpontban létező jogi normáinak összessége. A jogrendszer azonban nem egyszerűen jogszabályok adott számú tömegét jelenti, hanem a jogszabályoknak rendszerszerűen összefüggő megjelenését. A jogi normák e rendszerben kölcsönösen egymásra vonatkoztatottan léteznek. A jogrendszer viszonylagos zártága teszi lehetővé azt, hogy kialakuljanak a jognak a sajátos törvényszerűségei, sajátos jogi dogmatikája, fogalomrendszere.

Jogágnak nevezzük az azonos nemű életviszonyokat és társadalmi viszonyokat azonos módszerrel szabályozó jogszabályok összességét. A jogágak összessége alkotja a jogrendszert.

A jogágak többféleképpen csoportosíthatók. A legalapvetőbb felosztás a jogágakat közjogi és magánjogi jogág-csoportokra osztja.

➤ *A közjogi jogág csoportba tartozik például az:*

- Államjog (alkotmányjog).

Az államjog alapvető jogforrása az Alaptörvény. A törvények között és a jogrendben elsődlegességet élvez. Az Alaptörvény a törvényalkotás fő irányait és zsinórmértékét is megadja.

- Közigazgatási (államigazgatási) jog.

A közigazgatási jogot azok a jogszabályok alkotják, amelyek, az államigazgatási szervek tevékenységét szabályozzák. A közigazgatási jogban az alá- és fölérendeltség dominál. A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályait 2018. január 1.-ig a 2004. évi CXL. Törvény röv. Ket. tartalmazta. Ezt követően az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény szabályozza a közigazgatási eljárásokat.

- Pénzügyi jog.

A pénzügyi rendszer jogszabályi alapjait jelentő terület (államháztartás, költségvetés, bankrendszer szabályozása, adózás, számvitel) szabályozza. Szabályai több különálló törvényben lelhetők fel.

- Büntetőjog.

A büntetőjog az állami, társadalmi és gazdasági rend védelme érdekében a jogilag jelentős társadalmi viszonyokat oltalmazza. A Büntető törvénykönyv (Btk.) meghatározza a társadalomra súlyosan veszélyes magatartások (bűncselekmények) körét, és a kiszabható büntetéseket. Az új Btk., a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 2013. július 1-jén lépett hatályba.

- Büntető eljárási jog.

A büntető eljárási jog a büntetőjog alaki joga. Az eljárási jogi szabályok határozzák meg egyrészt a büntetőeljárásban résztvevő hatóságai (nyomozóhatóság, ügyészség, bírói fórumok) és magánszemélyek jogait és kötelezettségeit, másrészt pedig az eljárás során törvényileg meghatározott rendben teljesítendő eljárási cselekmények alakítását és sorrendjét. A büntetőeljárás célja az anyagi büntetőjog (Btk.) alkalmazása. A büntetőeljárási jog szabályait az 1998. évi XIX. törvény (Be.) tartalmazza.

➤ *A magánjogi jogág csoportba tartozik például:*

- Polgári jog.

A *polgári jog* jogrendszerünk legterjedelmesebb jogága, mely számos részterületet (pl. társasági jog, szerzői jog stb.) foglal magába. Jellemzője, hogy az érdekviszonyok folytán együttműködésre készített, *egyenjogú és egymás mellé rendelt felek* – kölcsönös előnyökre is épülő – *vagyoni kapcsolatait szabályozza*. Az egyenjogúság ebben a vonatkozásban azt jelenti, hogy egyik félnek sincs joga a másik felet vállalt kötelezettségei teljesítésére önhatalmúlag kényszeríteni. Erre szolgál a bírói út, végső soron az állami eszközökkel történő kikényszerítés. A polgári jog a vagyoni viszonyokon túlmenően szabályozza a személyek személyhez fűződő jogainak védelmét is, melynek vagyoni és nem vagyoni vonatkozásai egyaránt vannak. Ez utóbbi részterülethez kapcsolódik a szellemi alkotások joga, melynek alapvető keretszabályait is a Polgári Törvénykönyv tartalmazza.

- Polgári eljárásjog.

A polgári eljárásjog (polgári perrendtartás) azokat a jogszabályokat jelenti, amelyeket a polgári tárgyú igényérvényesítés során a peres és nemperes eljárásokban alkalmazni kell (pl. a keresetlevél benyújtásának szabályai, hatáskör, illetékesség, tárgyalás, bizonyítási eljárás, jogorvoslat szabályai stb.). A jogágba tartozó szabályok többsége a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben (rövidítve Pp.) lelhető fel. 2018. 1. 1-től a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény szabályai alkalmazandók.

- Családjog.

A házasság, a rokonság és a gyámság intézményeit és az ezekhez kapcsolódó személyi és vagyoni viszonyokat szabályozza. A családjog szabályai az új Ptk. megalkotásával egyidejűleg a Ptk.-ba kerültek át.

- Munkajog.

A munkajog a munkaviszonnyal, közalkalmazotti és közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos jogi normákat tartalmazza.

- Társasági, szövetkezeti jog

A gazdasági életben kiemelkedő szerepet játszó gazdálkodó szervezetek szervezésére és működésére vonatkozó jogszabályok tartoznak ide. Az új Ptk. megalkotásával egyidejűleg a

gazdasági társaságokról és a szövetkezetekről szóló legfontosabb szabályok is a Ptk.-ba kerültek át.

➤ *A nemzetközi jogág csoporton belül is megkülönböztethető a:*

- Nemzetközi közjog

A nemzetközi jogalanyok (államok) kapcsolatait szabályozza (pl. az államhatárok szabályozása).

- Nemzetközi magánjog.

A nemzetközi magánjog szabályai a külföldi elemet is tartalmazó jogviszonyokra vonatkoznak. Eligazítást adnak arra, hogy a felmerült jogvitában melyik állam jogát kell alkalmazni. Legfontosabb szabályait a legutóbbi időig, a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet fogalmazta meg. 2018. január 1.-től a korábbi törvényerejű rendelet helyett a 2017. évi XXVIII. törvényt kell alkalmazni.

A jogágak számának egyértelmű meghatározása, a jogrendszer jogágakra való tagolása azonban mindig viszonylagos, függ az adott állam fejlettségétől, társadalmi és jogi viszonyaitól. A piacgazdaság működése szempontjából meghatározó szereppel bír a döntően vagyoni jellegű jogviszonyokat szabályozó polgári jog.

Önellenőrző kérdések:

- 1) Határozza meg a jog fogalmát!
- 2) Jellemezze az állam és a jog egymáshoz való viszonyát!
- 3) Milyen jogképződési módokat ismer?
- 4) Mi a különbség a belső és a külső jogforrás között?
- 5) A jogforrási hierarchia szerint ismertesse a jogszabályokat!
- 6) Melyek általában egy Alkotmány (Alaptörvény), főbb szabályozási területei?
- 7) Mit jelent a jogszabály érvényessége?
- 8) Sorolja fel a jogszabály hatályának csoportjait!
- 9) Mit jelent a jogszabály időbeli hatálya?
- 10) Sorolja fel a jogszabály szerkezeti elemeit!
- 11) Mi a különbség a kógens és a diszpozitív jogszabály között?
- 12) Milyen jogágakat ismer?

III. Témakör: A Polgári Törvénykönyv szerkezete, a polgári jog alanyai

1) A polgári jog fogalma, alapelvei

A *polgári jog* jogrendszerünk legterjedelmesebb jogága, mely számos részterületet (pl. társasági jog, szerzői jog stb.) foglal magába. Jellemzője, hogy az érdekviszonyok folytán együttműködésre készített, *egyenjogú és egymás mellé rendelt felek* – kölcsönös előnyökre is épülő – *vagyoni kapcsolatait szabályozza*. Az egyenjogúság ebben a vonatkozásban azt jelenti, hogy egyik félnek sincs joga a másik felet vállalt kötelezettségei teljesítésére önhatalmúlag kényszeríteni. Erre szolgál a bírói út, végső soron az állami eszközökkel történő kikényszerítés.

A polgári jog a vagyoni viszonyokon túlmenően szabályozza a személyek személyhez fűződő jogainak védelmét is, melynek vagyoni és nem vagyoni vonatkozásai egyaránt vannak. Ez utóbbi részterülethez kapcsolódik a szellemi alkotások joga, melynek alapvető keretszabályait szintén a Polgári Törvénykönyv tartalmazza. A több, mint fél évszázados Polgári Törvénykönyv (az 1959. évi IV. törvény) helyett 2013 március 15-től új Polgári Törvénykönyv lépett hatályba ez a **2013. évi V. törvény**.

Az új törvény úgynevezett „könyvekre” tagolódik. Terjedelmében lényegesen bővebb, mint a korábbi Ptk. A részletesebb szabályozás mellett a bővebb terjedelem oka, hogy a korábban külön törvényekben szabályozott családjog és a társasági (valamint a szövetkezeti) jog szabályai két külön könyvként az új Ptk.-ba kerültek át.

A törvénykönyv tartalmi határainak kiszélesítése mind mennyiségi, mind tartalmi okokból szükségessé tette a szerkezeti egységek bővítését is.

A könyveken belül a szerkezeti egységek (Rész, Cím, Fejezet) számozása újból kezdődik.

A §-ok számozása a könyvekben újból kezdődik, és a könyvek sorszámára történő utalással egészül ki.

A törvénykönyv élén - lényegét tekintve a régi Ptk.-hoz hasonlóan - Bevezető rendelkezések foglalják össze a törvénykönyv célját és alapelveit -, a részletes szabályokat tartalmazó könyvek után pedig Záró rendelkezések találhatók.

A Ptk. könyvei tehát a következők:

- Első Könyv: Bevezető rendelkezések,
- Második Könyv: Az ember, mint jogalany
- Harmadik Könyv: Jogi személy,
- Negyedik Könyv: Családjog,
- Ötödik Könyv: Dologi jog (ez a tulajdonjogi szabályokat jelenti),
- Hatodik Könyv: Kötelmi jog (ez túlnyomórészt a szerződések szabályait tartalmazza),
- Hetedik Könyv: Öröklési jog,
- Nyolcadik Könyv: Záró rendelkezések

A Ptk. **Bevezető rendelkezései** között találhatjuk a polgári jog alapelveit. Az alapelvek a Ptk. egészének szellemiségét, eszmei alapját fejezik ki, s ezen túlmenően konkrét jogalkalmazási szerepük is van. Segítséget nyújthatnak a bíróságok számára egyes konkrét jogi normák értelmezésénél, s bizonyos szempontból a joghézagokat kitöltő szerepük is lehet.

A törvény elvi jellegű és jelentőségű kiindulópontnak tekinti, hogy a polgári jogi vitákat

elsősorban az adott kérdésre vonatkozó konkrét normák alapján kell eldönteni. Az alapelvek ezért az ítélkezési gyakorlatban mindenekelőtt a konkrét normák értelmezésénél jutnak szerephez, különösen akkor, ha az adott szabály a bíróság számára kifejezetten mérlegelést enged. Kiemelten fontos az alapelvek szerepe a törvénykönyv - hosszú távra szánt - szabályainak a változó viszonyokhoz történő alkalmazásá tételeiben. Az alapelvek ebben az értelemben a jogfejlesztő értelmezés legjelentősebb eszközei.

A törvény a Bevezető rendelkezések között csak a törvénykönyv egészére vonatkozó elveket jeleníti meg, és tudatosan csökkentette a törvénykönyv alapelveinek számát.

Az egész törvényen végighatárható követelményként négy alapelvet fogalmaz meg.

➤ **Értelmezési alapelv**

E törvény rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni. A polgári jogi viszonyokra vonatkozó jogszabályokat e törvénnyel összhangban kell értelmezni. Az értelmezési alapelv szerepe elsősorban az, hogy a konkrét normák alkalmazása ne kerülhessen összeütközésbe az Alaptörvénnyel és más alkotmányerejű szabályokkal, és ne vezethessen a törvény egészének rendeltetésével ellentétes eredményre.

➤ **A jóhiszeműség és tisztesség elve**

A jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.

➤ **Az elvárható magatartás elve (a felróhatóság)**

Ha e törvény eltérő követelményt nem támaszt, a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

Felróható magatartására előnyök szerzése végett senki nem hivatkozhat.

A másik fél felróható magatartására hivatkozhat az is, aki maga felróhatóan járt el.

➤ **A joggal való visszaélés tilalma**

A törvény tiltja a joggal való visszaélést.

Ha a joggal való visszaélés jogszabály által megkívánt nyilatkozat megtagadásában áll, és ez a magatartás nyomós közérdeket, vagy különös méltánylást érdemlő magánérdeket sért, a bíróság a nyilatkozatot ítéletével pótolhatja, feltéve, hogy az érdeksérelem másképpen nem hárítható el.

Kiegészítő jelleggel külön elveket fogalmaz meg egyes könyvek élén; például a családjogi viszonyok sajátosságaira tekintettel külön elvek is érvényesülnek a családjogi szabályokat tartalmazó könyvben.

2) Az ember, mint jogalany

A polgári jogi jogviszony alanyai jogképes személyek, akiknek vagyoni jogai lehetnek, és akiket kötelezettségek terhelhetnek.

A jogviszonynak két lehetséges alanyát az új Ptk. külön könyvben fogalmazza meg.

- az ember;
- jogi személy (az állam is ennek egy sajátos formája);

A személyek köre maga is történeti kategória. Az emberek a legrégebbi jogalanyai a polgári (magánjogi) jogviszonyoknak is. Meghatározott történeti korszakokban (pl. a rabszolgotartó társadalomban) nem minden ember volt egyformán jogalanya a polgári jogviszonyoknak. Történetileg a jogalanyiságot – azt, hogy egy adott társadalomban kik lehetnek polgári jogviszonyok alanyai, tehát kik válhatnak személlyé – az adott társadalom tulajdoni berendezkedése határozza meg. A jogalanyok egyik csoportját a természetes személyek, azaz az emberek jelentik

Polgári jogi vonatkozásban az ember jellemzője:

- jogképesség,
- cselekvőképesség,
- vétőképesség.

Az ember jogképessége

Az ember jogképessége azt jelenti, hogy polgári jogviszony alanya lehet, vagyis polgári jogokat szerezhethet és kötelezettségeket vállalhat.

A Magyarországon minden ember jogképes, a jogképesség az életkorra, nemre, fajra, nemzetiséghez vagy felekezethez tartozásra tekintet nélkül egyenlő. A jogképességet korlátozó szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat semmis.

Az ember jogképessége tehát általános, egyenlő és feltétlen.

- Általános, mert kivétel nélkül minden embert megillet;
- Egyenlő, mert a jogképesség terjedelme szempontjából nincs különbség az egyes emberek között;
- Feltétlen, mert az élve született embert a törvény ereje folytán megilleti, nem fosztható meg tőle, s érvényesen még lemondani sem lehet róla.

A jogképesség az embert, ha élve születik fogamzásának időpontjától kezdve illeti meg. A fogamzás időpontjának a születéstől visszafelé számított háromszázadik napot kell tekinteni (vélelem); bizonyítani lehet azonban, hogy a fogamzás korábban vagy később történt. Ilyen jellegű „megdönthető vélelemről” akkor beszélünk, ha a jog egy valószínűsíthető tényt mindaddig valóságnak fogad el, ameddig nem bizonyítják be annak valótlanságát. *A vélelem egy jogszabály szerkesztési módszer.*

A vélelemhez a jog a való tényállás jogkövetkezményeit fűzi, anélkül, hogy az be lenne bizonyítva.

A bizonyítás mellőzése megkönnyítheti a jogalkalmazást, elkerülhetővé teheti a jogvitát, vagy gyorsabbá teheti befejezését. Erre a jogszabály-szerkesztési módszerre a polgári jogon kívül más jogágakban is találni példát (pl. az apaság vélelme a családjogban, az ártatlanság vélelme a büntetőjogban stb.).

A magyar jog szerint az élveszületett ember – akármilyen rövid ideig él is – jogképes, és megszerzi azokat a jogokat, illetőleg rászállnak azok a kötelezettségek, amelyek az élveszületéstől függttek. Az élveszületés és a fogamzás is orvosi kérdés, vitás esetben orvos szakértői bizonyításnak van helye. A méhmagzat jogképessége tehát sajátos, attól függően

feltételes, hogy élve születik-e. Az élve születés pillanatában az ember visszaható hatállyal lesz jogképes, ha viszont halva született, úgy kell tekinteni, mintha meg sem fogant volna. A jogképesség általában a halállal szűnik meg. A halállal jogilag azonos a holtak nyilvánítás. Előfordulhat ugyanis az is, hogy valaki eltűnik, s bár valószínűsíthető, hogy meghalt, de a holttestét nem lelik. Az ilyen eltűnt személyt bírósági határozattal holtak lehet nyilvánítani, ha eltűnésétől számítva öt év eltelt anélkül, hogy életben létére utaló bármilyen adat ismeretes volna. A bíróság a holtak nyilvánító határozatban megállapítja a halál valószínű időpontját is. A holtak nyilvánított személyt az ellenkező bizonyításáig olyannak kell tekinteni, mintha meghalt volna. Ha a holtak nyilvánított személy mégis előkerül, a holtak nyilvánító határozat hatálytalanná válik, és az annak alapján beállott jogkövetkezmények – ha jogszabály kivételt nem tesz – semmisek.

Az ember cselekvőképessége

A jogképességtől élesen meg kell különböztetni a cselekvőképességet.

A jogi értelemben vett cselekvőképesség lényegében érvényes jognyilatkozat tételi (szerződés-kötési) képességet jelent.

A cselekvőképesség az embernek az a képessége, amelynél fogva saját akarat-elhatározásával, saját nevében jogokat szerezhet és kötelezettségeket vállalhat. Aki cselekvőképes, az saját maga köthet szerződést (pl. vásárolhat magának egy ingatlant). Az embernek ez a képessége különbözik a jogképességtől. A cselekvőképesség a magyar jogban csak emberre szabott kategória, s ennek következtében nem beszélhetünk a jogi személy vagy az állam cselekvőképességéről. Másrészt a cselekvőképesség kifejezi azt, hogy a cselekvőképes személy, az ember, a saját nevében, a saját akaratnyilatkozatával szerezhet jogokat és vállalhat kötelezettségeket.

A cselekvőképesség az ember jogképességénél szűkebb, ugyanis minden ember – feltételesen még a méhmagzat is – jogképes, cselekvőképessége viszont nem minden embernek van. A cselekvőképesség ugyanis feltételezi az ember belátási képességének épségét és érettségét. A törvény a cselekvőképesség szabályozásánál abból az elvből indul ki, hogy a cselekvőképesség minden embert megillet, ha cselekvőképessége a törvény értelmében nem esik korlátozás alá, vagy nincs kizárva.

A törvényben megfogalmazott korlátozások közvetve nyilvánvalóan az érintettek érdekét szolgálják, mert nincs meg mindenkinek az a kellő értelmi fejlettsége, amely saját ügyeinek viteléhez és saját érdekeinek védelméhez szükséges.

Lényeges garanciális elv a cselekvőképesség korlátozására irányadó szabályoknál, hogy az új Ptk- alapján nem korlátozható a személy cselekvőképessége, ha adott esetben kevésbé korlátozó intézkedés is megfelelő védelmet nyújthat. A **támogatott döntéshozatal** lehetőségét bevezető rendelkezés alapján mód van arra, hogy a bíróság a belátási képesség kisebb mértékű csökkenése esetén a gondnokság alá helyezés iránti keresetet elutasítsa, és javaslatot tegyen a gyámhatóságnak támogató kirendelésére, feltéve, ha ezt az érintett személy is kívánja.

A cselekvőképesség szempontjából az emberek („az életkortól és az elmeállapotuktól függően”) három csoportba sorolhatók be:

- a teljesen cselekvőképesek (ez a tipikus);
- a korlátozottan cselekvőképesek;
- a cselekvőképtelenek.

Teljesen cselekvőképes mindenki, akinek cselekvőképességét a törvény nem korlátozza vagy nem zárja ki. Az ilyen ember maga köthet szerződést, vagy tehet más jognyilatkozatot. Ahogyan a jogképesség korlátozása sem megengedett, a törvény ugyancsak rögzíti, hogy a cselekvőképességet korlátozó szerződés vagy egyoldalú jognyilatkozat semmis. Általánosságban tehát a 18. életévét betöltött, azaz nagykorú ember a teljesen cselekvőképes, feltéve, hogy az ügyeinek viteléhez szükséges belátási képességgel rendelkezik. A fentiekből következik, hogy nem minden nagykorú személy teljesen cselekvőképes (pl. cselekvőképtelenség minősül a nagykorú gondnokság alá helyezett elmebeteg is).

Korlátozottan cselekvőképes:

- az a kiskorú, aki tizennegyedik életévét már betöltötte és nem cselekvőképtelen (kiskorú az a személy, aki a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, kivéve, ha házasságot kötött, mert az „nagykorúsít”);
- az a nagykorú, akinek a bíróság cselekvőképességét részlegesen korlátozta (ezekben az ügyekben a személy helyett a gondnoka dönt).

Az új Ptk. változtatása, hogy a cselekvőképességet csak meghatározott ügycsoport tekintetében lehet korlátozni. A korlátozottan cselekvőképesség következménye, hogy az ilyen személy jognyilatkozatának érvényességéhez – ha a jogszabály kivételt nem tesz – törvényes képviselőjének (szülő, gondnok) beleegyezése vagy utólagos hozzájárulása szükséges.

Az új Ptk. különválasztja a kiskorúság miatti cselekvőképtelenségre vonatkozó szabályokat a bírói ítélettel gondnokság alá helyezettékre vonatkozó szabályozástól. Míg a kiskorúság miatt cselekvőképességükben érintettekre vonatkozó rendelkezések alapvetően nem módosultak, addig a nagykorú, cselekvőképességükben érintett személyekre irányadó szabályozás a korábbiakhoz képest több ponton megváltozott.

A jogszabály rendelkezése folytán a korlátozottan cselekvőképes személy önállóan is megtehet bizonyos személyes jellegű nyilatkozatokat, a mindennapi élethez kapcsolódó kisebb jelentőségű szerződéseket köthet, rendelkezhet munkával megszerzett keresményével és köthet olyan szerződéseket, amelyekkel kizárólag előnyt szerez.

A cselekvőképtelenség esetei:

- a 14. életévét be nem töltött kiskorú;

- az a nagykorú, akinek a bíróság cselekvőképességét teljesen korlátozta;

Lényeges változás a korábbi Ptk.-hoz képest, hogy a törvény nem ad lehetőséget nagykorú személyek esetén a cselekvőképesség általános korlátozására, a cselekvőképesség csak a bíróság által meghatározott ügycsoportban korlátozható (részleges korlátozás). A cselekvőképesség teljes korlátozására csak akkor kerülhet sor, ha az érintett személy jogainak védelmére a cselekvőképesség részleges korlátozása nem elégséges.

- akinek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége átmenetileg teljesen hiányzik (pl. súlyos alkoholos vagy kábítószeres állapotban van).

A cselekvőképtelenség megítélése körében a legtöbb problémát ez utóbbi eset okozhatja.

A cselekvőképesség csak azt illeti meg, aki az ügyei viteléhez szükséges belátási képességgel rendelkezik, ezért gondnokság alá helyezés nélkül is cselekvőképtelenségnek kell tekinteni azt a személyt, akinek ez a képessége – adott esetben a jognyilatkozata megtételekor – teljesen hiányzik. A belátási képesség átmeneti hiányát eredményező állapotban tett jognyilatkozat a

cselekvőképtelenség okán érvénytelen. Az ilyen állapot megszűnte a teljes cselekvőképesség visszaállását eredményezi. A törvény nem határozza meg a belátási képesség hiányához vezető egészségügyi, illetve egyéb okokat. A bírói gyakorlatban a cselekvőképtelen állapotba kerülés leggyakoribb oka az alkoholos befolyásoltság, de a belátási képesség hiányát kiválthatja más ok, így például gyógyszer vagy kábítószer fogyasztás, illetőleg az altatás következményeként előállt bódult állapot is.

Arról, hogy az adott jognyilatkozat megtételére valóban cselekvőképtelen állapotban került sor, a szerződés érvénytelenségének megállapítására irányuló kérelem előterjesztése esetén, a bizonyítási eljárás lefolytatása után, valamennyi bizonyíték együttes mérlegelésével a bíróság dönt.

A cselekvőképtelenség legfontosabb következménye, hogy *a cselekvőképtelen személy jognyilatkozata* – néhány kivételtől eltekintve – *semmis; nevében törvényes képviselője jár el.* A cselekvőképtelen személyek saját magatartásukkal sem jogokat, sem kötelezettségeket nem szerezhetnek. A mindennapi élet apró ügyletein kívül nem köthetnek szerződéseket, nem kötelezhetik el magukat, helyettük törvényes képviselőjük jár el. A törvényes képviselő kiskorúak esetén a szülő (szülő hiányában a gyámhatóság által kirendelt gyám), nagykorúak esetében a gondnok.

Az ember vétőképessége

Az emberhez, mint jogalanyhoz kapcsolódó „harmadik képesség” az ún. vétőképesség. A vétőképesség ugyancsak belátási képességet jelent, de ez a belátás arra vonatkozik, hogy az ember látja-e előre cselekménye jogellenességét, káros következményeit. A vétőképesség tehát a kártérítéshez kapcsolódó kategória. A vétőképételenség ismérveit a törvény nem határozza meg, vitás esetben a bíróság állapítja meg, hogy a károkozó a károkozás idejében képes volt-e felfogni magatartásának káros következményeit. Egy tizenhárom éves gyermek például egy bonyolult szerződés következményeit még nem képes átlátni, de azt feltehetően már igen, hogy a szomszéd ablakait szándékosan nem törheti be.

3) A jogi személyek jogalanyisága

A jogi személy olyan jogképes szervezet, amelyet jogszabály annak nyilvánít vagy az adott szervezeti típust a jogszabály jogi személyként elismeri és a szervezetet jogképességgel ruházza fel.

A jogképesség jogkövetkezményeit illetően a vagyoni jogkövetkezmények általában azonosak az ember és a jogi személy esetében. Különbség azonban, hogy büntetőjogi jellegű személyes hátrány elviselését tartalmazó jogkövetkezmény a jogi személlyel szemben nem alkalmazható.

A jogi személyiség megléte jogalkotói döntéstől is függ. Ahhoz azonban, hogy jogszabály megadja egy szervezetnek a jogi személyiséget, meghatározott feltételeknek eleget kell tenni.

A jogi személy főbb ismérvei:

- a jogi személynek az alapítóktól viszonylag elkülönült szervezete van;
- az alapító vagyonától elkülönített vagyonnal rendelkezik;
- a szervezet relatíve tartósan működik;
- az állam által elismert céllal rendelkezik;
- létrejöttéhez valamilyen hatósági aktusra (pl. cégbejegyzés) is szükség van.

A jogi személy tehát olyan állandó szervezet, amelynek feladatai ellátásához szüksége van arra, hogy vagyoni jogai és kötelességei legyenek, ehhez önálló, elkülönített vagyonnal rendelkezik, és tevékenységéért önálló vagyoni felelősséggel tartozik.

A jogi személyekre nézve a magyar jogban nincs típuskényszer. A Ptk. szabályozza a jogi személyek főbb típusait, de külön jogszabályok vagy jogszabályi felhatalmazások alapján e típusoktól eltérő, ezekbe nem tartozó jogi személyek is léteznek (pl. ügyvédi iroda).

A jogi személyek jogképessége abszolút, ezért, ha jogszabály eltérően nem rendelkezik, jogképességük kiterjed mindazokra a jogokra és kötelezettségekre, amelyek jellegüknél fogva nem csupán az emberhez fűződhetnek. A gyakorlatban az abszolút jogképesség azt jelenti, hogy önmagában a jogi személy tevékenységi körének túllépésével kötött szerződés a jogképesség hiányára hivatkozással nem érvénytelen.

A jogi személy abszolút jogképessége azonban nem azonosítható az emberével. Az ember jogképességének sérelme ugyanis alkotmányos jogot sértene, ezért az ember jogképessége nem korlátozható.

A jogi személyt csak a jog által elismert célra lehet létrehozni, ezért a törvény a jogi személy jogképességet jellegétől vagy céljától függően korlátozhatja.

A jogi személy nevében aláírásra a jogi személy képviselője (pl. igazgató) jogosult. Ha nem ő az aláíró, és jogszabály a nyilatkozat érvényességéhez írásbeli alakot kíván, két képviseleti joggal felruházott személy aláírása szükséges. A bankszámla felett való rendelkezési joghoz minden esetben két, képviseleti joggal felruházott személy aláírására van szükség. Jogszabály ezektől a rendelkezésektől azonban eltérhet.

Főszabályként a jogi személy szervezeti egysége (gyáregysége, fiókja, telepe, irodája stb.) nem jogi személy. Ez a megoldás fokozza a forgalomban résztvevők biztonságát, mert az egyes szervezeti egységek általi kötelezettségvállalások vagyoni fedezete nem korlátozódik a belső szervezeti egységek elkülönített vagyonára, hanem a jogi személy egész vagyona igénybe vehető a tartozásokért.

Az állam jogalanyisága

A jogalanyok között sajátos helyet foglal el az állam, mely ugyancsak lehet jogviszonyok alanya, jogok és kötelezettségek hordozója. Az állam túlnyomó többségében nem közvetlenül, hanem jogi személyiséggel felruházott, saját nevükben eljáró szervei (állami vállalat, költségvetési szerv stb.) útján vesz részt a polgári jogviszonyokban. Vannak azonban olyan esetek is, amikor az állam saját nevében szerepel a polgári jogviszonyban. Az állam – mint a vagyoni jogviszonyok alanya – jogi személy. Az államot a polgári jogviszonyokban – ha jogszabály ettől eltérően nem rendelkezik – a pénzügyminiszter (ill. a kincstári vagyonért felelős miniszter) képvisel; ezt a jogkörét más állami szerv útján is gyakorolhatja, vagy más állami szervre ruházhatja át. Ilyenkor az állam, mint egész (mint az állami szervek strukturált és összefüggő szervezetrendszer) jelenik meg, mint pl. nemzetközi egyezmények alanya, adójogviszony jogosultja stb. Az állam jogképessége kiterjed mindazokra a jogokra és kötelezettségekre, amelyek jellegüknél fogva nem csupán az emberhez kötődhetnek.

Az állam a polgári jog szabályai szerint a polgári jog más alanyaival egyenrangú, előjogokat nem élvez, ugyanolyan szabályok szerint felel és ugyanúgy perelhető, mint bármely más jogi személy.

Önellenőrző kérdések:

1. Milyen részekből áll a Polgári Törvénykönyv?
- 1) A polgári jog alapelvei közül említsen hármat!
- 2) Mi jellemzi az ember jogképességét?
- 3) Mi a vélelem?
- 4) Mit jelent jogi értelemben a jogképesség?
- 5) Mit jelent jogi értelemben a cselekvőképesség?
- 6) Ismertesse a cselekvőképesség kategóriáit!
- 7) Kik számítanak cselekvőképtelennek?
- 8) Mi jellemzi az állam polgári jogalanyiságát?
- 9) Sorolja fel a jogi személyek általános jellemzőit!

IV. Témakör: A dologi jog

1. Változások a korábbi Ptk. tulajdonjog nevű részéhez képest

Az új törvény (a régi Ptk. „Tulajdonjog” című Harmadik Részével szemben) „Dologi jog” című Könyvet tartalmaz, amely a tulajdonjog magánjogi szabályai mellett magában foglalja a korlátozott dologi jogok (idegen dologbeli jogok) normáit is.

Az új Ptk. a zálogjogi szabályozást is a Dologi jogi Könyvben helyezi el, külön címben. Ezt a változtatást elsősorban az indokolja, hogy a zálogjog ma már sokkal inkább dologi jogi jelleget ölt.

A Ptk. a „Dologi jog” című könyve tartalmazza az ingatlan-nyilvántartás legfontosabb szabályait is.

A dologi jogi jogviszonyok abszolút szerkezetű jogviszonyok, így jogosultjukat rögzíti a törvény, akivel szemben mindenki más tartózkodásra, be nem avatkozásra, e jogoknak a törvény által megszabott határok közötti tiszteletben tartására kötelezett. Tárgyi jogként dologi jogot csak törvény hozhat létre (típuskényszer), és annak tartalmát is törvény határozza meg. A dologi jogi jogviszonyoknak a lényegadó sajátossága a jogviszony vagyoni jellege. Dologi jogi jogviszonyok közvetett tárgyai nemcsak dolgok lehetnek, hanem olyan forgalomképes vagyoni jogok is, amelyek természetével ez nem ellentétes.

2. A tulajdonjog tárgya, a dolgok csoportosítása

A tulajdonviszonyok a történelmi fejlődés során a társadalmak gazdasági fejlődésének az alapját jelentik. A tulajdonjog ezért nemcsak a polgári jog legfontosabb intézménye, hanem az egész jogrendszer alapintézményét is jelenti.

A tulajdonjog tárgya valamilyen birtokba vehető dolog lehet. A birtokbavétel egyrészt fizikai, másrészt jogi értelemben használt fogalom. Fizikai értelemben birtokba vehető az, ami hatalmunkban tartható. Jogi értelemben birtokba vehető mindaz, aminek hatalomba tartását jogszabályok nem tiltják.

A vagyoni viszonyokban különleges szerep jut a pénznek, mely nem fizikai sajátossága, hanem a benne megtestesülő érték miatt kap jelentőséget. Erre tekintettel, ha a törvény kivételt nem tesz, *a tulajdonjog szabályait megfelelően alkalmazni kell a pénzre és az értékpapírokra, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőkre is* (pl. víz vagy szél energia). A tulajdonjog egyik fő szabálya, amely szerint a tulajdonjogot csak tulajdonostól lehet szerezni, nem érvényesül a pénz és a bemutatóra szóló értékpapír esetén, mert ennek átruházása esetén a szerző akkor is tulajdonos lesz, ha az átruházó nem volt az.

A föld tulajdonjoga a föld méhének kincseire és a természeti erőforrásokra nem terjed ki, az, az államé.

A dolgok csoportosíthatók:

a tulajdonjog alanya szerint:

a dolog lehet kizárólag állami tulajdonban, illetve lehet más tulajdonában. A jelenlegi alkotmányi és Ptk.-beli szabályozás alapján lehet beszélni köztulajdonról és egyéni tulajdonról. A kizárólagosan állami tulajdonban lévő dolgok körét a Ptk. szabályozza;

a forgalomképesség szerint megkülönböztethetünk:

- forgalomképes dolgokat, melyek szabadon átruházhatók;
- korlátozottan forgalomképes dolgokat (pl. lőfegyver, sugárzó anyag);
- forgalomképtelen dolgokat (pl. az állami tulajdon kizárólagos tárgyai).

rendeltetés szerint: ingó, ingatlan.

Ingatlanok esetében a Ptk. a földről és épületről tesz említést. Ingatlannak minősül mindaz, ami a földdel tartósan egyesítve, szilárd összeköttetésben van. Ingónak tekintendő minden olyan tárgy, amely nem minősül ingatlan.

oszthatóság szerint: osztható, oszthatatlan.

Osztható dolognak tekintjük azt, amely állagának sérelme, vagy értéke számottevő csökkenése nélkül részekre osztható, míg ezzel szemben minden más dolog oszthatatlan. Jelentősége lehet e kérdésnek például a közös tulajdon megszüntetése során.

helyettesíthetőség szerint: helyettesíthető, helyettesíthetetlen.

Helyettesíthető dolog az, amelyet szám, mérték, mennyiség alapján tartanak nyilván. A nem helyettesíthető dolog ezzel szemben egyedi. Nyilvánvalóan ettől függ például az, hogy hibás teljesítés esetén lehet-e szó a dolog kicseréléséről, vagy ez a dolog egyedisége folytán (pl. egy konkrét festmény) kizárt.

Bizonyos dolgok egymással rendszerint szoros fizikai kapcsolatban, térbeli közelségben fordulnak elő. Ezt **dologkapcsolatnak** nevezzük. A dologkapcsolat egyik jogi jelentőséggel bíró típusa, a fődolog és a mellékdolog megkülönböztetése. A tulajdonjogviszony esetében ez azt jelenti, hogy a fődologra vonatkozó tulajdonjog kiterjed a járulékos (mellék) dologra is.

Mellékdolog az alkotórész és a tartozék.

- *alkotórész:* mindaz, ami a dologgal olyképpen van tartósan egyesítve, hogy az elválasztással a dolog vagy elválasztott része elpusztulna, illetőleg az elválasztással értéke vagy használhatósága számottevően csökkenne (pl. az autó kormányja).
- *tartozék:* mindaz, ami nem alkotórész ugyan, de a dolog rendeltetészerű használatához vagy épségben tartásához rendszerint szükséges, vagy azt elősegíti (pl. az autónál az elakadásjelző).

3. A tulajdonjog tartalma

A tulajdonjog tartalma (fogalma) alatt azokat az alanyi jogokat és kötelezettségeket kell érteni, amelyek a tulajdonhoz kapcsolódnak.

A tulajdonjog a dolog felett biztosított legteljesebb jogi hatalmat jelenti. Ennek megvalósulása végett mindenki jogilag kötelezett arra, hogy a tulajdonos ezen feljogosítottságát tűrje és tiszteletben tartsa. A tulajdonjogviszony ezért ún. abszolút szerkezetű jogviszony.

A tulajdonjog tartalmát, *a tulajdonost megillető alanyi jogokat az úgynevezett „hagyományos triász” elnevezéssel is szokták kifejezni.*

A tulajdonjog tartalma az alábbi három jogosultsági csoportot jelenti:

- 1) a birtoklás joga;
- 2) a használat és a hasznok szedésének joga;
- 3) a rendelkezési jog.

A tulajdonjog akkor teljes, ha mind a három részjogosultság a tulajdonost illeti meg, ennek hiányában csonka tulajdonjogról beszélünk (pl. a haszonélvezettel terhelt tulajdonjognál).

➤ **A birtoklás joga**

Birtokláson azt a tényleges helyzetet értjük, hogy valaki egy dolgot – akár sajátjaként, akár nem – tényleges hatalmában, azaz magánál tart. Az esetek többségében a dolgokat azok tulajdonosa birtokolja, de az is gyakori, hogy a dolog felett nem a tulajdonos, hanem más személy gyakorolja a tényleges hatalmat (pl. a lakás bérlője). A birtokost a jog védelemben részesíti, mert általában valamely dolgot az tart hatalmában, akinek ahhoz joga is van. A birtoklás legfontosabb jogi következménye: a birtok alapján a birtokos mindenki mástól követelheti, hogy tartózkodjék a fennálló birtokállapot önhatalmú megváltoztatásától vagy megzavarásától. A birtokost a birtokvédelem mindenkivel szemben megilleti, annak kivételével, akitől a birtokot tilos önhatalommal szerezte meg.

A tv. szerint *a tulajdonost megilleti a birtoklás joga és a birtokvédelem*. A tulajdonos jogosultsága alapján a dolgot hatalmában tarthatja és tulajdonjoga alapján a birtokvédelem joga is megilleti. A birtokos a birtoka ellen irányuló támadást – a birtok megvédéséhez szükség mértékben – önhatalommal is jogosult elhárítani (pl. lefogja a zsebtolvaj kezét).

Az elvesztett birtok visszaszerzése érdekében viszont már csak akkor lehet fellépni, ha más birtokvédelmi eszközök igénybevételével járó idővesztés a birtokvédelmet megghiúsítaná és a dolog birtokának végleges elvesztését jelenthetné (megengedett pl. hogy a károsult a zsebtolvaj után fut és önségéllyel visszaveszi a tárcáját).

A birtokvédelem magában foglalja azt is, hogy akit birtokától megfosztanak vagy birtoklásában zavarják, a jegyzőtől vagy a bíróságtól kérheti az eredeti birtokállapot helyreállítását vagy a zavarás megszüntetését.

➤ **A használat és a hasznok szedésének joga**

A tulajdonos tulajdonjogának jelentős eleme a használat és a hasznok szedésének joga.

A használat joga lényegében a dolog használati értékére irányul, annak hasznosítását jelenti. A használati jog „befelé” irányul, általában a tulajdonos saját szükségletének kielégítését szolgálja.

Hasznok szedése alatt a természetes hasznokat (pl. fa gyümölcse, háziállat szaporulata) és az ún. jogi hasznokat (bérlési díj, kamatjövedelem) értjük. A tulajdonos használati jogát csak törvény korlátozhatja.

A tulajdonos használati jogának törvényi korlátjai:

- a) a szomszédjog,
- b) a szükséghelyzet és a
- c) közérdekű korlátozás.

a) a szomszédjog,

A szomszédjog „általános szabálya” szerint a tulajdonos a dolog használata során köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel másokat, különösen szomszédjait szükségtelenül zavarná, vagy amellyel jogaik gyakorlását veszélyeztetné. A szabályozás azonban nemcsak a szomszédok, hanem „mások” szükségtelen zavarását is tiltja. Mai viszonyaink között ez azt is jelenti, hogy a tulajdonos a dologhoz fűződő jogait nem gyakorolhatja úgy, hogy azzal környezetét bármilyen módon sérti vagy veszélyezteti. A

tulajdonjog szomszédjogi korlátja a gyakorlatban tehát számtalan formában megnyilvánulhat az ingatlanon történő állattartással okozott zavarástól vagy a másokat szükségtelenül zavaró zaj okozásától, a szomszéd épület kilátástól való megfosztásáig.

b)a szükséghelyzet

Esetenként a tulajdonos használati jogának korlátját jelentheti az ún. *szükséghelyzet*.

Szükséghelyzetnek tekintjük, ha valakinek életét, testi épségét, vagyonát közvetlen veszély fenyegeti. Általános szabály, hogy a tulajdonos köteles tűrni a szükséghelyzet megszüntetése kapcsán a tulajdonában álló dolognak igénybevétele, felhasználását (pl. gátszakadás esetén egy közelben lévő gépjármű igénybevétele az életmentéshez) Az élet, testi épség veszélyeztetése során a tulajdonos tűrési kötelezettsége korlátlan.

Ugyanakkor a vagyont fenyegető szükséghelyzet esetén a tűrési kötelezettség a tulajdonost csak oly módon és akkor terheli, ha a fenyegető veszély előreláthatóan jelentős mértékben meghaladja azt a kárt, amely a tulajdonos dologában a veszély elhárítása kapcsán bekövetkezik (pl. a szomszéd üres nyaralójában keletkezett tűz oltása miatt a tűzoltók kidöntik a kerítést). A tulajdonos a szükséghelyzetbe került személytől kártalanítást, attól pedig, aki a szükséghelyzet megszüntetése során indokolatlanul nagy kárt okozott, kártérítést követelhet.

A szükséghelyzetet azért nem a kártérítés körében szabályozza a törvény, mert ha a szükséghelyzet fennáll, akkor a dologban bekövetkezett kár nem jogellenes. Ez az oka annak is, hogy ilyen esetben a tulajdonos kártalanítást (és nem kártérítést) követelhet. Más dolog azonban, ha a szükséghelyzet megszüntetése kapcsán indokolatlanul nagy kárt okoztak, mert ebben az esetben kártérítés követelhető.

c)a közérdekű korlátozás.

Közérdekű szolgáltatást (pl. energiaszolgáltatás, vízvédelem) ellátó szerveket jogszabályok felhatalmaznak idegen ingatlanok használatára is. Az ingatlan tulajdonosa tűrni köteles, hogy az erre külön jogszabályban feljogosított szervek – a szakfeladataik ellátásához szükséges mértékben – az ingatlant időlegesen használják, arra használati jogot szerezzenek, vagy a tulajdonjogát egyébként korlátozzák. Ebben az esetben az ingatlan tulajdonosát az akadályoztatás (korlátozás) mértékének megfelelő kártalanítás illeti meg. Ha a használat vagy egyéb korlátozás az ingatlan rendeltetésszerű használatát megszünteti vagy jelentős mértékben akadályozza, a tulajdonos az ingatlan megvásárlását, illetőleg kisajátítását kérheti.

A tulajdonjog egy-egy részjogosítványa gyakorta kiválik a tulajdonjog triászából, és önálló intézményként jelenik meg. A tulajdonjog ilyenkor gyakorta „kiüresedik”, a tulajdonos gyakorlatilag nem tud jogosítványaival élni.

A tulajdonost tulajdonjogánál fogva megillető általános használati jog mellett a használati jognak egyéb sajátos fajtáit is ismertek (pl. haszonélvezet, telki szolgálat, földhasználat stb.) melyek közös jellemzője, hogy önálló jogosultságok s nem a tulajdonos használja a „saját” dologát.

A használati jogok két közismert önállósult fajtája: a haszonélvezet és a telki szolgálat.

➤ *A haszonélvezet*

A haszonélvezeti jog személyhez kötött használati jog, amelynek jogosultja a más tulajdonában lévő dologot – rendeltetésének megfelelően – birtokolhatja, használhatja és hasznosíthatja. A haszonélvezet fogalmának lényegéhez tartozik, hogy a birtoklás, a használat és hasznosítás joga elválik a rendelkezés jogától, a rendelkezés joga továbbra is a tulajdonost illeti meg. A haszonélvezet abszolút szerkezetű jog; a haszonélvezővel szemben mindenki

mást negatív kötelezettség terhel, ezért tartózkodnia kell attól, hogy a haszonélvezőt jogainak gyakorlásában akadályozza. Ez a negatív kötelezettség magát a tulajdonost is terheli.

A haszonélvezetnek a gyakorlatban elsősorban az öröklési jogban, valamint a családtagok és más hozzátartozók vagyoni viszonyaiban van jelentősége.

A haszonélvezeti jog a dolog tulajdonosának személyében beálló változás esetén is fennmarad.

A haszonélvező oldalán azonban a haszonélvezeti jog személyhez kötött, annyiban, hogy a haszonélvezeti jog nem örökölheto és nem ruházható át; a haszonélvezeti jog csak korlátozott időre, és legfeljebb a jogosult élete végéig állhat fenn.

A haszonélvezet tárgya rendszerint valamilyen ingó és ingatlan dolog, követelésen és más hasznot hajtó jogon csak kivételesen hozható létre. A haszonélvezet ingyenes, ami azt jelenti, hogy a haszonélvező a haszonélvezet gyakorlása fejében nem köteles ellenszolgáltatást teljesíteni, a haszonélvezeti jog létesítése fejében azonban kiköthető ellenszolgáltatás.

A haszonélvezeti jog keletkezhet:

- a) szerződéssel;
- b) jogszabály rendelkezése folytán (özvegyi jog);
- c) bírósági vagy hatósági rendelkezésnél fogva.

A haszonélvező jogának gyakorlása során a rendes gazdálkodás szabályai szerint köteles eljárni. Viseli a dolog fenntartásával járó terheket, a rendkívüli javítások és helyreállítások kivételével; terhelik azok a kötelezettségek, amelyek a dolog használatával kapcsolatosak, és köteles viselni a dolog fenntartásával járó közterheket. A haszonélvező kötelessége továbbá, hogy a tulajdonost, a dolgot fenyegető veszélyről és a beállott kárról értesítse. A tulajdonost ugyanakkor megilleti az a jog, hogy a haszonélvezet gyakorlását ellenőrizze.

A haszonélvezeti jog általában meghatározott dologhoz fűződik. A dolog elpusztulása esetén tehát a tulajdonos nem köteles azt pótolni, helyreállítani.

➤ *A telki szolgáalom*

A telki szolgáalom alapján valamely ingatlan mindenkori birtokosa más ingatlanát meghatározott terjedelemben használhatja vagy követelheti, hogy a szolgálommal terhelt ingatlan birtokosa a jogosultságából (a birtoklásból) egyébként folyó valamely magatartástól tartózkodjék.

A telki szolgáalom csak ingatlanok tekintetében létesíthető és legalább két ingatlant feltételez. A rendeltetése az, hogy az egyik ingatlan részére bizonyos előnyöket biztosítson, ezek a jogosultságok viszont a másik ingatlan vonatkozásában általában teherként jelentkeznek. Ezért szokás azt az ingatlant, amelynek javára a szolgálom szól "uralkodó", a szolgálommal terhelt ingatlant pedig "szolgáló" teleknek nevezni.

A telki szolgálom mindig ingyenes, alapítása viszont ellenértékhez köthető. A telki szolgálom tárgya elvileg mindenféle használat lehet; leggyakoribb fajtái pl. az útszolgálom, közmű átvezetési szolgálom, vízvétel szolgálma stb.

➤ **A rendelkezési jog**

A birtoklás joga és a használat joga mellett az ún. hagyományos triáznak a harmadik, a tulajdonjoghoz kapcsolódó jogosultsága a rendelkezési jog.

A rendelkezési jog alapján a tulajdonosnak joga van arra, hogy

- a dolog birtokát másnak átengedje,
- a dolgot használatra engedje át másnak, vagy hasznai szedésére jogosítson fel másra,
- a dolgot biztosítékkul adja vagy más módon megterhelje,
- magával a tulajdonjoggal rendelkezzen oly módon, hogy a dolog tulajdonjogát másra átruházza, vagy a tulajdonjogával felhagyjon.

Kiemelkedő jelentősége és sajátos jellege miatt a törvény kimondja, hogy ingatlan tulajdonjogával felhagyni nem lehet.

A tulajdonosnak a rendelkezési joga biztosítja tehát, hogy a dolgot bére, hasznbérbe vagy haszonkölcsönbe adja, a dologra nézve használati vagy haszonélvezeti jogot engedjen, zálogba adja stb. Esetenként a tulajdonos rendelkezési jogát a tulajdont terhelő elidegenítési és terhelési tilalom korlátozhatja. A tulajdonos rendelkezési jogát kizárni vagy korlátozni jogszabályban, bírósági határozatban vagy szerződésben lehet.

A tulajdonos rendelkezési jogának közismert törvényi korlátja a közös tulajdon tulajdoni hányadának átruházása (eladása) esetén a többi tulajdonost megillető elővásárlási jog. Az Alkotmány elismeri és védi a tulajdonhoz való jogot, ezért a tulajdonjog leglényegesebb jogosítványának közhatalmi korlátozására csak a törvényben meghatározott kivételes esetekben kerülhet sor.

➤ **A tulajdonos kötelezettségei**

A korábban felsorolt jogosítványok mellett a tulajdonjog kötelezettségeket is jelent.

A tulajdonost terhelik:

- a dologgal kapcsolatos közterhek (adó, illeték);
- a dolog természetéből adódó költségek (pl. az ingatlan állagának megóvásához szükséges költségek), ha jogszabály vagy megállapodás alapján arra nem más köteles;
- a kárveszély kockázata (ez azt jelenti, hogy a tulajdonos viseli a tulajdonában bekövetkezett minden olyan kárt, amelynek megtérítésére senki sem kötelezhető).

A tulajdonjog rendkívüli jelentősége miatt komplex védelemben részesül, számos jogágban (pl. büntetőjog, közigazgatási jog stb.) megtalálhatók a tulajdonjog védelmét átfogóan biztosító szabályok. A Ptk. a tulajdonjog szabályai között külön foglalkozik a tulajdonjog védelmével.

4. A tulajdonjog védelmének polgári jogi eszközei

- *a tulajdon védelme önhatalommal*; A tulajdonos jogosult arra, hogy a birtokvédelem szabályai szerint önhatalommal kizárjon vagy elhárítson minden olyan jogellenes beavatkozást vagy behatást, amely tulajdonjogának gyakorlását akadályozza, korlátozza vagy lehetetlenné teszi. A megengedett önhatalom feltétele, hogy a jogtalan támadás csak a szükséges mértéknek megfelelően hárítható el;
- *a tulajdoni per*; A tulajdonos, ha dolog birtokából kikerült, követelheti, hogy az új birtokos hagyjon fel a dolog jogtalan birtoklásával és helyezze vissza a tulajdonost a dolog birtokába. Ha követelését nem teljesítik, tulajdoni pert indíthat;
- *a tulajdon háborítás megszüntetése iránti per*; Az ilyen per akkor indítható, ha a tulajdonjog gyakorlását jogtalan beavatkozás gátolja. A per célja a jogtalan beavatkozás

megszüntetése, illetőleg a jövőre nézve a jogsértő magatartástól eltiltás, továbbá az okozott kár megtérítése;

- *az igényper*; Ha valakinek ingó vagyontárgyát más ellen irányuló végrehajtás során lefoglalják (pl. egy gazdasági társaság elleni ingóvégrehajtás során egy másik cég tulajdonában lévő dolgokat is lefoglalnak), a tulajdonos pert indíthat a végrehajtást kérő ellen, és tulajdonjoga alapján kérheti a dolog foglalás alól való feloldását és a dolog kiadását;
- *az ingatlan-nyilvántartási igény*; Aki ingatlan tulajdonjogát megszerezte (pl. az ingatlan-nyilvántartáson kívül elbirtoklással, kisajátítás útján stb.) követelheti jogának az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzését.

A polgári jogban általánosan elfogadott alapelv, hogy *a tulajdonjogi igények nem évülnek el* (az elévülés azonban csak a dolog fizikai megléte esetén kizárt).

5. A tulajdonjog megszerzése

A tulajdonjog megszerzése a dolgon tulajdoni jogviszony keletkezését jelenti.

A tulajdonszerzés lehet:

- A. eredeti jogszerzés;
- B. származékos jogszerzés.

Az eredeti jogszerzés esetén új tulajdonjog keletkezik: ez a tulajdonjog a korábbi tulajdonos jogaitól és kötelezettségeitől független, tehát önálló új tulajdoni jogviszony jön létre.

Eredeti a tulajdonszerzés akkor, ha a dolog a tulajdonjog megszerzésekor nem volt senkinek a tulajdonában, vagy volt ugyan, de a megszerzett új tulajdon nem a régi tulajdonon alapul.

Az eredeti jogszerzés főbb esetei:

1. hatósági határozat vagy árverés;
2. elbirtoklás;
3. gazdátlan javak elsajátítása;
4. találás;
5. kisajátítás (ingatlanoknál).

Az eredeti jogszerzésnek a felsoroltakon kívül, - különösen az ingatlanoknál - még számos egyéb esete is ismert ilyen például a feldolgozás, az átalakítás, az egyesülés, a vegyülés, a hozzáépítés, az átépítés, a beépítés és a ráépítés.

1. Aki a dolgot *hatósági határozat* (pl. *csereingatlan*) vagy *árverés* útján jóhiszeműen szerzi meg, tulajdonossá válik, tekintet nélkül arra, hogy korábban ki volt tulajdonos. Ezekben az esetekben a tulajdonszerzőnek nem kell vizsgálnia a vagyontárgyra vonatkozó korábbi tulajdonjogot. Ez a szabály azonban csak a jóhiszemű szerzőre vonatkozik, ha tehát a szerző fél tudott vagy tudnia kellett arról, hogy a hatósági határozat vagy árverés törvényt sértő, akkor a tulajdonszerzés nem következik be. Árverésre leggyakrabban az adóssal szembeni pénzkövetelés behajtása végett kerül sor a végrehajtási eljárás keretében.

2. A polgári jog az időmúlás jogkövetkezményeit elsősorban az elévülés, a jogvesztés és az elbirtoklás intézményével vonja le. Az *elbirtoklásnál* az eredeti tulajdonos tulajdonjoga a maga egészében megszűnik; ugyanakkor az elbirtoklással új tulajdonjog is keletkezik.

Elbirtoklás útján megszerzi a dolog tulajdonját, aki a dolgot ingatlan esetén tizenöt, ingó dolog esetén tíz éven át sajátjaként szakadatlanul birtokolja.

Nem birtokolja el a dolgot, aki bűncselekménnyel, erőszakkal, vagy alattomos úton jutott a dolog birtokába.

Elidegenítési és terhelési tilalom fennállása nem zárja ki az elbirtoklással való tulajdonszerzést, ha az elbirtoklás feltételei egyébként fennállnak. Az új birtokos saját elbirtoklásának idejéhez hozzászámíthatja azt az időt, amely jogelődjének birtoklása idején már elbirtoklási időnek minősült.

Az elbirtoklás intézményével a jog az időmúlás következményeit tolerálja, a jog nem kíván beavatkozni egy olyan állapotba, melyet hosszú ideig tartó nyugodt gyakorlat szentesített. Az elbirtoklás másrészt meg „bünteti” azt a tulajdonost aki hosszú éveken keresztül nem törődik a tulajdonával.

Az elbirtoklási időt megszakítja, ha:

- a tulajdonos a birtokost a dolog kiadására írásban felszólítja, vagy eziránt bírósághoz fordul;
- a tulajdonos a dologgal rendelkezik (pl. elajándékozta);
- a birtokos a birtokot akaratán kívül elveszti, és azt egy éven belül nem szerzi vissza és bírósághoz sem fordul.

Az elbirtoklás megszakadásának jogi következménye az, hogy a birtoklásnak a megszakadásig eltelt ideje nem vehető figyelembe, és az elbirtoklás megszakadását okozó körülmény elmúltával a tíz éves határidő újból kezdődik.

3. *A gazdátlan javakon való tulajdonszerzés* azt jelenti, hogy a személyi tulajdon szokásos tárgyain, ha nincs tulajdonosuk birtokbevétellel bárki tulajdonjogot szerezhet (hosszú évtizedekig egyértelműen ilyennek minősült az, ha a lomtalanításnál kitett holmit valaki birtokba vette). Az elhagyott dolgot csak akkor lehet gazdátlannak (uratlannak) tekinteni, ha tulajdonosa azt szándékosan hagyta el, tehát abból a célból, hogy véglegesen megváljon tőle (tehát pl. egy épülő ház előtt az utcán tárolt csempék nem tekinthetők gazdátlan tárgynak).

4. *A találás* nem gazdátlan dolgot, hanem más személy tulajdonában lévő dolgot érintő eredeti jogszerzés. Az olyan dologra nézve, amely nem gazdátlan, hanem más személy tulajdonában áll pusztán birtokbavétellel nem lehet tulajdonjogot szerezni.

Ha a találó a feltehetően más személy tulajdonában levő dolog tulajdonjogára igényt tart két együttes feltétel teljesülése esetén szerezheti azt meg:

- mindent megtett, amit a törvény annak érdekében ír elő, hogy a dolgot tulajdonosa visszakaphassa;
- a tulajdonos a találástól számított egy éven, élő állat esetén három hónapon belül nem jelentkezik a dologért.

A találó – ha a dolog tulajdonosát ismeri – köteles a talált dolgot nyolc nap alatt a dolog elvesztőjének, tulajdonosának vagy más átvételre jogosult személynek átadni.

Ha a tulajdonos ismeretlen, a dolgot az önkormányzat jegyzőjének kell beszolgáltatni.

Nem mindenhol lehet azonban találással tulajdonjogot szerezni. Aki a dolgot a közösség számára nyitva álló hivatali, vállalati vagy más épületben, helyiségben, továbbá közforgalmú közlekedési és szállítási vállalat szállítóeszközén (pl. villamoson, vonaton) találta nem szerez tulajdonjogot. Ilyen esetben a hivatal vagy vállalat a dolgot három hónap őrizet után értékesítheti. Ha a dolog nagyobb értékű, és annak tulajdonjogát a találó nem szerzi meg, a találó méltányos összegű találdíjra jogosult, feltéve, hogy mindent megtett annak érdekében, hogy a tulajdonos a dolgot visszakaphassa.

5. *A kisajátítás* az ingatlan tulajdonjogának eredeti jogszerzési módja, részletes szabályairól külön törvény rendelkezik. A kisajátítás jellemzője, hogy rendkívül erősen sérti a tulajdonosi jogosítványokat, hiszen az ingatlan tulajdonosa szándéka ellenére veszíti el tulajdonjogát. Ezért hatályos jogunk a kisajátítást csak kivételes eszközként, szigorú feltételek mellett teszi lehetővé:

- kisajátítani csak az állam vagy a helyi önkormányzat részére lehet, tehát elvileg csak e szervek kérelmére indítható meg a kisajátítási eljárás;
- csak a törvényben meghatározott közérdekű célra lehet kisajátítani;
- a kisajátított ingatlanért teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás jár;
- az eljárásra csak kivételesen kerülhet sor, akkor, ha az ingatlan tulajdonjogát adásvétellel nem lehetett megszerezni.

A származékos jogszerzés esetén a megszerzett tulajdonjog a dologon már korábban fennálló tulajdonjogon alapszik, tehát a már fennálló és létező tulajdonjog száll át a másik tulajdonosra (lényegét tekintve jogutódlásról van szó).

A tulajdonjog alanyában bekövetkezett változás tehát általában nem érinti a tulajdon tekintetében fennálló jogokat és kötelezettségeket.

A származékos jogszerzés alapvető elve, hogy senki sem ruházhat át másra több jogot, mint amennyivel maga rendelkezik. Tehát főszabályként a tulajdonjogot csak a tulajdonos ruházhatja át másra.

Ez alól kivétel, tehát *a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés is előfordulhat.:*

- kereskedelmi forgalomban eladott ingó dologon a jóhiszemű vevő akkor is tulajdonjogot szerez, ha az átruházó nem volt tulajdonos;
- akire pénzt vagy az értékpapírok átruházására vonatkozó szabályok szerint értékpapírt ruháznak át, tulajdonossá lesz akkor is, ha az átruházó nem volt tulajdonos.

Az ingó dolgok és ingatlanok esetén egyaránt a legelterjedtebb származékos szerzési mód az öröklés és az átruházás.

Az öröklés biztosítja azt, hogy az ember halálával vagyona ne váljon uratlanná, abban új tulajdonos (az örökös) váltsa fel, s ezáltal a család intézményének vagyoni jogi alapja is megteremtődjön. Öröklésnél a tulajdonszerzés az örökhagyó halála pillanatában következik be. Jellemző tulajdonsága az öröklésnek, hogy az örökös nemcsak tárgyak tulajdonát szerzi meg, hanem az egész hagyatékot, vagyis az ahhoz tartozó jogok és kötelezettségek

össességét. A Ptk. az öröklés rendjét oly módon szabályozza, hogy az vagy törvényen, vagy végintézkedésen alapulhat. A törvényes rend akkor érvényesül, ha az örökhagyó után végintézkedés nem maradt. Más örökös hiányában a hagyaték az államra száll. Az államot ezért szokták szükség-örökösnek is nevezni.

Elképzelhető, hogy az örökhagyó végintézkedéssel csak a vagyona egy részéről rendelkezett. E körülmény azt fogja eredményezni, hogy a végintézkedésen alapuló és a törvényen alapuló öröklési szabályokat egymás mellett kell alkalmazni

Az *átruházással* (pl. adásvétel, csere, ajándékozási szerződés) való tulajdonszerzésnél lényeges törvényi előírás, hogy a tulajdonjog megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződésen vagy más jogcímen felül a dolog átadása is szükséges. Az átadás leggyakrabban a dolog tényleges birtokbaadásával történik, de az átadás más olyan módon is megtörténhet, amely kétségtelenné teszi, hogy a dolog az átruházó hatalmából a tulajdonjog megszerzőjének hatalmába került (pl. a gépkocsi papírjainak és kulcsainak átadása). Ingatlan tulajdonjogának átruházásához az erre irányuló szerződésen felül a tulajdonosváltás ingatlan-nyilvántartási bejegyzése is szükséges.

A tulajdonjog változás ingatlan-nyilvántartási bejegyeztetése a tulajdonjogot megszerezni kívánó félnek a törvényi kötelezettségen túlmenően elemi vagyoni érdeke is. A jog azt a sajnos nem egyedi esetet is szabályozza, amikor az ingatlan tulajdonosa egymást követően több, különböző személyre ruhazza át ugyanazt az ingatlant. Ilyenkor a jog a birtokkal megerősített jogcím védelmének elvét érvényesíti. Többszöri eladás esetén az a vevő követelheti a tulajdonjognak az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzését, aki elsőnek jóhiszeműen birtokba lépett, ha pedig ilyen nincs, a korábbi vevő, kivéve, ha a későbbi vevő tulajdonjogát az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezték.

Az ingatlanok tulajdonjogi helyzetét a földhivatalok által vezetett országos rendszer az ingatlan-nyilvántartás vezeti. Az ingatlan-nyilvántartás tartalmazza az ingatlanok adatait és a kapcsolódó legfontosabb jogokat és tényeket.

A tulajdonjog megszűnésének leggyakoribb esete, amikor a dolog gazdát cserél, a tulajdonjogot más szerzi meg, s erre tekintettel a korábbi tulajdonos tulajdonjoga megszűnik.

6. A közös tulajdon

Közös tulajdonról akkor van szó, ha a tulajdonjog ugyanazon a dolgon meghatározott hányadok szerint több személyt illet meg. *A közös tulajdon esetében a tulajdonjog oszlik meg eszmei hányadrészek szerint, tehát nem a dolog van megosztva a tulajdonostársak között, hanem a dologra vonatkozó tulajdonjog.* Minden tulajdonostárs joga kiterjed az egész dologra és annak minden vonatkozására, de csak tulajdoni hányada erejéig, csak a többi tulajdonos hasonló jogának sérelme nélkül gyakorolható a tulajdonjog. Tulajdonjogát tehát az őt megillető részben minden tulajdonostárs az egész dologra nézve gyakorolja.

A tulajdoni hányadok nagyságának meghatározottnak kell lenni. A közös tulajdon rendszerint ingatlanon áll fenn, de előfordulhat ingó dolgoknál is. A közös tulajdon létrejöttének tipikus esetei: öröklés, házastársi vagyonközösség, társasház-szerződés, és a társasági szerződés több esete. Közös tulajdon fennállhat emberek és jogi személyek között vegyesen is.

A tulajdonostársak mindegyike jogosult a dolog birtoklására és használatára, a közös dolog hasznainak szedésére és hasznosítására; kötelessége viszont a közös dologgal járó terheket és a kárveszélyt viselni. A birtoklás és a használat a tulajdonostársak között elvileg nincs megosztva, mindegyikük egyformán jogosult rá. Vita esetén a birtoklás, a használat, a hasznosítás valamint a rendes gazdálkodás körét meg nem haladó kiadások ügyében

szótöbbséggel határoznak, minden tulajdonostársnak tulajdoni hányada arányában van szavazati joga.

Saját tulajdoni hányadával bármelyik tulajdonostárs szabadon rendelkezhet. Ha az egyik tulajdonos saját tulajdoni hányadát kívülállóknak (harmadik személynek) kívánja eladni vagy bérbe adni, akkor a többi tulajdonostársat elővásárlási, előbérleti jog illeti meg.

Ha a tulajdonostárs a tulajdoni illetőségét el kívánja adni, a kívülálló személytől eredő vételi ajánlatot köteles közölni minden egyes tulajdonostársával, kivéve, ha a közlés az elővásárlásra jogosult tartózkodási helye vagy más körülményei miatt rendkívüli nehézséggel vagy számottevő késedelemmel járna. Ilyen – a közlési kötelezettség alól mentesítő – kivételnek számíthat a tulajdonostársak viszonylag nagy száma is. Ha valamelyik tulajdonostárs élni kíván az elővásárlási jogával a kívülálló által kínált feltételekkel jogosult a tulajdoni hányad megvásárlására. Ha a résztulajdonos az illetőségét tartási szerződéssel ruházza át, tulajdonostársait elővásárlási jog nem illeti meg.

A tulajdonközösség meglehetősen gyakran viták forrása, ezért a tulajdonközösség fenntartását egyik tulajdonostárstól sem lehet megkövetelni. A jogszabály rögzíti, hogy a közös tulajdon megszüntetését bármelyik tulajdonostárs követelheti; az e jogról való lemondás semmis.

A közös tulajdon bírósági megszüntetésének három módját különböztethetjük meg:

- A közös tulajdon tárgyait elsősorban *természetben* kell megosztani. Ez osztható dolog esetén a tulajdoni hányadok szerinti megosztást jelenti.
- Ha a dolog természetben nem osztható (pl. egy gépkocsi) akkor a bíróság a tulajdonmegosztásnak azt a módját is alkalmazhatja, hogy a dolgot megfelelő ellenérték fejében egy vagy több tulajdonostárs tulajdonába adja (*megváltás, magához váltás*). Ilyenkor a kizárólagos tulajdonjogot szerzőnek megváltási árat (vételárat, köznyelven „lelépési díjat”) kell fizetnie.
- Végezetül, ha a közös tulajdon más módon nem szüntethető meg vagy a természetbeni megosztás értékesökkenéssel járna a közös tulajdon tárgyának *értékesítésére (árverés útján)* kerül sor. Ilyenkor a vételárat kell a tulajdonostársak között tulajdoni hányaduk arányában elosztani.

A bíróság azonban nem alkalmazhatja a közös tulajdon megszüntetésének azt a módját, amely ellen valamennyi tulajdonostárs tiltakozik.

Társasházi tulajdon

A társasház, mint jogi konstrukció sajátosságát alapvetően három elem határozza meg:

- egyrészt mindenképpen vannak olyan részei, amelyek egyéni tulajdonban vannak,
- másrészt vannak olyanok, amelyek közös tulajdonban vannak,
- harmadrészt pedig lakói nemcsak tulajdonosok, de ezáltal tagjai egy sajátos, jogalanyisággal részben rendelkező, részben nem rendelkező társulásnak is.

A társasházra vonatkozó részletes szabályokat külön törvény állapítja meg.

7. Korlátolt dologi jogok (zálogjog, óvadék)

A zálogjog jogi szabályai a régi Ptk.-ban a szerződést biztosító mellékkötelezettségek között helyezkedtek el. Az új Ptk a dologi jogok könyvben egy külön részbe tette át a szabályozást.

A zálogjog célja annak biztosítása, hogy a hitelező az általa nyújtott szolgáltatást (például kölcsönt) visszakapja, illetve a szolgáltatásért később járó ellenszolgáltatást megkapja, mert ha ez nem történik meg, a zálogjogosult a zálogtárgyból kereshet kielégítést. *A zálogtárgyból való kielégítés – ha jogszabály kivételt nem tesz – bírósági határozat alapján végrehajtás útján történik.* Önhatalmúlag nem lehet a zálogtárgyat értékesíteni.

A zálogjog a jogosultnak az erre a célra lekötött dolgon vagy jogon (zálogtárgyon) abszolút hatállyal és más jogosultakat megelőzően kielégítési jogot biztosít arra az esetre, ha a kötelezett a szolgáltatás nem teljesíti.

A zálogjog alanyai:

- a zálogjogosult;
- a személyi kötelezett, aki a követelés kötelezettje;
- a zálogkötelezett (dologi kötelezett), akinek rendelkezési joga van a zálogtárgyon.

A személyi kötelezett és a dologi kötelezett lehet ugyanaz a személy, de lehet más-más személy is.

A zálogjog alapulhat szerződésen, jogszabályon (pl. a vállalkozót a díj biztosítására zálogjog illeti meg a megrendelő bizonyos vagyontárgyain) és bírósági határozaton.

A zálogjog az önálló zálogjog kivételével járulékos jog, mert

- valamilyen kötelezettség biztosítására alapítják;
- terjedelme általában az alapul szolgáló követeléshez igazodik;
- amennyiben a követelés átszáll, úgy a zálogjog is átszáll az új jogosultra, illetve
- törvény eltérő rendelkezése hiányában a zálogjogot csak a követeléssel együtt lehet átruházni.

Zálogjog tárgya lehet minden birtokba vehető dolog, átruházható jog vagy követelés. A követelés biztosítékául a kötelezett jogi személy, illetve jogi személyiség nélküli gazdasági társaság vagyona vagy annak meghatározott része is szolgálhat, a vagyont alkotó egyes dolgok, jogok meghatározása nélkül. Ingatlant terhelő zálogjog alapításához a zálogszerződés írásba foglalása és a zálogjognak az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése is szükséges.

Kézi zálogjogról akkor beszélünk, ha a zálogtárgy a zálogjogosult birtokába kerül, *jelzálogjogról*, ha csupán a zálogtárgy megjelölése történik. Amennyiben a jelzálogjog tárgya nem ingatlan (azaz ingó dolog, átruházható jog, átruházható követelés), illetve a vagyont terhelő zálogjog alapítása esetén a szerződés érvényességéhez – hacsak jogszabály nem tesz kivételt – annak közjegyzői okiratba foglalása szükséges. Ezekben az esetekben szükség van a Magyar Országos Közjegyzői Kamaránál vezetett zálogjog-nyilvántartásba való bejegyzésre. A zálogjog-nyilvántartás közhitelű, abba bárki betekinhet.

A zálogjognál nem a zálogtárgy szerint, hanem a zálogtárgyon való birtoklás joga szerint kell a jelzálogjogot a kézzzálogjogtól elhatárolni. *A jelzálogjog esetén a birtoklás joga a*

zálogkötelezettet, és nem a zálogjogosultat illeti (tehát pl. egy ingatlan jelzáloggal megterhelése esetén nem kell a lakás birtokát, a lakás kulcsait a banknak átadni).

Ha a zálogjog jogosultját megilleti a zálogtárgy birtoklásának joga (kézizálogjog), köteles a zálogtárgyat épségben megőrizni és a zálogjog megszűnésekor visszaadni.

A jogosult a zálogtárgyat külön rendelkezés hiányában nem használhatja és nem hasznosíthatja, de természetes hasznait jogosult és köteles beszedni. A hasznok elsősorban a szükséges költségek fedezésére szolgálnak és a hasznokról a jogosult köteles elszámolni.

A zálogtárggyal való felelősség terjedelme ahhoz a követeléshez igazodik, amelynek biztosítására a zálogtárgy szolgál. Kiterjed a kamatokra, a követelés és a zálogjog érvényesítésének költségeire, továbbá a zálogtárgyra fordított szükséges költségekre is.

Óvadék (kaució)

Az új Ptk. az óvadéket is az ötödik könyvben a zálogjog körében szabályozza

Óvadék

- pénzen, értékpapíron vagy a jogszabályban meghatározott egyéb vagyontárgyon kézizálogjogként;
- dematerializált értékpapíron kézizálogjogként vagy a számlatulajdonos és a számlavezető közötti zálogszerződéssel;
- fizetésiszámla-követelésen a számlatulajdonos és a számlavezető közötti zálogszerződéssel; alapítható.

Az óvadék pénz, vagy értékpapír átadása (dologi biztosíték) a jogosultnak, azért hogy a szerződés nem teljesítése vagy nem szerződésszerű teljesítése esetén követelését az óvadékösszegeből *közvetlenül kielégítse*, vagyis a jogosnak tartott követelés az óvadék összegeből levonható.

A jogosult a szerződésszegéskor nyomban rendelkezhet az óvadékkal, abból közvetlenül – bírói út igénybevétele nélkül – kielégítést kereshet. A könnyebb érvényesíthetőség miatt az óvadék kikötése a jogosult számára számos előnnyel jár a zálogjoghoz képest.

Óvadékkal csak érvényes és bírósági úton érvényesíthető követelés biztosítható. Kivételt képez ez alól az elévült követelés. Az óvadék kikötésére rendszerint huzamosabb jogviszonyok (pl. bérleti szerződés) esetén kerül sor, de *szavatossági, jótállási kötelezettség biztosítása végett is nyújtható óvadék*. A külföldre utazó, kisebb szállókban, apartman házakban megszálló utazók is gyakran találkozhatnak ezzel a szerződést biztosító mellékkötelezettséggel. A szerződés tartama alatt az óvadék értéke az értékpapír mindenkori értékétől függően változhat. A felek megállapodhatnak abban, hogy a jogosult a kielégítéskor milyen értéken elégítheti ki a követelését. Amennyiben a felek megállapodása erre nézve nem terjed ki, az értékpapírt nem névértéken, hanem a kielégítés-kori piaci értéken kell figyelembe venni.

Az óvadék visszajár; ha az alapul szolgáló szerződés megszűnt, illetőleg a szavatossági vagy jótállási idő eltelt anélkül, hogy az óvadékból való kielégítésre jogalap volna.

Sajátos jelleggel bír a büntetőeljárásban alkalmazott óvadék, melyet számos angolszász jogrendszer mellett már a magyar jog is tartalmaz.

Önellenőrző kérdések:

1. Mi lehet a tulajdonjog tárgya?
2. Csoportosítsa a dolgokat forgalomképesség szempontjából!
3. Mi a mellékdolog?
4. Hogyan csoportosítjuk a tulajdonos jogait (hagyományos triász)?
5. Melyek a tulajdonos használati jogának törvényi korlátjai?
6. A használati jogoknak milyen önállósult formáját ismeri?
7. Mi a haszonélvezet lényege?
8. Hogyan keletkezhet a haszonélvezeti jog?
9. Milyen eredeti tulajdonszerzési módokat ismer?
10. Mi az elbirtoklás?
11. Mi a kisajátítás?
12. Melyek a leggyakoribb származékos szerzésmódok?
13. Mit jelent a közös tulajdon?
14. Milyen módon lehet megszüntetni a közös tulajdont?
15. Mi a különbség a kézi zálogjog és a jelzálogjog között?
16. Milyen módon alapítható (adható) óvadék?

V. Témakör: A szerződések általános szabályai

1. A kötelelem és a szerződés fogalma

A Ptk. VI. Könyvének címe: a kötelmi jog. A kötelelem szó a ma is használt kötelezettség szavunk régies formája. A kötelelem meghatározott és egymással mellérendelt viszonyban álló jogalanyok között fennálló (relatív szerkezetű) polgári jogviszony, amely alapján a kötelezett valamilyen vagyoni értékű szolgáltatást köteles teljesíteni, a jogosult pedig ezt a teljesítést követelheti.

A különböző kötelelem keletkeztető tények közül a leggyakoribbak:

- a szerződés;
- a szerződésen kívüli jogellenes károkozásból keletkező felelősség;
- a jogalap nélküli gazdagodás (pl. a tartozatlan fizetés, téves átutalás esete).

A felsorolt kötelelem keletkeztető tények közül legnagyobb szerepe kétségtelenül a leggyakrabban előforduló szerződésnek van.

A szerződés két vagy több személy jogi hatást kiváltó, kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozata. Az egybehangzó akaratnyilatkozathoz fűződik a joghatás; a szerződésből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás követelésére.

Az akaratnyilatkozat a felek szabad döntésének a következménye, ezért a felek között mellérendeltségi jogviszony van. Kivételes esetben az akaratnyilatkozat szabadsága nem, illetve csak korlátozottan érvényesül; jogszabály a szerződés kötését kötelezővé is teheti.

A teljes egyetértés követelménye azonban nem jelenti azt, hogy a feleknek minden részletkérdésben okvetlenül meg kell állapodniuk. A szerződés létrejöttéhez elegendő, ha a megegyezés a lényeges kérdésekre kiterjed.

Lényegesnek minősülnek, ezért feltétlenül meg kell állapodni a következő kérdésekben:

- meg kell állapodni a szerződés tárgyában (általában ideértve a szolgáltatás mértékét és mennyiségét is);
- lényeges mindaz, amit a törvény az egyes szerződésfajták taglalásánál fő kötelezettségnek minősít;
- lényeges mindaz, amit bármelyik szerződő fél annak minősít.

Nem szükséges viszont megállapodni olyan kérdésekben, melyet jogszabály rendez. Az együttműködési kötelezettség polgári jogi alapelvéből következik a feleknek az a kötelezettsége, hogy már a szerződés megkötése előtt a szerződést érintő minden lényeges körülményről tájékoztassák egymást.

A szerződési szabadság elve alapján a szerződő felek szabadon dönthetnek abban:

- kívánnak-e szerződést kötni (kötési szabadság);
- kivel akarnak szerződést kötni (partnerválasztási szabadság);
- milyen fajta szerződést kívánnak kötni (típuszabadság elve);
- milyen tartalommal akarnak szerződést kötni (tartalmi szabadság).

A szerződési jogunk a típuszabadság elve alapján áll, így a felek szerződése több szerződéstípus elemeit is tartalmazhatja (vegyes szerződés), a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg. A vegyes szerződések közül talán leggyakrabban az ajándékozással vegyes adásvétel és az adásvételi elemeket is tartalmazó vállalkozás fordul elő. Jogvita esetén a bíróság nem a felek által a szerződés típusaként meghatározott név, hanem a szerződés tartalma alapján fogja eldönteni, hogy milyen szerződésre vonatkozó rendelkezéseket lehet figyelembe venni.

A feleknek joguk van ahhoz, hogy a szerződésekre vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérjenek, feltéve, hogy ezt jogszabály nem tiltja.

A szerződésre vonatkozó szabályok ezért általában csak akkor alkalmazhatók, ha a felek eltérően nem állapodnak meg. A felek titkos fenntartása vagy rejtett indoka a szerződés érvényessége szempontjából közömbös.

A lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés semmis. A lehetetlenség itt az objektív (fizikai) lehetetlenség mellett az ún. jogi lehetetlenséget (jogszabályba ütköző szerződés) is jelentheti. A színlelt szerződés semmis; ha pedig az más szerződést leplez, a szerződést a leplezett szerződés alapján kell megítélni. Jogszabály meghatározhatja a szerződés egyes tartalmi elemeit, és kimondhatja, hogy ezek a szerződésnek akkor is részei, ha a felek eltérően rendelkeznek. Ha a szerződés megváltozott tartalma bármelyik fél lényeges jogos érdekeit sérti, a fél kérheti a bíróságtól a szerződés módosítását, vagy – ha jogszabály másként nem rendelkezik – a szerződéstől elállhat. Lehetséges, hogy a szolgáltatás tárgyára hatósági árat állapítanak meg. Általánosságban megállapítható, hogy a hatósági ár az irányadó, ha a felek a szerződésben az árban nem állapodtak meg, valamint akkor is, ha a törvény megsértésével más árban állapodtak meg.

Kivételesen előfordul, hogy a jogszabály bizonyos szerződési kikötéseket kötelezővé tesz, és ezek akkor is szerződés tartalmává válnak, ha azokat a felek nem foglalják bele a szerződésbe (pl. kötelező jótállás). A hatálybalépése előtt megkötött szerződések tartalmát azonban jogszabály csak kivételesen változtathatja meg.

A szerződések jelentős részében legalább az egyik szerződő fél oldalán pénztartozás megfizetése a fél kötelezettsége. Pénztartozást – ellenkező kikötés hiányában – a teljesítés helyén érvényben levő pénznemben kell megfizetni. Más pénznemben vagy aranyban meghatározott tartozást a fizetés helyén és idején érvényben levő árfolyam (ár) alapulvételével kell átszámítani. A devizagazdálkodásra vonatkozó jogszabályok határozzák meg, hogy mikor lehet ténylegesen idegen pénznemben vagy aranyban való fizetést érvényesen kikötni vagy teljesíteni.

A kamat (ügyleti kamat) mellékszolgáltatás, általában a pénztartozás járuléka. A kamat százalékszerűen meghatározott szolgáltatás, amelyet a kötelezett a főtartozás összegén felül ennek használatáért teljesít a jogosultnak, s amelynek a mértéke a főtartozás összegéhez és a használat idejéhez igazodik. A szerződéses kapcsolatokban – ha jogszabály kivételt nem tesz – kamat jár.

Azokat az akaratnyilatkozatokat, melyek valamilyen meghatározott jogi hatás elérését célozzák, jogügyletnek nevezzük.

A szerződések mindig legalább kétoldalú (esetenként többoldalú, pl. a társasági szerződések többsége) jogügyletek. Ritkábban előfordulhat, hogy egyoldalú nyilatkozatból is jogosultság keletkezik egy szolgáltatás követelésére (p. díjkitűzésnél). Az ilyen egyoldalú jogügyletek

fogalmilag ugyan nem nevezhetők szerződésnek, de rájuk is megfelelően alkalmazni kell a szerződésekre vonatkozó szabályokat.

A szerződés alanya a polgári jog bármely alanya lehet. Azt, aki a szerződés folytán valamilyen szolgáltatással tartozik, kötelezettnek, aki a szolgáltatást követelheti, jogosultnak nevezzük; a kötelemben szereplő alanyokat együttesen – a polgári eljárásjogi szóhasználat hatására – feleknek is nevezik. Egyes szerződésfajtáknál a felek az illető szerződésfajtára jellemző külön elnevezést is kaptak. Így például adásvételnél: eladó és vevő, vállalkozásnál: megrendelő és vállalkozó stb. A szerződések visszerhessége következtében gyakori eset, hogy ugyanaz a szerződő fél egy személyben jogosult is és kötelezett is, a kötelezettséget ugyanis általában valamely követelés ellenében vállalják el.

2. A szerződés megkötése, alakja

A szerződés létrehozásánál a legegyszerűbb és leggyakoribb eset az, amikor ketten kötnek egymással szerződést úgy, hogy az egyik fél ajánlatot tesz a másiknak, aki azt elfogadja. Bizonyos jogviszonyokban ajánlat helyett megrendelésről vagy szerződéstervezet elküldéséről szoktak beszélni. *A válasz hiánya a hallgatás általában nem minősül elfogadásnak.* Ugyancsak nem elfogadásnak, hanem új szerződési ajánlatnak kell tekinteni az ajánlattól eltérő tartalmú elfogadást, így a címzettől érkező új ajánlat egyben az eredeti ajánlat visszautasítása is. Az ajánlattevő az ajánlat megtétele után egy bizonyos ideig állni köteles ajánlatát. Egyoldalúan nem léphet vissza, és az elfogadó nyilatkozatra nem mondhatja azt, hogy időközben meg gondolta magát és az eredeti ajánlatát már nem tartja fenn (ajánlati kötöttség). Ugyanakkor az ajánlattevő sem maradhat hosszabb ideig bizonytalanságban ajánlatának sorsa felől, a függő jogi helyzet csak kötött ideig tarthat. Ezért az ajánlattevő az ajánlati kötöttségének idejét maga határozhatja meg. Ennek hiányában jelenlévők között vagy telefonon tett ajánlat esetében az ajánlati kötöttség megszűnik, ha a másik fél az ajánlatot nyomban el nem fogadja. Távollévőknek (pl. levélben) tett ajánlat esetében az ajánlati kötöttség annak az időnek az elteltével szűnik meg, amelyen belül az ajánlattevő a választ rendes körülmények között várhatta.

A szerződés jelenlévők között az ajánlat elfogadásának pillanatában, távollévők között pedig akkor jön létre, amikor az elfogadó nyilatkozat az ajánlattevőhöz megérkezik. Ha a szerződés létrejöttéhez harmadik személy beleegyezése vagy hatósági jóváhagyás szükséges, ennek megtörténteig a szerződés nem jön létre, de a felek nyilatkozatukhoz kötve vannak. Kötöttségétől bármelyik fél szabadul, ha az általa a másik féllel közölt megfelelő határidőn belül a harmadik személy a beleegyezés, illetőleg a hatóság a jóváhagyás felől nem nyilatkozik.

A szerződési ajánlat és az elfogadása általában bármilyen módon (szóban, telefonon levélben, faxon, Interneten stb. és ráutaló magatartással) létrejöhet.

A szerződési akarat kifejezését, a szerződés alakját három csoportba szokták sorolni, így beszélhetünk:

- szóban,
- írásban és
- ráutaló magatartással (pl. önkiszolgáló bolti vásárlás) kötött szerződésekről.

Főszabály, hogy a szerződés létrehozása nincs meghatározott alakhoz kötve, tehát nem csak az írásban kötött megállapodás minősül szerződésnek!

A felek – ha jogszabály alakszerűséget nem kíván – szerződési akaratukat bármilyen formában (szóban, írásban, de ráutaló magatartással is) kifejezhetik. Ha a megállapodás bizonyítható, a joghatás attól függetlenül bekövetkezik, hogy a felek milyen alakban fejezték ki akaratukat. Az írásban tett nyilatkozat rendkívül megkönnyíti a bizonyítást, ezért az üzleti életben a fontosabb szerződéseket rendszerint akkor is írásba foglalják, ha jogszabály erre nem kötelezi a feleket.

Jogszabály meghatározott szerződésfajtákra írásbeli formát ír elő (pl. biztosítási szerződés, ingatlan adásvételi szerződés stb.) ilyenkor a más alakban kötött szerződés semmis. Az alakilag hibás szerződést az sem teszi érvényessé, ha utólag írásba foglalják. Az alakhi hibák későbbi kijavítása (pótlása) nem hat vissza a szerződéskötés idejére, hanem legfeljebb új szerződést keletkeztet.

Az írásbeli forma lehet:

- egyszerű írásbeli forma;
- minősített írásbeli forma (két tanú aláírása is szükséges, más esetekben ügyvédi ellenjegyzés is előírás);
- közokirati forma (bíróság, közjegyző vagy más állami hatóság által kiállított okirat). A közokirati forma a leghitelesebb okirat, amely pótolja az egyszerű vagy minősített írásbeli alakot is.

A szerződéses viszony – eltekintve a legegyszerűbb mindennapos esetektől – rendszerint többé-kevésbé hosszán tartó folyamat, amelynek különböző szakaszai vannak. Ezek a következők:

- a) a szerződés létrehozásának folyamata,
- b) a teljesítési határidőig terjedő szakasz,
- c) a teljesítés szakasza,
- d) a szerződésszegés szakasza.

E szakaszok közül csak az első található meg minden esetben. Az ún. „kézen-közön vételnél a szerződéskötést nyomban követi a teljesítés (pl. a közértben való vásárlásnál), és a második szakasz elmarad vagy jelentéktelen.

A szerződés keletkezésétől a teljesítési határidőig terjedő szakasz alatt megy végbe a teljesítéshez szükséges gazdasági tevékenység, pl. a termelés, beszerzés, de az is lehet, hogy pusztán az idő múlik, mint pl. a kölcsön nyújtásától a visszafizetési határidőig. Ebben az időszakban számos mozzanat lehet jogilag jelentős, lehetséges például, hogy a teljesítés előtt a felek a szerződést közös megegyezéssel módosítják. Bizonyos esetekben a teljesítés is elmarad, így például még a teljesítési határidő előtt elállás folytán.

A teljesítés szakaszát jelentősége és jogi következményei miatt önálló szakasznak tekintjük, a huzamos szerződési viszonyoknál ez egészen hosszú ideig is tarthat (pl. míg a bérleti jogviszony tart, a bérbeadó folyamatosan teljesít).

Ha a teljesítés szerződészerű, elmarad a negyedik, a szerződésszegés szakasza.

Ha a jogszabály kivételt nem tesz, a megkötött szerződést a felek közös megegyezéssel bármikor módosíthatják. A tartalmában vagy jogcímében megváltozott szerződésnek a módosítással nem érintett része változatlan marad. A felek a szerződést egyezséggel is módosíthatják. A tartós jogviszonyt eredményező szerződések esetén (pl. egy határozatlan időre kötött bérleti szerződés) a bíróságtól is lehet a szerződés módosítását kérni, ha a szerződéskötést követően beállott körülmény folytán a szerződés valamelyik fél lényeges jogos érdekét sérti.

3. A szerződés megerősítése

A korábbi Ptk. a szerződés megerősítésének ezen eseteit a szerződést biztosító mellékkötelezettségek címben szabályozta. Az új Ptk. a korábbi mellékkötelezettségeket már több helyen szabályozza (pl a zálog és az óvadék a dologi jogi részbe került át)

A felek a szerződéssel meghatározott célt kívánnak elérni, s rendszerint fontos érdekük fűződik, hogy a szerződés teljesüljön, s a másik fél is eleget tegyen vállalt kötelezettségének. Polgári jogunk *a szerződések biztosítása érdekében* lehetővé teszi, hogy *a felek bizonyos mellékkötelezettségekben állapodjanak meg, ezzel a szerződést megerősítsék.* Ezek a szerződésszegéshez fűződő szankciókat súlyosbító vagy szaporító szerepet töltenek be, illetőleg a szerződésből eredő igények érvényesítése terén teszik könnyebbé a jogosult helyzetét („a követelés pénzre váltását”), ezért „biztosítják” a szerződést. Mivel a szerződések nemteljesítését, vagy nem megfelelő teljesítését (a szerződésszegést) a legkörültekintőbb szerződéskötés esetén sem lehet minden esetben kizárni, feltétlenül érdemes megfontolni a szerződés megerősítését. A korábbi mellékkötelezettség elnevezés arra utalt, hogy az ilyen kötelezettségvállalások egy „alap” szerződéshez (pl. adásvétel, vállalkozás, bérlet) kapcsolódnak, írásbafoglalás esetén rendszerint a szerződés végén, külön pontként feltüntetve. Köznapi értelemben gyakran említik szerződést biztosító mellékkötelezettségként a bánatpénzt is, holott nem az. A bánatpénz a szerződés megkötésekor a másik félnek adott vagy ígért összeg, amely feljogosítja az azt adó vagy ígérő felet arra, hogy a bánatpénz elvesztése, illetőleg megfizetése mellett a szerződéstől elállhasson. *A bánatpénz lényegében a szerződéstől való elállási jogosultság ellenértéke*, tehát a többi szerződést biztosító mellékkötelezettséggel ellentétben nem erősíti, hanem éppen gyengíti a szerződést.

A szerződést megerősítésének eszközei

- a) a foglaló;
- b) a kötbér;
- c) a jogvesztés kikötése;

Foglaló

A foglaló a szerződés megkötésekor a kötelezettségvállalás jeléül és biztosításául átadott pénzösszeg vagy más dolog.

Foglalót csak a szerződés megkötésekor lehet adni. A felek bármilyen alakban megkötött szerződésüket biztosíthatják foglalóval. Ha a szerződést teljesítik, a foglalót a szolgáltatás ellenértékébe be kell számítani, ha pedig a foglaló beszámítására nem alkalmas, vagy a szerződés olyan okból szűnik meg, amelyért egyik fél sem felelős, vagy mindkét fél felelős, a foglaló visszajár. *A teljesítés megghiúsulásáért felelős személy az adott foglalót elveszti, a kapott foglalót kétszeresen köteles visszatéríteni.* A foglaló illetőleg kétszeres összegének visszafizetése nem mentesít a szerződésszegés egyéb következményei alól, a foglaló összege azonban az esetleges kártérítés összegébe beleszámít.

Kötbér

A kötelezett meghatározott pénzösszeg fizetésére kötelezheti magát arra az esetre, ha olyan okból, amelyért felelős, nem, vagy nem szerződésszerűen teljesít (kötbér).

Kötbért csak írásban lehet érvényesen kikötni. A kötbér a szerződésszegés minden esetére vonatkozik (késelem, meghiúsulás, hibás teljesítés). A kötbérnek a szerződésszerű teljesítésre ösztönző szerepén túlmenő gyakorlati előnye, hogy szükségtelenné teszi a kár bizonyítását.

A kötbért a jogosult akkor is követelheti, ha a szerződésszegés következtében kára nem merült fel. A kötbért meghaladó kárt is lehet azonban követelni, ennek összezszerűségét azonban már bizonyítani kell. A késelem vagy hibás teljesítés esetére kikötött kötbér megfizetése nem mentesíti a kötelezettet a szerződés teljesítése alól.

Jogvesztés kikötése

A felek írásban megállapodhatnak abban, hogy a szerződésszegésért felelős fél elveszít valamely jogot vagy kedvezményt, amely őt a szerződés alapján megilletné (pl. a részletfizetési kedvezményt).

Az erre vonatkozó megállapodást az alapszerződésben vagy később egy külön szerződésben egyaránt meg lehet kötni.

Az új Ptk. a kezességet és a garanciaszerződést a biztosítéki szerződések között Ptk. 6:416. § szabályozza. A jegyzet terjedelmi okok miatt a Ptk. szerződések különös részi szabályaira nem tér ki, viszont a kezesség szabályinak vázolása veszélyessége és elterjedtsége miatt rendkívül fontos, ezért a jegyzet itt tér ki erre a jogintézményre.

Kezesség

A kezesség személyi biztosíték és járulékos kötelezettség, mely valamilyen főkötelezettséget feltételez.

A kezességi szerződés a kezes kötelezettségét tartalmazza arra vonatkozóan, hogy amennyiben a kötelezett nem teljesít, a kötelezett helyett maga a kezes fog a jogosultnak teljesíteni.

Kezességet csak írásban lehet érvényesen vállalni. Az ún. egyszerű kezesség esetén a kezes mindaddig megtagadhatja a teljesítést, amit a követelés behajtható a kötelezettől és az olyan kezesektől, akik őt megelőzően, reá tekintet nélkül vállaltak kezességet. A készfizető kezességnél a kezes nem illeti meg a sortartás kifogása: a kezes nem követelheti, hogy a jogosult a követelésének először a kötelezettől való behajtását kísérelje meg. *Készfizető kezesség esetén a jogosultnak nagyobb választási lehetősége van a tekintetben, hogy a követelését kivel szemben kívánja érvényesíteni.*

A készfizető kezesség esetei:

- felek készfizető kezességben állapodnak meg;
- a kezességet kár megtérítéséért vállalták;
- a kezességet bank vállalta;
- a készfizető kezességet jogszabály mondja ki.

Amennyiben a kezes a kötelezett helyett a tartozást megfizeti a jogosultnak, a kezesnek megtérítési igénye keletkezik a kötelezettel szemben. A kezes ilyen esetben az általa teljesített szolgáltatást, de annál nem többet követelhet a kötelezettől. Igényét a kötelezettel szemben per útján is érvényesítheti.

A kezes helytállási kötelezettsége megszűnik:

- ha a jogosult vétkes magatartása miatt a követelés behajthatatlanná vált;
- ha ahhoz a jogosult hozzájárul;
- ha a jogosult követelése kielégítést nyer, s a biztosíték nem száll át másra;
- ha a kötelezett tartozását harmadik személy átvállalja és hiányzik a kezes hozzájáruló nyilatkozata.

Nem szünteti meg a kezes helytállási kötelezettségét a kötelezett halála. Ilyen esetben a főkötelezett az örökös lesz és a kezesi felelősség megmarad.

Ugyancsak nem szűnik meg a kezes helytállási kötelezettsége akkor sem, ha a követelést a jogosult másra engedményezi, hacsak a felek másképp nem állapodtak meg.

4. **A szerződésszegés**

A szerződésszegés minden olyan magatartás, körülmény és állapot, amely ellentétes a szerződés tartalmával vagy sérti valamelyik félnek a szerződésben biztosított jogait. A szerződésszegés bekövetkezhet a felek magatartásán kívüli (objektív) okból pl. elemi csapás miatt elpusztul a bérelt dolog; szerződésszegést azonban a felek magatartása is előidézhet. A Ptk. ennek megfelelően megállapít olyan szankciókat, amelyek a felek magatartásának felróhatóságától (vétkességtől) függetlenül alkalmazhatók, ilyen a késedelmi kamat és a kellékszavatosság; és olyanokat, amelyeknek alkalmazását a vétkesség (felróhatóság) hiánya kizárja, ilyen a kötbér a kártérítés.

A Ptk. külön is szabályozza a szerződésszegés leggyakrabban előforduló eseteit és megállapítja azok jogkövetkezményeit.

A szerződésszegés leggyakoribb esetei:

- 1) a kötelezett késedelme;
- 2) a jogosult átvételi késedelme;
- 3) a hibás teljesítés;
- 4) a teljesítés lehetetlenné válása;
- 5) a teljesítés megtagadása.
- 6) a jognyilatkozat tételének elmulasztása

1. A kötelezett késedelme:

A késedelem a szolgáltatás időleges nem teljesítése. Ha a kötelezett a lejáratkor nem teljesít, de nem tagadja meg véglegesen a teljesítést és az nem is vált lehetetlenné, akkor késedelembe esik. A kötelezett tehát akkor esik késedelembe, ha a szerződésben megállapított teljesítési idő eredménytelenül telt el, vagy ha kötelezettségét a jogosult felszólítására nem teljesíti. Ennek jogkövetkezménye, hogy a jogosult a késedelemből eredő kárának megtérítését követelheti. Ez alól a kötelezett akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy a késedelem elhárítása érdekében úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható.

A késedelemnek a kötelezett magatartásának felróhatóságától független jogkövetkezményei is vannak:

- a) jogosult továbbra is követelheti a teljesítést;

- b) a törvényben megállapított esetekben a jogosult elállhat a szerződéstől;
- c) a pénztartozás után késedelmi kamat jár.

2. A jogosult átvételi késedelme:

A szerződés teljesítése mindkét fél érdeke, ezért nemcsak a kötelezett, hanem a jogosult szerződésellenes magatartása is szerződésszegés.

A jogosult késedelembe esik, ha

- a) a szerződésszerűen felajánlott teljesítést nem fogadja el;
- b) elmulasztja azokat az intézkedéseket vagy nyilatkozatokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a kötelezett megfelelően teljesíteni tudjon;
- c) a nyugtát nem állítja ki, illetőleg az értékpapírt nem adja vissza.

A jogosult késedelmének felróhatósága esetén a kötelezett követelheti a késedelemből eredő kárának megtérítését.

3. Hibás teljesítés:

A hibás teljesítés szabályai csak a visszterhes szerződésekre vonatkoznak. Bizonyos mértékig az ingyenes szerződés kötelezettje is felelős a hibás teljesítésért, erre a felelősségre azonban a kötelmi jog különös részében az egyes ingyenes szerződésekre vonatkozó szabályok az irányadók.

A kötelezett hibásan teljesít, ha a szolgáltatás nem felel meg a teljesítéskor a törvényes vagy a szerződésben meghatározott tulajdonságoknak. A kötelezett felel (szavatol) azért, hogy a szolgáltatott dologban a teljesítéskor meg vannak a törvényben és a szerződésben meghatározott tulajdonságok (kellékszavatosság). Ha a jogosult a hibát a szerződéskötéskor ismerte, a kötelezett mentesül a szavatossági felelősség alól. A hibás teljesítés lehet mennyiségi, vagy minőségi hiány. Ha a szerződés osztható dolog szolgáltatására irányult, „kevesebb” teljesítésnél nem hibás teljesítésről, hanem részteljesítésről beszélhetünk.

A hibás teljesítés esetén érvényesíthető szavatossági jogok:

- hibás teljesítés esetén a jogosult választása szerint *kijavítást* vagy megfelelő *árleszállítást* kérhet;
- ha a szerződésben a dolgot fajta és mennyiség szerint határozták meg, hibás teljesítés esetén a jogosult kérheti a dolog *kicserélését* is, kivéve, ha a hiba rövid idő alatt értékcsökkenés nélkül kijavítható, és a kijavítás a jogosult érdekeinek sérelme nélkül lehetséges;
- ha a hibás teljesítés miatt a jogosultnak a teljesítéshez fűződő érdeke megszűnt – így különösen, ha a hiba nem javítható ki, a kötelezett a hiba kijavítását nem vállalja, vagy a hiba kijavítása rövid idő alatt értékcsökkenés és a jogosult érdekeinek sérelme nélkül nem lehetséges –, *a jogosult elállhat a szerződéstől*.

A jogosult a választott szavatossági jogról másikra térhet át. Az áttéréssel okozott kárt köteles a kötelezettnek megtéríteni, kivéve, ha az áttérésre a kötelezett magatartása adott okot, vagy az áttérés egyébként indokolt volt.

Ha az a jogosult érdekeinek sérelme nélkül lehetséges, a kötelezett a kijavítás vagy árleszállítás helyett a dolgot kicserélheti. Ha a kötelezett a dolog kijavítását megfelelő határidőre nem vállalja, vagy nem végzi el, a jogosult a hibát a kötelezett költségére maga kijavíthatja vagy mással kijavíttathatja.

A jogosult a hiba felfedezése után haladéktalanul köteles kifogását a kötelezettel közölni. Hibás teljesítés esetén a jogosult az ellenszolgáltatás arányos részét a kijavításig vagy a kicserélésig visszatarthatja.

A jogosult főszabályként a teljesítéstől számított *hat hónapos elévülési határidő* alatt érvényesítheti szavatossági jogait.

Jótállás

Az új Ptk. a hibás teljesítés következményei között helyezi el a jótállást, mivel a gyakorlatban szinte kizárólagosan a hibás teljesítés orvoslására alkalmazták (korábban a szerződést biztosító mellékkötelezettségek között voltak a szabályai).

A jótállás alapján a kötelezett a szerződésszerű teljesítésért szigorúbb felelősséggel tartozik. A jótállás alapulhat szerződésen is, de jellemzőbb a jogszabályon alapuló úgynevezett kötelező jótállás (pl. a tartós használatra rendelt termékek esetén). A jótállásban való megállapodás nem jelent lemondást a nem szerződésszerű teljesítésen alapuló azokról a jogokról, amelyek a jogosultat a szavatosság általános szabályai szerint megilletik.

Aki a szerződés teljesítéséért jótállást vállal vagy jogszabály alapján jótállásra köteles, a jótállás időtartama alatt a jótállást keletkeztető jognyilatkozatban vagy jogszabályban foglalt feltételek szerint köteles helytállni a hibás teljesítésért. Mentésül a jótállási kötelezettség alól, ha bizonyítja, hogy a hiba oka a teljesítés után keletkezett.

A jótállásból eredő jogokat a dolog tulajdonjogának átruházása esetén az új tulajdonos érvényesítheti a jótállást vállaló kötelezettel szemben.

A jótállási igény a jótállási határidőben érvényesíthető. Ha a jótállásra kötelezett kötelezettségének a jogosult felhívására - megfelelő határidőben - nem tesz eleget, a jótállási igény a felhívásban tűzött határidő elteltétől számított három hónapon belül akkor is érvényesíthető bíróság előtt, ha a jótállási idő már eltelt. E határidő elmulasztása jogvesztéssel jár. A jótállási igény érvényesítésére egyebekben a kellékszavatossági jogok gyakorlására vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

4. A teljesítés lehetlenné válása:

Ha a teljesítés olyan okból vált lehetlenné, amelyért egyik fél sem felelős, akkor a szerződés megszűnik. Ha a kötelezett felelős a lehetlenné válásért, a jogosult a teljesítés elmaradása miatt kártérítést követelhet. A jogosult felelőssége esetén viszont a kötelezett szabadul tartozása alól, és követelheti kárának megtérítését.

5. A teljesítés megtagadása:

Ez az eset annyiban különbözik a késedelemtől, hogy a kötelezett egyáltalán nem, tehát a jövőben sem kíván teljesíteni, de különbözik a lehetlenné válástól is, mert itt a szolgáltatás teljesítése még nem vált lehetlenné.

Ha a kötelezett a teljesítést jogos ok nélkül megtagadja, a jogosult választhat a késedelem és a lehetlenné válás következményeinek alkalmazása között. Ha az előbbit választja, továbbra is követelheti a szerződés teljesítését, a késedelemből származó kárának megtérítését, valamint az esetleges késedelmi kötbért. Ha a lehetlenné válás következményeit választja, akkor teljes kártérítést és megghiúsulási kötbért követelhet, hiszen érdekmúlás bizonyítása nélkül joga van elállni a szerződéstől.

6. Jognyilatkozat tételének elmulasztása

Ha a fél a szerződés alapján jognyilatkozat tételére köteles, és ezt a kötelezettségét nem teljesíti, a jognyilatkozatot a bíróság ítélettel pótolja.

A jog a szerződésszegés minden fajtáját szankcionálja. Mások azonban a jogkövetkezmények, ha a szerződésszegés a felek magatartásán kívülálló okból (pl. elemi csapás) következik be, és mások, ha azt a felek magatartása idézte elő. Az első esetben objektív, a másodikkal szubjektív (felróható) szerződésszegésről beszélünk. Az objektív szerződésszegés következménye lehet például a késedelmi kamatfizetési kötelezettség, a legfontosabb szubjektív következménynek a kártérítési igényt tekinthetjük. A Ptk. közismert szabálya szerint tehát a szerződésszegő fél (a károkozó) mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az, az adott helyzetben általában elvárható.

A szerződésszegés közös szabályai közül legfontosabb az, hogy a szerződésszegésért való felelősségre, valamint a kártérítés mértékére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy a kártérítés mérséklésének – ha jogszabály kivételt nem tesz – nincs helye.

Ha a jogosult a teljesítést a szerződésszegésről tudva elfogadja, a szerződésszegésből igényt utóbb csak akkor támaszthat, ha erre irányuló jogait fenntartotta (a reklamáció ténye és az ún. jogfenntartó nyilatkozat bizonyíthatósága tehát rendkívül fontos). Ennél fogva például, ha a jogosult a teljesítési határidő eltelte után a késedelemmel kapcsolatos jogainak fenntartása nélkül a szolgáltatást elfogadja, illetőleg a hibás szolgáltatást a hiba ismeretében kifogás nélkül átveszi, utóbb ilyen alapon jogait már nem érvényesítheti.

5. A szerződés megszűnése

A szerződés megszűnése valamely tény folytán

A szerződés megszűnésének leggyakoribb esete természetesen az, ha a felek a szerződést teljesítik, s ezzel a szerződés betölti rendelkezését.

A kötelezett halálával a szerződés nem szűnik meg, kivéve, ha csak személyesen teljesíthető szolgáltatásra irányult.

A jogosult halála akkor szünteti meg a szerződést, ha a szolgáltatás kifejezetten az ő eltartására irányult, vagy kizárólag az ő személyes szükségleteinek fedezésére lett volna alkalmas.

Megszűnik a szerződés értelemszerűen akkor is, ha ugyanaz a személy lesz a jogosult és a kötelezett (pl. ha valaki megvásárolja az általa bérelt ingatlan tulajdonjogát, a bérleti szerződés megszűnik). A szerződés megszűnése harmadik személy jogait és kötelezettségeit nem érinti.

A szerződés megszüntetése közös megegyezéssel

A felek a szerződést közös megegyezéssel megszüntethetik vagy felbonthatják. A közös megegyezéssel való megszüntetés vagy felbontás kétoldalú jognyilatkozatot tételez fel.

a) A szerződés megszüntetése esetében a szerződés a jövőre nézve szűnik meg és a felek további szolgáltatásokkal nem tartoznak egymásnak. A megszűnés előtt már nyújtott szolgáltatás szerződésszerű pénzbeli ellenértékét meg kell fizetni, amennyiben pedig a már

teljesített pénzbeli szolgáltatásnak megfelelő ellenszolgáltatást a másik fél még nem teljesítette, a pénzbeli szolgáltatás visszajár;

b) A szerződés felbontása esetében a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal szűnik meg és a már teljesített szolgáltatások visszajárnak.

A szerződés megszüntetése egyoldalú jognyilatkozat útján

a) felmondás: Aki szerződésnél vagy jogszabálynál fogva felmondásra jogosult, e jogát a másik félhez intézett nyilatkozattal gyakorolja. A felmondás a szerződést megszünteti.

b) Ha a felmondás nem azonnali hatályú, a törvényben vagy a szerződésben meghatározott felmondási idő elteltéig a szerződés fennmarad, a szerződésből eredő kötelezettségeket a szerződés megszűnéséig teljesíteni kell.

c) elállás: Aki szerződésnél vagy jogszabálynál fogva elállásra jogosult, e jogát a másik félhez intézett nyilatkozattal gyakorolja. Az elállás a szerződést felbontja (visszamenő hatállyal szünteti meg). Az elállás jogát a felek bánatpénz fizetése ellenében is kiköthetik;

6. A szerződő felek személyének változása

Az egyszerű jogutódláson (pl. egy cég átalakulása) túlmenő, bővebb ismeretet igényel az üzleti életben gyakran alkalmazott engedményezés és a tartozásátvállalás.

Az engedményezés olyan szerződés mellyel a jogosult követelését másra ruházza át. Az átruházó (a korábbi jogosult) az engedményező, a követelés megszerzője (az új jogosult) az engedményes. Nem lehet engedményezni a jogosult személyéhez kötött, valamint azokat a követeléseket, amelyek engedményezését jogszabály kizárja.

Az engedményezésről a kötelezettet írásban értesíteni kell (de nem kell az engedélye).

Az engedményezéssel az engedményes a régi jogosult helyébe lép, és átszállnak rá a követelést biztosító zálogjogból és kezességből eredő jogok is. A kötelezett az engedményessel szemben érvényesítheti azokat a kifogásokat és beszámíthatja azokat az ellenköveteléseket is, amelyek az engedményezővel szemben az értesítéskor már fennállt jogalapon keletkeztek.

A kötelezett mindaddig az engedményezőnek köteles teljesíteni, amíg nem kap olyan teljesítési utasítást, amely az engedményes személyét, valamint az engedményes telephelyét, ennek hiányában székhelyét, természetes személy esetén lakóhelyét, ennek hiányában szokásos tartózkodási helyét vagy számlaszámát meghatározza.

Tartozásátvállalás esetén valaki a kötelezettel megállapodik abban, hogy tartozását átvállalja.

A tartozásátvállaló köteles a jogosult hozzájárulását kérni, ha pedig azt a jogosult megtagadja, a kötelezettet olyan helyzetbe kell hoznia, hogy az a lejáratkor teljesíthessen.

Ha a jogosult a tartozásátvállaláshoz hozzájárul, a tartozásátvállaló a kötelezett helyébe lép. Megilletik mindazok a jogok, amelyek a kötelezettet a jogosulttal szemben megillették; a korábbi kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló követelését azonban nem számíthatja be.

Ha a felek a teljesítésátvállalásról a jogosultat értesítik, egyetemleges kötelezettség jön létre. Tartozáselvállalás esetén az egyetemleges kötelezettet mindazon jogok megilletik, amelyek a kötelezettet a jogosulttal szemben a szerződés alapján megillették. A tartozás elvállalója nem jogosult beszámítani a kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló egyéb követelését. A tartozásátvállalással a követelés biztosítékai megszűnnek. Fennmarad a biztosíték, ha annak kötelezettje (pl. a kezes) a tartozásátvállaláshoz hozzájárul. Ha a tartozás jogszabály rendelkezése alapján száll át másra, a tartozásátvállalás szabályait kell megfelelően alkalmazni.

7. A polgári jogi felelősség általános szabálya

A polgári jogi felelősség általános szabálya: *Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, a károkozó, magatartása nem volt felróható.*

Ptk. 6:519§ (vagyis, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható”). Az elvárható magatartás, azaz a vétlenség a polgári jog területén az általános zsinórmérték.

A polgári jogi felelősségnek vannak bizonyos előfeltételei, amelyeknek valamennyi esetben fenn kell állniuk ahhoz, hogy a felelősség megvalósuljon:

A polgári jogi (kártérítési) felelősség közös (általános) feltételei:

- A. a jogellenes magatartás;
- B. a kár;
- C. az okozati összefüggés a jogellenes magatartás és a kár között;
- D. a vétkesség (a Ptk.-ban szabályozott kivételes esetekben e nélkül is fennáll a felelősség).

A jogellenes magatartás

A felelősség alapjául szolgáló magatartásokat a Ptk. nem sorolja fel. Az új Ptk. külön paragrafusban rögzíti, hogy minden károkozás jogellenes. A károkozásért való polgári jogi felelősség szempontjából minden károkozás jogellenes – kivéve, amelynél a jogellenességet kizáró körülményt bizonyítják – és a másik három feltétel megléte esetén a kártérítési felelősség megállapítható.

Vannak azonban olyan esetek, amelyeknél a Ptk. kizárja a károkozás jogellenességét.

Ilyen jogellenességet kizáró körülmények:

- károsult beleegyezése (pl. orvosi műtét, küzdősport stb.);
- jogos védelem (A jogtalan támadás vagy a jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetés elhárítása érdekében a támadónak okozott kárt nem kell megtéríteni, feltéve, hogy a védekező az elhárításnál a szükséges mértéket nem lépte túl.);
- sürgőshelyzet (A más életét, testi épségét vagy vagyonát közvetlenül fenyegető és más módon, tehát károkozás nélkül el nem hárítható veszély esetén kártérítés helyett kártalanításról lehet szó);
- jogszabályi felhatalmazás (pl. engedélyezett bányászati tevékenység miatt okozott kárért nem kártérítést, hanem kártalanítást kell fizetni).

A kár

Káron értünk általában minden olyan hátrányt, amely valamely esemény folytán valakit személyében, illetőleg vagyonában ér.

A kártérítést csökkenteni kell a károsultnak a károkozásból származó vagyoni előnyével, kivéve, ha ez az eset körülményeire tekintettel nem indokolt. A bíróság különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén a kártérítés mértékét a teljes kárnál alacsonyabb összegben is meghatározhatja.

Károsodás veszélye esetén a veszélyeztetett kérheti a bíróságtól, hogy azt, aki a veszélyt előidézte, az eset körülményeihez képest

- a) tiltsa el a veszélyeztető magatartástól;
- b) kötelezze a kár megelőzéséhez szükséges intézkedések megtételére;
- c) kötelezze megfelelő biztosíték adására.

Ha többen közösen okoznak kárt, felelősségük a károsulttal szemben egyetemleges.

A károkozó a kárt pénzben köteles megtéríteni, kivéve, ha a körülmények a kár természetben való megtérítését indokolják.

A jövőben rendszeresen felmerülő károk megtérítésére a bíróság időszakonként visszatérően előre fizetendő, meghatározott összegű járadékot is meghatározhat.

A kár legáltalánosabb értelemben lehet vagyoni és nem vagyoni (eszmei) kár.

A vagyoni kár főbb csoportjai:

- a felmerült kár és értékcsökkenés, az, az érték, amellyel a károsult meglévő vagyona a károkozás következtében csökkent;
- az indokolt kiadások, melyek a kár összegének csökkentése vagy a következmények enyhítése érdekében merülnek fel (pl. a baleseti sérült gyógyítási költségei, javítási költségek stb.). E költségek szükségességének az elbírálása gyakran a kialakult társadalmi felfogástól, a gazdasági körülmények alakulásától és a helyi viszonyoktól függ;
- az elmaradt vagyoni előny (jövedelem, haszon), az az érték, amellyel a károsult vagyona gyarapodott volna akkor, ha a károsító magatartás nem következett volna be (pl. táppénz és átlagkereset különbözete, mellékfoglalkozás kieső jövedelme stb.).

Akinek munkaképessége a károkozás folytán csökkent, akkor követelhet **jövedelempótló járadékot**, ha a káreset utáni jövedelme az azt megelőző időszak jövedelmét neki fel nem róható okból nem éri el. A jövedelempótló járadékot a munkaképesség-csökkenés és a bekövetkezett jövedelemkiesés mértékének együttes vizsgálata alapján kell meghatározni.

Tartást pótló járadéknak van helye a károkozás folytán meghalt személlyel szemben tartásra jogosult részére. A károkozó a tartást pótló járadék fizetésére abban az esetben is köteles, ha magatartásának e következménye nem volt előrelátható. A károkozó a tartást pótló járadék fizetésére akkor is köteles, ha a meghalt személy tartási kötelezettségének megszegésével nem nyújtotta ténylegesen a tartást, vagy a járadékot igénylő a tartási igényét menthető okból nem érvényesítette. A tartást pótló járadék mértékének meghatározásánál a kiesett tartást és a járadékot igénylő jövedelmét kell figyelembe venni.

A nem vagyoni (erkölcsi vagy eszmei) kár (**sérelemdíj**) esetén pénzben számszerűsíthető vagyoni kárról nincs szó, de a károkozás következtében a károsult természetes személy életének minősége – beleértve fizikai és lelki állapotát – kedvezőtlen irányba változott (pl. egészségkárosodás vagy személyhez fűződő jogait ért sérelem miatt). Nem vagyoni kára nem csak természetes személynek lehet, például egy cég is elszenvedheti üzleti hírneve vagy hitelképessége elvesztése következtében.

Az új Ptk. megszüntette az úgynevezett nem vagyoni kártérítést, de egyúttal a személyiségi jogok megsértésének új szankciójaként bevezette a **sérelemdíjat**.

A sérelemdíj a személyiségi jogok megsértésének vagyoni elégtétellel történő közvetett kompenzációja és egyben magánjogi büntetése. Erre tekintettel a törvény a sérelemdíjat nem a kártérítési jogban, hanem a személyiségi jogok megsértése esetén alkalmazandó szankciók között helyezi el.

A sérelemdíj megállapításához a bíróságnak nem kell a sértett oldalán bekövetkezett hátrányt kutatnia, illetve a sértettnek azt bizonyítania. Sérelemdíjat csak egy összegben lehet megítélni.

Ptk. 2:52. § [Sérelemdíj]

Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.

(2) A sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire - különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára - a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni, azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges.

(3) A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire - különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására - tekintettel, egy összegben határozza meg.

Az okozati összefüggés

A kár megtérítésének kötelezettsége azt terheli, akinek a kár előidézésében szerepe volt. Mindig a jogellenes magatartás és a kár között kell fennállnia az okozati összefüggésnek. Nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia.

A vétkesség

A polgári jogi felelősségnek rendszerint feltétele a vétkesség is. Eszerint csak akkor állapítható meg a felelősség, ha a károkozó szubjektíve is elmarasztalható („tehet róla”), mert felróható magatartása nem felelt meg a társadalom által elvárható követelményeknek.

A felróhatóság általános megnyilvánulási formája a vétkesség.

A vétkességnek két fokozata van:

- a szándékosság és a
- gondatlanság.

Szándékosságról akkor beszélünk, amikor a károkozó tudta, hogy a magatartása jogellenes, és akarta is annak következményeit. *Gondatlanság* viszont, ha a károkozó nem ismerte fel

magatartásának várható következményeit, jóllehet kellő gondosság tanúsítása esetén azokat fel kellett volna ismernie.

A vétkességen alapuló kártérítési felelősség körében a jogalkotó véelmezi a károkozó vétkességét, hiszen a károkozás túlnyomó többségében valóban vétkes magatartás következménye.

A kárt elszenvedettnek elegendő azt bizonyítania, hogy a jogellenes magatartás miatt kárt szenvedett. Ha ezt bizonyítja, úgy a károkozónak kell kimenteni magát, azzal hogy vétlenségét bizonyítja (azt, hogy úgy járt el ahogy az az adott helyzetben általában elvárható). A polgári jogi felelősség szempontjából nagy jelentősége van a bizonyítási tehernek. A polgári jogban a bizonyítási teher nem azt jelenti, hogy valamelyik félnek a feladata a bizonyítás, hanem azt, hogy a bizonyítás sikertelensége esetén ennek hátrányait az kénytelen viselni, akin a bizonyítási teher nyugszik.

Általános szabály, hogy a bizonyítási teher azon nyugszik, aki valamilyen jogot érvényesít, akinek érdekében áll, hogy állítását a bíróság igaznak fogadja el.

A károsultnak kell bizonyítani a kárt (annak mértékét) és az okozati összefüggést.

A károkozónak kell bizonyítania, hogy jogellenességet kizáró ok forog fenn vagy hogy a jogellenes károkozása nem volt felróható. *A károkozónak kell tehát magát „kimenteni”.*

A polgári jogi felelősség körében a Ptk. a károsultra is ró kötelezettséget. Ez az ún. *kárenyhítési kötelezettség*: a károsultnak a kár elhárítása, illetőleg csökkentése érdekében úgy kell eljárnia, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Nem kell megtéríteni a kárnak azt a részét, amely abból származott, hogy a károsult e kötelezettségének nem tett eleget.

A vétkesség (felróhatóság) a polgári jogban az ún. rendes felelősség egyik jellemzője. A fel nem róható (objektív) magatartások csak akkor eredményeznek kártérítési felelősséget, ha a törvény kifejezetten így rendelkezik.

A felelősség kizárása

A szándékosan okozott, továbbá az emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító károkozásért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis.

Az új Ptk. a szerződésszegés szabályainak alapvetően diszpozitív jellegére tekintettel lehetővé teszi, a szerződésszegésért való egyéb felelősség kizárását és korlátozását. Az előző Ptk. ezt csak korlátozottan engedte meg.

Önellenőrző kérdések:

- 1) Milyen kötelelem keletkeztető tényeket ismer?
- 2) Mikor jön létre egy szerződés?
- 3) Mit jelent a szerződési szabadság elve?
- 4) Mi a jogügylet?
- 5) Melyek a szerződés lehetséges létszakaszai?
- 6) Milyen alakban, módon köthető meg egy szerződés?
- 7) Sorolja fel az írásba foglalt szerződés formáit!
- 8) Sorolja fel a szerződést biztosító mellékkötelezettségeket!
- 9) Mi a foglaló?

- 10) Mi a kötbér, és miért célszerű alkalmazni?
- 11) A kezességnek milyen fajtáit ismeri?
- 12) Sorolja fel a szerződésszegés főbb eseteit!
- 13) Mit követelhet a jogosult a kötelezett hibás teljesítése esetén (szavatossági jogok)?
- 14) Hogyan lehet egyoldalú jognyilatkozattal megszüntetni egy szerződést?
- 15) Miben különbözik a követelés engedményezése a tartozásátvállalástól?
- 16) Mi a polgári jogi kártérítési felelősség általános szabálya?
- 17) Sorolja fel a polgári jogi kártérítési felelősség négy feltételét!
- 18) A károkozás jogellenességét mely körülmények zárják ki?
- 19) Sorolja fel a vagyoni kár eseteit!
- 20) Mi a nem vagyoni (erkölcsi, eszmei) kár?
- 21) Mit jelent a kárenyhítési kötelezettség?
- 22) Mely esetekben tiltja a Ptk. a felelősség kizárását?

VI. Témakör: Jogérvényesítés

1. Általános tudnivalók, bírósági úton nem érvényesíthető követelések

Számos esetben előfordul, hogy a polgári jogi jogviszony alanyai nem teljesítik szerződésből, szerződésen kívüli károkozásból vagy jogalap nélküli gazdagodásból eredő kötelezettségeiket. Ilyen esetben a jogos érdekeinek sérelmét elszenvedő fél igényét az állami jogalkalmazó szervek igénybevételeivel érvényesítheti.

A polgári jogi jogviszonyból eredő jogviták eldöntésére, ha törvény másként nem rendelkezik általános hatásköre a bíróságoknak van.

Kivételképpen vannak olyan követelések, amelyeknek teljesítése állami eszközzel (bírói úton) nem kényszeríthető ki, az ilyen követeléseket természetes kötelemnek (naturális obligációnak) nevezik. A természetes kötelmeknek a sajátossága, hogy önkéntes teljesítésük megengedett, de a jog a kötelmek jellege miatt, nem nyújt segítséget az igény érvényesítéséhez.

A bírósági úton nem érvényesíthető követelés:

- *az elévült követelések és*
- *bizonyos járadékszerű követelések*

Az időmúlásnak, mint jogi ténynek a polgári jogban kétféle hatása van: az igényérvényesítés elmulasztása bizonyos idő elteltével vagy magát az alanyi jogot szünteti meg (jogvesztő, záros határidő), vagy az alanyi jog nem szűnik meg ugyan, de állami kényszerrel többé nem érvényesíthető (elévülés).

Elévülésnél a követelés fennmarad ugyan, de az csak a kötelezett önkéntes teljesítésével rendeződhet, *az elévült követelést bíróság előtt érvényesíteni nem lehet!*

Az ilyen jellegű követelések eredetileg bírói úton is érvényesíthetők lettek volna, de a jogosult hosszabb ideig nem élt jogával, ezért az időmúlásra tekintettel már nem fűződik társadalmi érdek az állami kényszer rendelkezésre bocsátásához. Az időszakonként előre teljesítendő járadékszerű követelések (tartásdíj, életjáradék, baleseti járadék) hat hónapnál régebben lejárt és alapos ok nélkül nem érvényesített részletei bírósági úton többé nem követelhetők.

Ha a jogszabály másként nem rendelkezik a követelések öt év alatt évülnek el (ez az általános elévülés idő).

- *Az elévülés akkor kezdődik,* amikor a követelés esedékessé vált;
- *Az elévülés nyugvása* meghosszabbítja az elévülési határidőt. Ezek szerint, ha a követelést a jogosult menthető okból nem tudja érvényesíteni, az akadály megszűnésétől számított egy éven belül – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetében pedig három hónapon belül – a követelés akkor is érvényesíthető, ha az elévülési idő már eltelt;
- Az elévülést megszakítja:
  - a tartozásnak a kötelezett részéről történő elismerése;
  - a kötelem megegyezéssel történő módosítása és az egyezség;
  - a követelés kötelezettel szembeni bírósági eljárásban történő érvényesítése, ha a bíróság az eljárást befejező jogerős érdemi határozatot hozott; vagy
  - a követelés csődeljárásban történő bejelentése.

Fontos változtatás az új Ptk.-ban, a követelés teljesítésére irányuló írásbeli felszólítás már

nem szakítja meg az elévülést, ehhez a per megindítására is szükség van.

Az elévülés megszakításától vagy az elévülést megszakító eljárás jogerős befejezésétől az elévülés újból kezdődik.

Ha az elévülést megszakító eljárás során végrehajtható határozatot hoztak, az elévülést a kötelem megegyezéssel való módosítása és a végrehajtási cselekmények szakítják meg.

A bírósági eljárásban nem érvényesíthető követelés önkéntes teljesítését nem lehet visszakövetelni.

Egyes követelések esetén a polgári jog az általánosnál rövidebb elévülési időket tartalmaz (pl. a kártérítéseknel 3 év). Bizonyos időszakoként előre teljesítendő járadékszerű követelések (tartásdíj, életjáradék, baleseti járadék) hat hónapnál régebben lejárt és alapos ok nélkül nem érvényesített részletei bírósági úton többé szintén nem követelhetők. A főkövetelés elévülésével az attól függő mellékkövetelések (pl. kamat) is elévülnek.

A polgári jogtól eltérően más jogágakban az általános elévülési idő is változhat (például a munkajogban három év).

Polgári ügyekben (ideértve a családjogot és a munkajogot is) a jogvitákat az erre irányuló kérelem esetén elsősorban a bíróságok döntenek el. A bírósági eljárás szabályainak (polgári eljárás) két formája van: a peres eljárások és a nemperes eljárások.

A polgári peres eljárás az elsődleges, a tipikus. A polgári peres eljárás szabályait a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) tartalmazza. Fő jellemzője, hogy az eljárás kereset benyújtásával indul, a felek meghallgatása és a bizonyítási eljárás lefolytatása után az ügy jogerős bírói ítélettel fejeződik be. 2018. 1. 1-től a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény szabályai alkalmazandók (a jegyzet ezeket a változtatásokat még nem tartalmazza).

A nemperes eljárásnál nincs kereset, nem minden esetben kerül sor a felek meghallgatására (tárgyalásra), az ügyet pedig nem ítélettel, hanem végzéssel fejezik be. A nemperes eljárások általában egyszerűbbek, gyorsabbak és kezdeményezésük kevésbé költséges, mint a peres eljárásoké. Nemperes eljárás (pl. a *fizetési meghagyásos eljárás*, a *cégbírósági eljárás*, a *hagyatéki eljárás*, a *felszámolási eljárás*, *csőd eljárás*, *végelszámolás* stb.), az eljárási szabályokat ezekben az ügyben rendszerint külön jogszabály tartalmazza. Ha az egyes nemperes eljárásokra vonatkozó jogszabály másként nem rendelkezik a Pp. szabályait kell megfelelően alkalmazni.

2. A polgári jogi jogviták eldöntése

A polgári jogi jogviszony alanyai között felmerült polgári jogi jogviták többségét bíróságok előtt lehet érvényesíteni. A polgári jogi ügyek közé sorolhatók:

- a tulajdonjoggal;
- a szerződésekkel;
- a kártérítésekkel;
- a személyiség védelmével (pl. jóhírnév vagy magántitok sérelme);
- a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok védelmével;
- az örökléssel

kapcsolatos jogviták.

A polgári eljárás szabályai szerint bírósági útra tartoznak továbbá

- a munkaviszonyból;
- a szövetkezeti tagsági viszonyból eredő;
- a közigazgatási határozatok ellen benyújtott keresetek.

A korábban már ismertetett bírósági szervezet ugyan háromlépcsős, de *a polgári peres eljárás jelenleg csak kétfokú*, az első fokon hozott döntés ellen *egyszer lehet fellebbezni*, a fellebbezést a másodfokon eljáró bíróság bírálja el, és jogerősen dönt.

Az első fokon eljáró bíróság jellemzően egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló háromtagú tanácsban ítélezkedik. A másodfokon eljáró bíróság három hivatásos bíróból áll.

Harmadfok nincs, de jogszabálysértésre hivatkozva egy alkalommal lehetőség van felülvizsgálati eljárás kezdeményezésére a Kúriánál. A felülvizsgálati kérelem a jogerős bírósági döntések ellen benyújtható rendkívüli perorvoslat s jellege miatt csak jogi képviselő (ügyvéd) terjesztheti elő.

3. Hatáskör

A tágabb értelemben vett hatáskör a bíróság, a közigazgatás és az egyéb szervek közötti ügymegosztást jelenti.

A szűkebb értelemben vett hatáskör alatt az ügyeknek a különböző szintű bíróságok közötti megosztását értjük, vagyis azt, hogy egy adott jogvita eldöntése a helyi vagy a megyei bíróság feladatkörébe, hatáskörébe tartozik.

A helyi bíróság (városi, kerületi) hatáskörébe tartoznak mindazok a perek, amelyek elbírálását törvény nem utalja a törvényszék hatáskörébe. A közigazgatási és munkaügyi bíróság hatáskörébe tartoznak a munkaviszonyból, közalkalmazotti jogviszonyból, közszolgálati jogviszonyból, szolgálati jogviszonyból, szövetkezeti tag munkaviszony jellegű jogviszonyából és a bedolgozói jogviszonyból származó perek.

A törvényszék (régiben megyei bíróság) hatáskörébe tartoznak például:

- azok a vagyoni jogi perek, amelyek tárgyának értéke a harmincmillió forintot meghaladja (korábban ez az érték 5 majd 10 millió forint volt), a házassági vagyoni jogi perek kivételével;
- azok a perek, amelyeket a közigazgatási jogkörben eljáró személyek által hivatalos eljárásukban okozott károk megtérítése iránt indítanak;
- *a szerzői jogi és iparjogvédelmi perek;*
- a nemzetközi áru fuvarozási vagy szállítványozási szerződéssel kapcsolatos perek;
- a cégbejegyzés alapjául szolgáló okirat érvénytelenségének megállapítása iránti perek;
- a választott-bírósági ítélet vagy egyezség érvénytelenítése iránti perek;
- azok a perek, amelyeket törvény a törvényszék hatáskörébe utal (pl. gazdasági társaság határozatának felülvizsgálatára irányuló perek).

A felsoroltak közül súlya miatt kiemelendő a harmincmillió forintot meghaladó perértékű ügyeknek a törvényszék hatáskörébe utalása. A per tárgyának értéke a **perérték** jellemzően az, az összeg, amit a másik peres fél től követelnek. Néhány bonyolultabb ügytípusra (pl. tartási követelés, bérleti jogviszonyra vonatkozó perek) külön szabályozás az irányadó. A per tárgyának értékét a felperesnek kell a keresetlevélen feltüntetnie. A főkövetelés járulékai (kamat, költség stb.) az érték megállapításánál figyelmen kívül maradnak.

A bíróság hatáskörének megállapításánál a per tárgyának értékére a keresetlevél beadásának időpontja irányadó. A kereseti követelés felemelése esetén a hatáskört a felemelt érték alapján kell megállapítani, annak leszállítása ellenben a bíróság hatáskörét nem érinti.

4. Illetékesség

Az illetékesség az ügyek megoszlása az azonos hatáskörű bíróságok között; azt határozza meg, hogy konkrétan *melyik bíróság* előtt indítható el az adott jogvita.

A bíróság illetékességének megállapításánál a keresetlevél beadásának időpontja irányadó. Ha azonban a per a keresetlevél beadása után bekövetkezett valamely változás folytán tartoznék a bíróság illetékessége alá, a bíróság illetékességét akkor is meg kell állapítani. A bíróság az illetékességének hiányát főszabályként hivatalból veszi figyelembe.

Az illetékességi okoknak két fő csoportja van:

az általános illetékességi okok és

a különös illetékességi okok (ezek vagylagosak vagy kizárólagosak)

A) Az általános illetékességi okok

- az alperes belföldi lakóhelye (*az a bíróság, amelynek területén az alperes lakik, mindazokban a perekben illetékes, amelyekre más bíróság kizárólagos illetékessége megállapítva nincs*);
- az alperes tartózkodási helye – belföldi lakóhely hiányában ;
- az alperes utolsó belföldi lakóhelye – ha az alperes tartózkodási helye ismeretlen vagy külföldön van;
- a felperes lakóhelye – ha az alperesnek belföldön lakóhelye nem is volt, vagy nem állapítható meg;
- a felperes tartózkodási helye – a felperes lakóhelye hiányában.

Ha az alperes állandó munkahelye nem azonos lakóhelyével, a bíróság az alperesnek legkésőbb az első tárgyaláson előadott kérelmére a pert a munkahely bíróságához teszi át tárgyalás és elbírálás végett.

A jogi személyek elleni perekben az általános illetékességet a jogi személy székhelye vagy a jogi személy képviselőjére hivatott szerv székhelye egyaránt megalapíthatja. Székhelynek – kétség esetében – az ügyintézés helyét kell tekinteni. Ha a jogi személy székhelye Budapesten van, működési köre azonban Pest megye területére terjed ki, a Pest megye területére illetékes bíróság jár el.

B) A különös illetékességi okok

A vagylagos illetékességi okok fennállta esetén a Pp. felperes választására bízza, hogy az általános illetékességű vagy a különös illetékességű bíróság előtt indítja meg a pert; Ilyen vagylagos illetékességi okot biztosít a tv. többek közt:

az ingatlan tulajdonára vonatkozó ügyekben, melyek az ingatlan fekvése szerint illetékes bíróság előtt is megindíthatók;

a kártérítési pereknél, melyek a károkozás vagy a kár bekövetkezésének helye szerinti bíróság előtt is megindíthatók.

A kizárólagos illetékességi ok azt jelenti, hogy *a per eldöntésére kizárólag egyetlen meghatározott bíróságnak van illetékessége.*

5. A felek és más perbeli személyek

A bíróság a polgári ügyek körében felmerült vitát csak erre irányuló kérelem esetén bírálja el. Ilyen kérelmet rendszerint a vitában érdekelt fél terjeszthet elő.

A perben fél az lehet (perbeli jogképesség), akit a polgári jog szabályai szerint jogok illethetnek és kötelezettségek terhelhetnek.

Minden polgári perhez legalább két fél szükséges, a felperes és az alperes.

A **felperes** az, aki *indítja a pert*, aki valakivel szemben valamilyen követelést támaszt.

Az **alperes** az, aki *ellen a per indul*, akitől felperes valamit követel.

A perben több felperes, illetőleg több alperes is szerepelhet, ezt **pertársaságnak** nevezik. Több felperes együtt indíthat pert, illetőleg több alperes együtt perelhető, ha:

- a per tárgya olyan közös jog, illetőleg olyan közös kötelezettség, amely csak egységesen dönthető el;
- a perbeli követelések ugyanabból vagy hasonló ténybeli és jogi alapból erednek.

A peres felek mellett gyakran megjelenik a perben a **beavatkozó** is.

Akinek jogi érdeke fűződik ahhoz, hogy a más személyek között folyamatban levő per miként dőljön el, a perbe – az első fokú ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig – az azonos érdekű fél pernyertességének előmozdítása végett beavatkozhat. A beavatkozást írásban vagy a tárgyaláson szóval kell bejelenteni, s a beavatkozónak meg kell jelölnie, hogy melyik fél pernyertességét kívánja előmozdítani, továbbá, hogy a fél pernyertességéhez milyen jogi érdeke fűződik. A bíróság a felek meghallgatása után engedélyezi vagy elutasítja a beavatkozást.

Az a fél, aki pervesztessége esetére harmadik személy ellen kíván követelést érvényesíteni, vagy harmadik személy követelésétől tart, ezt a harmadik személyt az első fokú ítélet hozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig perbe hívhatja. Ha a **perbehívott** a perbehívást elfogadja, a perbehívóhoz beavatkozóként csatlakozhat. *A perbehívás elfogadása azonban nem jelenti azt, hogy ezzel a perbehívott a kötelezettségét a perbehívóval szemben elismerné.*

6. A perbeli képviselet és a meghatalmazás

Amennyiben jogszabály egyes perbeli cselekményekre másként nem rendelkezik, a fél helyett az általa, illetőleg törvényes képviselője által választott **meghatalmazott** személy is eljárhat. A meghatalmazott perbeli cselekvéseinek joghatásai közvetlenül a képviselt félre nézve állnak be. Ha a félnek a per vitelére meghatalmazottja van, a bírósági iratokat a fél helyett a meghatalmazottnak kell kézbesíteni.

A képviseleti jog a jogszabály rendelkezése folytán alapulhat:

- törvényi rendelkezésen (pl. állami szerv vezetőjének képviseleti joga),
- alapszabályon, társasági szerződésen (pl. alapítvány, gazdálkodó szervezet),

- államigazgatási vagy bírósági határozaton (gondnok – eseti, illetve ügygondnok –, gyám, pártfogó ügyvéd), illetve
- meghatalmazáson.

A bíróság előtti képviseletre adott meghatalmazás az anyagi jogi jogosulttól, illetve kötelezettől származó, bírósághoz intézett nyilatkozat, amelynek alapján a képviselő, a képviselt nevében végezhet perbeli cselekményeket. A meghatalmazott eljárásának terjedelmét a meghatalmazás szabja meg. Az abban jelölt külön kikötés hiányában, a perrendtartás vonatkozó előírásai érvényesülnek. A képviselő nyilatkozatait, cselekményeit a meghatalmazó utasítása, illetve feltehető érdeke szabja meg. Azokat a fél nyilatkozataként, illetve eljárásaként kell megítélni.

A képviselő útján való perbeli részvételt jogszabály esetenként kizárja, máskor pedig kötelezővé teszi.

Így csak személyes eljárásra van mód akkor, ha a bíróság a felet személyes meghallgatás végett, személyes megjelenés kötelezettségével idézte.

A Kúria előtt a fellebbező, vagy felülvizsgálati kérelmet előterjesztő fél kizárólag jogi képviselővel járhat el. A cég bejegyzésére irányuló, illetve valamely bejegyzés alapjául szolgáló adat, jog vagy tény megváltozásának bejegyzése iránti eljárásban is kötelező a jogi képviselet.

A perrendtartás nem tartalmaz rendelkezést a képviselők számát illetően. Ekként a fél (beavatkozó) a bírósági eljárás tartama alatt egyidejűleg is több meghatalmazott közreműködésére tarthat igényt. A fenti jogosultság nem vezethet az eljárás indokolatlan elhúzódásához, és nem nehezítheti a követelés (kérelem) elbírálását. Ezért mondja ki a törvény, hogy a több képviselő közül az egyes percselekményeknél csak egyikük járhat el. Azt, hogy a jogszabály keretei között az eljárás során az adott percselekményt a több meghatalmazott közül melyik és, hogyan végezze, a meghatalmazó is meghatározhatja.

Az állami szerv ügyintézője, csak a jogszabályon alapuló képviseleti jogkört gyakorló meghatalmazása alapján és csak a szervezet tevékenységével kapcsolatos ügyekben járhat el.

A képviseleti jogosultság megítélésénél nincs jelentősége annak, hogy az alkalmazott határozott vagy határozatlan időre szóló jogviszonyban tevékenykedik-e, annak azonban az eljárás befejezéséig mindenképp fenn kell állnia.

A gazdálkodó szervezetet az alkalmazott a törvényes képviseletre jogosulttól (pl. kft. ügyvezetője, rt. igazgatósága) származó meghatalmazással és csak a munkáltató gazdasági tevékenységével összefüggő ügyben képviselheti. A gazdálkodó szervezet jogtanácsosának (jogi előadójának) képviseleti joga azonban kiterjed az olyan jogvitákra is, amelyekben külön jogszabályi rendelkezés alapján jogosult eljárni.

Nem lehet meghatalmazott:

1. aki tizennyolcadik életévét még nem töltötte be;
1. akit jogerős bírói ítélet a közügyektől eltiltott;
2. akit a bíróság jogerősen gondnokság alá helyezett.

A meghatalmazást írásba kell foglalni vagy jegyzőkönyvbe kell mondani. *Írásbeli meghatalmazás esetében a meghatalmazott köteles eredeti meghatalmazását vagy annak hitelesített másolatát első jelentkezése alkalmával az iratokhoz csatolás végett a bíróságnak bemutatni.*

Az írásbeli meghatalmazást közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba kell foglalni. A meghatalmazást a képviselő az első jelentkezése alkalmával köteles csatolni az iratokhoz.

A meghatalmazás akár a per vitelére, akár egyes perbeli cselekményekre szólhat.

A képviseleti jog megszűnik, ha az annak alapját képező jogviszonyban e jogosultságra kiterjedő változás áll be (pl. az alkalmazott munkaviszonya megszűnik). A meghatalmazás

alapján ellátott képviselő akkor is megszűnik, ha azt visszavonták, felmondták vagy a meghatalmazó, illetve meghatalmazott elhalálozott.

7. A polgári per lefolytatása

Polgári ügyekben a bíróság a jogvitát – ritka kivételtől eltekintve – csak erre irányuló kérelem esetén bírálhatja el. *A pert a felperesnek keresetlevéllel (röviden keresettel) kell megindítania.* A keresetet a perre hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz kell benyújtani. A keresetnek az előírt tartalmi követelmények szerint a bíróság döntésére irányuló *határozott kérelmet kell tartalmaznia.* A bíróság ellenőrzi, hogy a kereset alkalmas-e a tárgyalás lefolytatására. Ha a bíróság a keresetet hiányosnak tartja, hiánypótlás végett visszaküldi a felperesnek; meghatározott esetekben pedig idézés kibocsátása nélkül elutasítja (pl. az ügyben magyar bíróságnak nincs joghatósága). Ha ilyen intézkedésre nincs ok, akkor tárgyalást tűz ki, és arra a feleket a kereset másolatának kézbesítésével megidézi. *A tárgyalás elmulasztásának súlyos következményei lehetnek.* Ha például felperes mulasztja el az első tárgyalást - és előzőleg nem kérte, hogy a bíróság a tárgyalást távollétében is tartsa meg - alperes kérelmére a bíróság a pert megszünteti.

A bírósági tárgyalás a számbavétellel kezdődik.

A bíróság elnöke:

- megnyitja a tárgyalást;
- megállapítja, hogy a felek, a tanúk, a megidézett szakértők megjelentek-e;
- megvizsgálja a képviselőként megjelent személyek meghatalmazását.

Ezt követően az elnök ismerteti a keresetlevelet és az alperes ellenkérelmét. Felperes kereseti kérelmét időszerűsítheti, hiszen a perindítás óta esetleg hosszabb idő telt el, s megváltozhattak a körülmények. Ha a bíróság a pert nem szünteti meg, a jogvitát érdemben tárgyalja.

A bíróság az érdemi tárgyalás folyamán folytatja le a bizonyítási eljárást.

A bizonyítási kötelezettség (a bizonyítási teher) azt jelenti, hogy *főszabály szerint a per eldöntéséhez szükséges tényeket annak kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valónak fogadja el.* A bíróság bizonyítást hivatalból akkor rendelhet el, ha azt a törvény megengedi. A bíróság a bizonyítást elrendelő határozatához nincs kötve; elrendelheti a bizonyítás kiegészítését vagy megismétlését, úgyszintén a már korábban elrendelt bizonyítás mellőzését is.

A leggyakrabban használt **bizonyítási eszközök** a következők:

- a felek előadása;
- a tanúvallomások;
- a szakértői vélemények;
- a szemle;
- az okiratok;
- tárgyi bizonyítékok.

Eskünek a perben helye nincs.

A tanú, ha a titoktartás alól felmentést nem kapott, nem hallgatható ki olyan kérdésre, amely államtitoknak minősül, vagy amelyre a szolgálati, illetőleg az üzleti titoktartás kötelezettsége

kiterjed. A tanú a kihallgatása alkalmával a birtokában levő okiratot, illetőleg annak a peres ügyre vonatkozó részét köteles a bíróság rendelkezésére megtekintés végett bemutatni.

Ha a perben jelentős tény vagy egyéb körülmény megállapításához vagy megítéléséhez olyan különleges szakértelem szükséges, amellyel a bíróság nem rendelkezik, a bíróság szakértőt rendel ki. Rendszerint egy szakértőt kell alkalmazni, több szakértőt csak különböző szakkérdések felmerülése esetében lehet kirendelni. Szakértőt az igazságügyi szakértők vagy külön jogszabályban feljogosított intézmények közül kell kirendelni, más szakértőt csak fontos okból lehet alkalmazni.

Szemlének van helye, ha lényeges körülmény megállapításához vagy felderítéshez személy, tárgy, tény vagy helyszín közvetlen megfigyelése, illetőleg megvizsgálása szükséges.

Ha a fél tényállításait okirattal kívánja bizonyítani, az okiratot a tárgyaláson megtekintés végett be kell mutatnia. Az eredeti okirat helyett annak hiteles vagy egyszerű másolatban való bemutatása is elegendő, ha ezt az ellenfél nem kifogásolja, és az eredeti okirat bemutatását a bíróság sem tartja szükségesnek.

Az olyan okirat, amelyet bíróság, közjegyző vagy más hatóság ügykörén belül a megszabott alakban állított ki, mint közokirat teljesen bizonyítja a benne foglalt intézkedést vagy határozatot, továbbá az okirattal tanúsított adatok és tények valóságát, úgyszintén az okiratban foglalt nyilatkozat megtételét, valamint annak idejét és módját A közokiratot az ellenkező bebizonyításáig valódinak kell tekinteni, de ellenbizonyításnak a közokirattal szemben is helye van.

A magánokirat az ellenkező bebizonyításáig teljes bizonyítékul szolgál arra, hogy kiállítója az abban foglalt nyilatkozatot megtette, illetőleg elfogadta, vagy magára kötelezőnek ismerte el, feltéve, hogy az alábbi feltételek valamelyike fennáll:

- a kiállító az okiratot saját kezűleg írta és aláírta;
- két tanú az okiraton aláírásával igazolja, hogy a kiállító a nem általa írt okiratot előttük írta alá, vagy aláírását előttük saját kezű aláírásának ismerte el;
- a kiállító aláírása vagy kézjegye az okiraton bíróilag vagy közjegyzőileg hitelesítve van;
- a gazdálkodó szervezet által üzleti körében kiállított okiratot szabályszerűen aláírták.

A magánokirat valódiságát csak akkor kell bizonyítani, ha azt az ellenfél kétségbevonja, vagy a valódiság bizonyítását a bíróság szükségesnek találja.

A bíróság a tényállást a felek előadásának és a bizonyítási eljárás során felmerült bizonyítékoknak egybevetése alapján állapítja meg; *a bizonyítékokat a maguk összességében értékeli, és meggyőződése szerint bírálja el.* Ha a bíróság a tényállást kellően tisztázottnak tartja, a bizonyítási eljárást befejezettnak nyilvánítja. Ezután a felek perbeszédükben értékelhetik a bizonyítás anyagát, előadhatják jogi érveiket. Ezt követően a bíróság zárt tárgyaláson meghozza határozatát.

A bíróság a per érdemében ítélettel, a per során felmerült minden más kérdésben –beleértve a per megszüntetését is – végzéssel határoz.

Amennyiben a törvény másként nem rendelkezik, a bíróság a saját határozatához abban a perben, amelyben azt hozta, kötve van. Az ítélet tehát az a bírósági határozat, amely érdemben dönt felperes kereseti kérelméről.

Az ítéletnek ki kell terjednie a perben érvényesített valamennyi kereseti kérelemre, de *a döntés nem terjedhet túl a kereseti kérelmen, illetőleg az ellenkérelmen*; ez a szabály a főkövetelés járulékaira (kamat, költség stb.) is kiterjed.

Az ítélet tartalmától függően lehet:

- helyt adó (felperes a pernyertes);
- elutasító (felperes pervesztes lett);
- vegyes jellegű részben helyt adó, részben elutasító (felperes csak részben lett pernyertes).

Perköltség általában mindaz a költség, ami a felek célszerű és jóhiszemű pervitelével kapcsolatban akár a bíróság előtt, akár a bíróságon kívül merült fel (pl. eljárási illeték, tanú- és szakértői díj, ügyvéd készkiadásai és munkadíja stb.).

A bizonyítási eljárással járó költségeket főszabályként a bizonyító fél köteles előlegezni. A bíróság a perköltség viselése felől az ítéletben vagy az eljárást befejező egyéb határozatban dönt.

A pernyertes fél költségeinek megfizetésére a pervesztes felet kötelezi a bíróság, ez egyúttal azt is jelenti, hogy, ha felperes pernyertes lesz, akkor az általa a perindításkor megelőlegezett illetéket is visszakaphatja az alperestől.

Az **illetékekre** vonatkozó jogszabály (az 1990. évi XCIII. tv.) részletes szabályokat tartalmaz az illetékfizetés módjára és mértékére.

A polgári eljárások között a peres eljárás illetéke a pertárgyérték 6%-a, a fellebbezés illetéke a vitatott érték 8%-a; az egyszerűbb fizetési meghagyásos eljárás illetéke 3%.

Az Illetéktörvény esetenként a százalékos mérték mellett minimum és maximum összeget is megállapít; egyes ügyfajtákra (pl. válóper), vagy eljárásokra (pl. cégeljárás) eltérő százalékos mértéket, vagy fix összegű illetéket kell fizetni.

A határozatban megállapított kötelezettség **teljesítésére** a bíróság rendszerint tizenöt napos határidőt szab. A bíróság tizenöt napnál rövidebb, illetőleg hosszabb teljesítési **határidőt** is megállapíthat, ha ez a felek méltányos érdekeinek mérlegelése alapján vagy a kötelezettség természetére való tekintettel indokoltnak mutatkozik. A bíróság a kötelezettségnek részletekben való teljesítését is elrendelheti.

A bírósági határozatokhoz számos joghatás fűződik. A legfontosabb joghatás a **jogerő**. Jogerőhatás csak azokhoz a határozatokhoz fűződik, amelyek fellebbezéssel már nem támadhatók meg.

A jogerős bírósági határozat:

- megtámadhatatlan;
- végleges;
- végrehajtható.

A megtámadhatatlanságot **alaki jogerőnek** is nevezik. Ennek megfelelően alakilag jogerőre emelkedik az a határozat, mely ellen nincs helye fellebbezésnek, vagy amely ellen fellebbezésnek van helye, de a fellebbezésre jogosultak a törvényes határidőn belül nem éltek fellebbezéssel, illetve a fellebbezési jogukról lemondtak.

A véglegesség azt jelenti, hogy a határozat tovább már nem vitatható módon rendezi a felek jogviszonyát; ezt nevezik **anyagi jogerőnek**. Az anyagi jogerő pozitív hatása abban áll, hogy a felek, a bíróság és más hatóságok egyrészt kötve vannak az anyagi jogerőhöz, másrészt a jogerős határozat tartalmát irányadónak kell tekinteniük. *Az anyagi jogerő ítélt dolgot (res iudicata) eredményez, mely szerint ugyanazok a felek (és jogutódaik) ugyanabból a ténybeli alaptól származó ugyanazon jog iránt új pert nem indíthatnak.*

Kivétel a res iudicata hatása alól, ha az ítélet egyik felet olyan szolgáltatásra kötelezi, amely az ítélet meghozatala után jár le. Ilyenkor az ítélet anyagi jogereje nem gátolja azt, hogy a felek bármelyike keresetet indíthasson a szolgáltatás mennyiségének vagy időtartamának megváltoztatása iránt, ha azok a körülmények, amelyekre a bíróság az ítéletét alapította, utóbb lényegesen megváltoztak. Az ilyen ún. utóperben (pl. tartásdíj vagy kártérítési járadék felemelése vagy leszállítása iránti per) a bíróságnak tehát mindenek előtt azt kell vizsgálnia, hogy a korábbi ítéletben rögzített tényálláshoz képest a megváltoztatás szempontjából releváns tények tekintetében bekövetkezett-e lényeges változás. A lényeges változás megítélésénél jelentősége van annak is, hogy a körülmények kedvező vagy kedvezőtlen változása átmeneti jellegű vagy huzamosabb időn át fennállónak tekinthető-e. Önmagában egy pár hónapos jövedelem csökkenés tehát pl. a tartásdíj leszállítását nem eredményezheti.

A szolgáltatás mennyiségének, időtartamának megváltoztatása a kereset megindítását megelőző hatodik hónaptól igényelhető. A kereset megindításának ideje a keresetlevél beadásának időpontjával azonos.

Az ítélet ellen benyújtott fellebbezésnek nem kell feltétlenül az egész határozat ellen irányulnia. Előfordulhat az is, hogy a fél a határozatnak csak egyes részeit sérelmezi, más rendelkezésekkel viszont egyetért. Ezzel függ össze a törvénynek a *részjogerőre* vonatkozó rendelkezése. Ha a fellebbezésre jogosult a határozatnak csak valamely része vagy valamely rendelkezése ellen él fellebbezéssel, a határozatnak a fellebbezéssel nem érintett része jogerőre emelkedik. A másodfokú bíróság kérelemre a másodfokú eljárás során végzéssel bármikor megállapíthatja, hogy az ítéletnek fellebbezéssel, illetőleg csatlakozó fellebbezéssel meg nem támadott része jogerőre emelkedett.

A végrehajthatóság azt jelenti, hogy a teljesítési határidő után önkéntes teljesítés hiányában a jogerős bírósági határozatban foglaltak állami kényszer alkalmazásával is kikényszeríthetők. Meg kell említeni, hogy van néhány olyan eset is, amikor a törvény megengedi a nem jogerős határozatok végrehajtását is (pl. tartásdíjnál), ilyenkor *előzetes végrehajthatóságról* beszélünk. Az előzetes végrehajthatóság révén a jogosult gyorsabban jut a követeléséhez, mert nem kell bevárnia a határozat jogerőre emelkedését, amelyet az esetleges fellebbezési eljárás jelentősen késleltethetne. Az előzetes végrehajthatóság elrendelése hivatalból történik, ahhoz az érdekelt fél kérelmére nincs szükség.

8. A perorvoslatok

A perorvoslat – miként az a nevéből is kitűnik – a bírósági határozatok megtámadásának eszköze. Két fő csoportja van:

- a jogerőre nem emelkedett bírósági határozatok megtámadására szolgáló **rendes perorvoslat: a fellebbezés**
- a jogerős bírósági határozatok megtámadásának eszköze **a rendkívüli perorvoslat: ilyen a perújítás és a felülvizsgálat.**

A fellebbezés

Az első fokú bíróság határozata ellen – amennyiben a törvény ki nem zárja – fellebbezésnek van helye. Fellebbezéssel élhet a fél, a beavatkozó, végül az, akire a határozat rendelkezést tartalmaz, a rendelkezés reá vonatkozó része ellen.

A fellebbezés határideje a határozat közlésétől számított tizenöt nap, váltóperekben három nap. A fellebbezést az első fokú bíróságnál kell írásban benyújtani vagy jegyzőkönyvbe mondani.

A fellebbezésben meg kell jelölni azt a határozatot, amely ellen a fellebbezés irányul, s elő kell adni, hogy a fél a határozat megváltoztatását mennyiben és milyen okból kívánja. A fellebbezésben új tény is lehet állítani, továbbá új bizonyítékra is lehet hivatkozni.

A fellebbezésnek a határozat végrehajtására *halasztó hatálya van*, ezért fősabályként a megtámadott határozat a fellebbezés másodfokon történő elbírálásáig nem emelkedik jogerőre és *nem hajtható végre*.

A fellebbezési kérelmet az első fokú ítéletnek fellebbezéssel nem érintett részére nem lehet kiterjeszteni.

A fellebbezés következtében az ügy a másodfokú bíróság elé kerül, amely a tárgyalás lefolytatása után:

- dönthet az ügy érdemében, vagy
- az ügy érdemére vonatkozó döntést új eljárásban az első fokú bíróságra bízva ("visszateszi elsőfokra"). Erre leggyakrabban akkor kerül sor, ha a bizonyítási eljárásnak nagy terjedelmű vagy teljes megismétlése, szükséges.

Ha az első fokú bíróság ítélete érdemben helyes, a másodfokú bíróság ezt helybenhagyja, ellenkező esetben az első fokú bíróság ítéletét egészben vagy részben megváltoztatja.

A másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét csak a fellebbezési kérelem és a fellebbezési ellenkérelem korlátai között változtathatja meg.

A határozat jogerőre emelkedésére a kellő időben benyújtott fellebbezésnek, halasztó hatálya van; ha azonban a fellebbezésre jogosult a határozatnak csak valamely része vagy valamely rendelkezése ellen él fellebbezéssel, *a határozatnak a fellebbezéssel nem érintett része jogerőre emelkedik (részjogerő)*. Jogerőre emelkedik a határozatnak az a része is, amely ellen fellebbezésnek helye nincs.

A másodfokú bíróság határozata jogerős, ellene nem lehet fellebbezni.

Perújítás

A perújítás a jogerős bírósági ítélet megtámadására használható perorvoslat. A perújítás az ítélet ténybeli alapja ellen irányul, jogi tévedés nem szolgálhat a perújítás alapjául. Leggyakoribb esete, hogy a fél oly tényre vagy bizonyítékra, illetőleg olyan jogerős bírói vagy más hatósági határozatra hivatkozik, amelyet a bíróság a perben nem bírált el, és az – elbírálás esetén – reá kedvezőbb határozatot eredményezhetett volna.

A perújítási kérelem előterjesztésének határideje hat hónap; ezt a határidőt a megtámadott ítélet jogerőre emelkedésétől, ha pedig a perújítás okáról a fél csak később szerzett tudomást, vagy csak később jutott abba a helyzetbe, hogy perújítással élhessen, ettől az időponttól kell számítani. Az ítélet jogerőre emelkedésétől számított öt év elteltével perújításnak helye nincs.

Felülvizsgálat

A felülvizsgálat szintén jogerős bírói ítélet megtámadására szolgáló rendkívüli perorvoslat. A legfontosabb különbség, hogy ezt a perorvoslatot jogszabálysértésre hivatkozva lehet kérni; meg kell jelölni azt a jogszabályt, melyet a bíróság jogerős határozata sért.

A felülvizsgálati kérelmet a határozat közlésétől számított 60 napon belül kell benyújtani a Kúriához. A felülvizsgálati eljárásban a jogi képviselő kötelező („üggyvédkényszer van”).

9. A kisértékű és a kiemelt jelentőségű perek

Évtizedek óta széleskörűen ismert problémát jelentett a peres eljárások elhúzódása. A Pp. 2008. évi XXX. törvénnyel történt módosításának kiemelt célja volt ennek orvoslása. A módosítás a Pp. külön részében szabályozta a kisértékű perekre vonatkozó speciális szabályokat. A kisperértékű ügy fogalmának lényege, hogy az igazságszolgáltatás során eldöntendő ügy súlyához képest aránytalanul nagy az eljárás költsége, sok esetben a pertárgy értékével vetekedhet a perköltség mértéke.

A kisértékű perek jellemzői:

- a per a helyi bíróság hatáskörébe tartozik (tehát pl. egy szerzői jogi per nem minősül ennek);
- *a per tárgyának értéke az egymillió forintot nem haladja meg;*
- kizárólag pénz fizetésére irányuló követelések érvényesítésére indított perek, amelyekben az eljárás fizetési meghagyással szemben előterjesztett ellentmondás folytán alakult perré.

Bár ez egyértelműen nem mondható ki, a kisebb értékű ügyek között nagyobb számban fordulnak elő egyszerűbb megítélésű, ún. „tucatperek”, példának okáért a kifizetetlen számlákkal kapcsolatos ügyek.

Amennyiben az ügyben a kisértékű perek szabályait kell alkalmazni, erről a feleket a bíróság az idézésben részletesen tájékoztatja.

A kisértékű peres eljárás legfontosabb alapelvei a szóbeliség és a közvetlenség.

A folytatólagos tárgyalás tekintetében a két tárgyalás közötti idő mértékét az általános szabályok szerinti 4 hónapról 30 napra rövidíti a törvény.

Ha a keresetváltoztatás folytán a megváltoztatott követelésre nézve a kisértékű perek szabályainak alkalmazási köre már nem terjed ki, akkor a pert az általános szabályok szerint kell folytatni. Amennyiben a rendes peres eljárás folytán változtatják meg úgy a keresetet, hogy arra egyébként a kisértékű perek szabályait kellene alkalmazni, ettől nem válik kisértékű perré a folyamatban lévő eljárás.

Fellebbezésnek az elsőfokú eljárás szabályainak lényeges megsértésére vagy az ügy érdemi elbírálásának alapjául szolgáló jogszabály téves alkalmazására hivatkozással van helye.

Lényeges eljárási szabálysértésnek az olyan jogszabálysértés minősül, amelynek az ügy érdemi elbírálására kihatása volt.

A kisértékű perekben - ide nem értve a tartási és életjáradéki pereket, amelyek külön kezelését szociális indokok és a pertárgy értékének sajátos számítási módja igazolják – nincs helye felülvizsgálatnak.

Kiemelt jelentőségű perek (Pp. XXVI. Fejezet)

Kiemelt jelentőségű pernek minősül az a per, ahol a pertárgyérték a 400 millió forintot meghaladja.

A kiemelt jelentőségű pereknél az elsőfokú bíróság köteles erre irányuló kérelem hiányában is elrendelni az ügyek oron kívüli intézését. Az elsőfokú bíróság által elrendelt soronkívüliség az eljárás minden szakaszára, a rendes és rendkívüli perorvoslatokra is kiterjed.

A kiemelt jelentőségű perekben a bíróság a keresetlevelet nyomban, de legkésőbb a bírósághoz érkezéstől számított nyolc napon belül megvizsgálja.

A bíróság a keresetlevél érkezésétől számított 60 napon belülre köteles a per első tárgyalását kitűzni, kivéve, ha a tárgyalásra szóló idézést külföldre kell kézbesíteni.

A folytatólagos tárgyalást az elhalasztott tárgyalás napját követő két hónapon belülre kell kitűzni, kivéve, ha a szakértői bizonyítás következtében ennél hosszabb tárgyalási időköz szükséges.

A bíróság a szakértői bizonyítás során, a szakvélemény elkészítésére legfeljebb 30 napos, különösen bonyolult ügyekben legfeljebb 60 napos határidőt engedhet. A határidő különösen indokolt esetben egyszer és legfeljebb az eredetileg meghatározott napok számával meghosszabbítható, kizárólag a szakértő indokolt kérelmére.

A kiemelt jelentőségű perekben a benyújtott felülvizsgálati kérelmet az elsőfokú határozatot hozó bíróságnál a határozat közlésétől számított harminc napon belül kell benyújtani.

10. A választott bírászkodás

A választott bírászkodás a felek vitájának a felek egyező akaratával létrehozott szervezetben és a felek által megállapított szabályok szerinti eldöntése.

Gyökerei már a középkorba nyúlnak vissza. A szervezett választott bíróságok Magyarországon a XIX. század végén alakultak ki, de szerepük a II. világháború után a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok területére korlátozódott.

A 80-as évek végétől a gazdasági társaságok tagjai közötti vitákban is eljárhattak, ha a felek választott bírósági eljárást írásban kikötöttek. Az 1994. évi LXXI. törvény az ENSZ-mintatörvény (UNCITRAL) felépítését követve egy törvénybe foglalta össze a belföldi és a nemzetközi választott bírászkodásra vonatkozó rendelkezéseket.

Előnyei:

- a) az eljárás gyorsabb (egyfokú);
- a) a döntéshozatalban a felek bizalmát élvező személyek vesznek részt;
- b) a szabályok többsége diszpozitív (eltérést engedő), a felek a vita eldöntésének kereteit zömmel maguk alakíthatják ki.
- c) az ítélet külföldön történő végrehajtása egyszerűbb;
- d) az eljárás nem nyilvános, ez a körülmény a gazdálkodó szervek számára a titokvédelem miatt előnyös lehet.

A választott bírászkodás az ügyek bizonyos csoportja esetén a rendes bírósági eljárás pótlására szolgál. *Csak „kereskedelmi ügyekben” alkalmazható* tehát, ha legalább a felek egyike

gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen foglalkozó személy, és a jogvita e tevékenységével kapcsolatos.

További feltétel, hogy a felek a választott bírósági eljárást írásban kikötötték

Nincs helye a választott bírósági eljárásnak a nemperes és a különleges eljárásokban (pl. sajtóvita, munkaügyi per stb.)

A választott bírászkodás az elbírálendő ügyek szerint lehet belföldi és nemzetközi.

Belföldi a választott bírászkodás, ha a felek székhelye egyaránt Magyarországon van, nemzetközi, ha a felek székhelye különböző államban van, vagy ha a választott bíróság székhelye vagy a jogvita valamely lényeges eleme (pl. a teljesítés helye) egy másik államhoz kapcsolódik.

Nemzetközi ügyekben állandó választott bíróságként a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett állandó választott-bíróság járt el. A felek az eljárás nyelvét és az alkalmazandó jogot maguk határozhatják meg. A bíróság határozatát a szerződés kikötéseivel és a kereskedelmi szokások figyelembevételével hozza meg.

A választott bíróságok fajtái:

- eseti választott bíróságnál a felek a bírakat maguk jelölik ki. Az adott ügy elbírálására alkalmilag hozzák létre, a döntés után a választott bíróság megszűnik. Ez az általános.
- állandó választott bíróság állandó szervezet keretében folyamatosan működik. Általában az országos gazdasági kamara létesítheti. Külön törvény alapján is létesülhet (pl. a Tőzsdei Választott bíróság)

Választott bíróvá csak 24 év feletti személy választható. Nem kell jogi végzettség, külföldi állampolgár is megválasztható választott bírónak..

A bírák száma csak páratlan lehet. Egy bírónál a felek a bírót közösen jelölik három bíró esetén (ez a tipikus) 1–1 bírót a felek jelölnek és az így kijelölt két bíró jelöli ki a harmadik választott bírót. Ha nem sikerül a bíró személyében megállapodni bármelyik fél kérésére 30 nap után a bíróság jelöli ki a hiányzó választott bírót. A kijelölést a választott bíró írásban fogadja el.

Az eljárás szabályait a felek maguk határozhatják meg (az állandó választott bíróságnál erre nincs szükség, mert ott eljárási szabályzat van). Az eseti választott-bíróság is alkalmazhatja az állandó választott bíróság mintaszabályzatait.

A választott bíróság helyében, nyelvében a felek szabadon állapodnak meg.

A választott bíróság tanúkat és szakértőket meghallgathat, de bíróságot és más kényszerítő eszközt nem alkalmazhat. Ha erre szükség van (pl. tanú elővezetése, ideiglenes intézkedés) a helyi rendes bíróságtól jogsegély kérhető.

A választott bírósági ítélet hatálya azonos, mint egy jogerős ítéleté, tehát fellebbezés nincs!

A törvényben meghatározott súlyos eljárásjogi szabálysértés esetén a választott bírósági ítélet érvénytelenítését lehet kérni 60 napon belül a megyei bíróságtól. A megyei bíróság kizárólag érvénytelenítheti az ítéletet, de nem módosíthat az érdemi döntésen.

11. A fizetési meghagyásos eljárás

A perindítást időben megelőzi, sőt gyakran szükségtelenné is teheti a keresetindításnál egyszerűbb, gyorsabb és olcsóbb nemperes eljárás, a fizetési meghagyásos eljárás.

A jogintézmény legfőbb célja száz évvel ezelőtti bevezetések az volt, hogy az előreláthatólag nem vitatott igények peren kívül nyerjenek gyors elintézés, ami nemcsak a bíróságot tehermentesíti, de a felek számára is kedvező mind az időtartama, mind költségvonzata szempontjából. A fizetési meghagyásos eljárás mára - akárcsak Európa legtöbb államában - kulcsfontosságú jogintézménnyé vált a vállalkozások közötti késedelmes fizetés és a körbetartozás problémáinak megoldása szempontjából.

Az eljárás lényege, hogy a jogosult beadja a kérelmét az azt elbíró szervhez (korábban ez a bíróság volt 2010. június 1. óta a közjegyző), amely - ha a kérelem formailag nem hibás - rövid határidőn belül kibocsátja a fizetési meghagyást; ebben a kötelezettet felhívja, hogy a kért összeget a jogosultnak fizesse meg. A kötelezett ezután vagy megfizeti a kért összeget, vagy ellentmondással él, és az eljárás perré alakul, amelyet a bíróság tárgyal le. Ha a kötelezett nem vitatja a követelést, akkor végrehajtható okirat keletkezik (jogerős fizetési meghagyás), ha viszont vitatja, az eljárás úgy folytatódik, mint egy tipikus jogvita: a bíróság előtti perrel. A fizetési meghagyásos eljárás az Európai Unió minden tagállamában ismert nemperes eljárás.

A pénz fizetésére vagy ingó dolog kiadására irányuló követelés, fizetési meghagyás útján is érvényesíthető.

Kizárólag fizetési meghagyás útján érvényesíthető a pénz fizetésére irányuló olyan követelés, amelynek összege az egymillió forintot nem haladja meg.

Természetesen a jogosult választása alapján az egymillió forintot meghaladó követelést is érvényesítheti fizetési meghagyással, de ebben az esetben az igény már keresettel is indítható. A közjegyző a fizetési meghagyást az ellenfél meghallgatása nélkül bocsátja ki.

A fizetési meghagyásban a közjegyző felszólítja a kötelezettet, hogy a követelésnek a meghagyás kézbesítésétől számított tizenöt nap alatt tegyen eleget és az összegszerűen meghatározott eljárási költségeket is fizesse meg. A fizetési meghagyás tartalmazza azt a figyelmeztetést, hogy a kötelezett, ha a követelést alaptalannak tartja, akkor a fizetési meghagyás ellen a kézbesítésétől számított tizenöt nap alatt írásban ellentmondással élhet; a fizetési meghagyásnak bármilyen címen előterjesztett megtámadása ellentmondásnak számít. Ha az ellentmondás a fizetési meghagyásnak csak valamely része vagy rendelkezése ellen irányul, a fizetési meghagyásnak az ellentmondással nem érintett része (rendelkezése) jogerőre emelkedik.

Ha a fizetési meghagyást ellentmondással kellő időben nem támadták meg, annak ugyanolyan hatálya van, mint a jogerős ítéletnek, tehát rendkívül fontos, hogy a követelés vitatása esetén ellentmondással kell élni.

A Magyar Országos Közjegyzői Kamaránál (MOKK) egy országosan egységes számítógépes rendszer működik, amely tartalmazza, és gépi úton feldolgozza a fizetési meghagyásos eljárásban tett nyilatkozatokat, iratokat. A rendszerhez minden közjegyző közvetlenül hozzáfér, és e rendszeren keresztül, elektronikus úton végzi az eljárási cselekményeket. A számítógépes rendszer mindig az adott közjegyző „nevében” jár el, a fizetési meghagyásra és egyéb iratokra mindig annak a közjegyzőnek a neve és bélyegzőlenyomatának képe kerül, aki felelős a kiadott határozatokért (aki az adott ügyben eljár).

Az elektronikus úton beadványt kizárólag erre rendszeresített űrlapon lehet benyújtani, és a beadványt

a) minősített elektronikus aláírással és minősített időbélyegzővel kell ellátni vagy

b) a hivatalos iratok elektronikus kézbesítéséről és az elektronikus térítvevényről szóló törvényben foglalt, a természetes személy hivatalos iratainak a hivatalos szervhez történő elektronikus kézbesítésére (benyújtására) vonatkozó szabályok szerint kell benyújtani.

12. A bírósági végrehajtási eljárás

A jog érvényesülését általában az önkéntes jogkövetés jellemzi, végső soron azonban a jog az állam kényszerítő ereje folytán valósul meg.

A végrehajtás két fő módja:

- a büntetés-végrehajtás (a kényszer döntően személyre irányul) és
- a vagyoni végrehajtás.

A bírósági végrehajtás a vagyoni végrehajtás fő útja. Rendszerint más, jogvitát eldöntő eljáráshoz kapcsolódó polgári nemperes eljárás, amelynek során a bíróság, illetőleg a bírósági szerv általában vagyoni kényszerrel juttatja érvényre a kötelezettség teljesítésére irányuló jogi szankciót.

A bírósági végrehajtás során állami kényszerrel is el kell érni, hogy a pénzfizetésre, illetőleg az egyéb magatartásra kötelezett (az adós) teljesítse a kötelezettségét. Az állami kényszer elsősorban az adós vagyoni jogait korlátozhatja, kivételesen az adós személyiségi jogait is érintheti.

Az adós személye elleni kényszercselekményt – a bíróság, illetőleg a bírósági végrehajtó intézkedése alapján – a rendőrség végzi el.

A pénzforgalmi úton érvényesíthető pénzkövetelést (bankszámlával rendelkezik az adós) azonnali beszedési megbízással kell behajtani;

bírósági végrehajtásnak akkor van helye, ha az azonnali beszedési megbízás nem vezetett eredményre. *Bankszámlával nem rendelkező adós ellen a bírósági végrehajtás során a pénzkövetelést elsősorban az adós munkabéréből, illetményéből, ill. hasonló jellegű járandóságából, illetőleg a pénzügyintézetnél kezelt, az adóst megillető összegből kell behajtani.* Ha előre látható, hogy a követelést a munkabérré, illetőleg a pénzügyintézetnél kezelt összegre vezetett végrehajtással nem lehet viszonylag rövidebb időn belül behajtani, az adós bármilyen lefoglalható vagyontárgya végrehajtás alá vonható.

A bírósági végrehajtást végrehajtható okirat (pl. végrehajtási lap, végrehajtási záradék) kiállításával kell elrendelni. *A bíróság a végrehajtható okiratot a végrehajtást kérő kérelmére állítja ki.* A végrehajtási kérelmet a kellő példányban, megfelelően kitöltött végrehajtható okirat nyomtatványon kell előterjeszteni.

Az első fokon eljáró bíróság végrehajtási lapot állít ki

- a bíróság polgári ügyben hozott marasztaló határozata alapján;
- a bíróság büntetőügyben hozott határozatának a polgári jogi igénnyel kapcsolatos marasztalást tartalmazó része alapján;
- a bíróság által jóváhagyott egyezség alapján.

A végrehajtás foganatosításának megkezdése

A bíróság a végrehajtható okiratot megküldi az adós lakóhelye, illetőleg székhelye szerinti végrehajtónak és a végrehajtást kérőnek. *A végrehajtás során felmerülő költséget a végrehajtást kérő előlegezi, és az adós viseli.*

A végrehajtó a végrehajtás foganatosításának megkezdésekor a helyszínen adja át a végrehajtható okiratot az adósnak, és egyúttal felhívja őt az azonnali teljesítésre.

A végrehajtás során a végrehajtó megtekintheti és átvizsgálhatja az adós

- lakását és egyéb helyiségét,
- bármely vagyontárgyát,
- gazdasági tevékenységével kapcsolatos iratait.

A végrehajtás során személymotosásnak nincs helye.

A végrehajtó – szükség esetén – az adós lezárt lakását, egyéb helyiségét, a hozzájuk vezető bejáratot, továbbá az adós bútortát vagy más ingóságát felnyithatja.

Ellenszegülés esetén a végrehajtó közvetlenül a legközelebbi helyi rendőri szervhez fordulhat. A végrehajtás során a munkabértbő történő levonásnál azt az összeget kell alapul venni, amely a munkabért terhelő, abból a külön jogszabály szerint levonással teljesítendő adónak (adóelőlegnek), egészségbiztosítási és nyugdíjjáruléknak, továbbá egyéb járuléknak a levonása után fennmarad.

Az ily módon csökkentett összegből – a törvényben foglalt részletes szabályok szerint – általában legfeljebb 33%-ot, kivételesen legfeljebb 50%-ot (pl. a gyermektartásnál) lehet levonni.

Ha az adós a végrehajtható okiratban feltüntetett kötelezettségét önként nem teljesítette, a végrehajtó az adós ingóságait foglalási jegyzőkönyvben összeírja, és ilyen módon lefoglalja. *Lefoglalni az adós birtokában, őrizetében levő vagy más olyan ingóságot lehet, amelyről valószínűsíthető, hogy az adós tulajdonában van.* A házassági életközösség tartama alatt a házastársaknak vagy bármelyiküknek a vagyontárgyát bármelyik házastárs ellen külön vezetett végrehajtás során is le lehet foglalni. Nincs helye a foglalásnak, ha az a házastárs, aki ellen a végrehajtás nem irányul, kétséget kizáróan igazolja, hogy a szóban levő vagyontárgy nem a házastársi vagyonközösséghez, hanem az ő különvagyonához tartozik.

A törvényben tételesen meghatározott vagyontárgyak (pl. szükséges ruházati cikk, háztartásához nélkülözhetetlen konyhai és háztartási felszerelés) mentesek a végrehajtás alól.

A lefoglalt ingóságot – ha a törvény másképpen nem rendelkezik – az adós őrizetében kell hagyni. Az adós lefoglalt ingóságot – az elhasználható dolog kivételével – használhatja, de csak rendeltetésének megfelelően és az állag sérelme nélkül. A lefoglalt ingóságon elidegenítési és terhelési tilalom áll fenn. *A lefoglalt ingóság elhasználása, elzálogosítása, elidegenítése, megsemmisítése vagy a végrehajtás alól más módon való elvonása bűncselekmény.*

Az értékesítendő ingóságnak az értékesítés helyére történő elszállításáról a végrehajtó gondoskodik. Az ingóságot rendszerint árverésen kell értékesíteni.

A Vht. külön szabályokat tartalmaz az ingatlan-végrehajtásra.

A végrehajtás során befolyt összegből mindenekelőtt a végrehajtási költséget kell kielégíteni.

Ha a befolyt összeg nem fedezi a végrehajtás során behajtani kívánt valamennyi követelést, a kielégítési sorrendet a Vht. határozza meg. A végrehajtót a tevékenységéért a végrehajtói díj szabás szerint megállapított díj és költségtérítés illeti meg.

Egy eredménytelen bírósági végrehajtási cselekmény (pl. sikertelen foglalás) nem szünteti meg a kötelezett tartozását!

Ha egy későbbi időpontban a jogosult kéri az eljárás folytatását és például adatokat szolgáltat az adós lefoglalható vagyontárgyairól, letiltható jövedelméről, akkor újabb végrehajtási

cselekményre, letiltásra, foglalásra kerülhet sor (pl. lehet, hogy az adós örökölt, munkaviszonyt létesített stb.).

A végrehajtási jog csak a végrehajtandó követeléssel együtt évül el, az elévülésre irányadó szabályok szerint.

13. A csődeljárás

A gazdaság működésében természetesen, hogy a vállalkozások egy része nem tud megfelelni a piaci követelményeknek és tönkremegy. Az ilyen vállalkozásokat – a hitelezők érdekében is tekintettel – mielőbb fel kell számolni vagy úgy kell újjászervezni, hogy beilleszkedhessenek az üzleti életbe. Ezt az utóbbi célt szolgálja a csődeljárás jogintézménye.

A csődeljárás olyan nemperes eljárás, amelynek során az adós – a csődegyezés megkötése érdekében – fizetési haladékokat kezdeményez, illetve csődegyezés megkötésére tesz kísérletet.

A csődeljárás célja tehát az, hogy lehetőleg rövid időn belül az adós és a hitelezői között egyezés jöjjön létre. A fizetési haladék jogintézménye elsősorban ennek előkészítésére szolgál. **A legfontosabb célkitűzés a fizetőképesség helyreállítása** a cég további működése érdekében. A csődeljárás a felszámolási eljárást és a végelszámolástól eltérően nem vezet a cég jogutód nélküli megszüntetéséhez.

A csődeljárás az adós székhelye szerint illetékes *megyei (fővárosi) bíróság hatáskörébe tartozó nemperes eljárás.*

A csődeljárás lefolytatása iránti *kérelmet a gazdálkodó vezetője nyújthat be a bírósághoz, ha a kérelemnek a bírósághoz érkezését megelőző két éven belül nem kapott már csődeljárás keretében fizetési haladékokat.*

Fizetési haladék: Csak abban az esetben van értelme az adós számára fizetési haladékokat biztosítani, és a csődeljárást lefolytatni, ha remény van a csődegyezés megkötésére. A formális eljárások elkerülése érdekében a hitelezőknek a törvényben előírt arányban a fizetési haladék megadásához is hozzá kell járulniuk.

A bíróság a fizetési haladékról szóló végzésben (mely a Cégek Közlönyben is megjelenik) a felszámolókat névjegyzékéből vagy onfelügyelőt rendel ki.

Legkésőbb a fizetési haladék időtartama alatt *az adós köteles a fizetőképesség helyreállítását vagy megőrzését célzó programot és egyezségi javaslatot készíteni.*

Az egyezés csak írásban és a fizetési haladék megadásához szükséges hitelezői hozzájárulás esetén köthető meg.

A megkötött egyezés azokra az egyezségi kötésre jogosult hitelezőkre is kiterjed, akik az egyezéshez nem járultak hozzá, vagy szabályszerű értesítésük ellenére az egyezés megkötésében nem vettek részt.

Ezzel a szabállyal a csődeljárásban is alkalmazásra kerül a kényszeregyezés jogintézménye. A csődegyezés jelentősége, hogy a csődegyezés hatálya alatt, a csődegyezés részét képező követelések tekintetében felszámolási eljárást nem lehet kezdeményezni. A csődegyezés megszűnése esetén azonban bármelyik hitelező indíthat felszámolási eljárást.

14. A felszámolási eljárás

A felszámolási eljárás célja, hogy a fizetése képtelen adós jogutód nélküli megszüntetése során a hitelezők a törvényben meghatározott módon kielégítést nyerjenek.

A felszámolási eljárásban hitelező mindenki, akinek az adóssal szemben vagyoni követelése van, hiszen az adós jogutód nélküli megszüntetése miatt a bármely követelést már csak ezen eljárás keretében lehet érvényesíteni.

Különösen nagy létszámú hitelezői kör esetén a hitelezői érdekek védelme és az eljárás költségkímélőbb és gyorsabb lebonyolítása érdekében indokolt lehet hitelezői választmány létrehozása. A hitelezői választmány egyébként a csődeljárás és a végelszámolás esetén is létrehozható. *A hitelezői választmány az azt létrehozó hitelezőket képviseli a bíróság előtt, illetve a felszámolóval való kapcsolat során.* A választmány megalakításának módját, jogosultságait, működési rendjét a hitelezők egymás között megállapodásban rögzítik.

A felszámolási eljárás az adós, a hitelező(k), a végelszámoló kérelmére vagy a cégbíróság értesítése alapján folytatható le. A felszámolási eljárás a csődeljáráshoz hasonlóan az adós székhelye szerint illetékes törvényszék hatáskörébe tartozó nemperes eljárás.

A felszámolási eljárás megindítása (kezdeményezése) és a fizetése képtelenség megállapítása

- az adós maga ellen akkor kérheti a felszámolási eljárás lefolytatását, ha fizetése képtelen és nem kíván élni, vagy nem élhet a csődeljárás kezdeményezésének lehetőségével;
- a hitelező az adós ellen akkor kérheti a felszámolási eljárás lefolytatását, ha az adóst fizetése képtelenségnek tartja. A kérelemben röviden ismertetni kell, hogy az adóst miért tekinti fizetése képtelenségnek és az állítás bizonyításához szükséges iratokat a kérelemhez csatolni kell.
- a végelszámoló az adós ellen akkor köteles a felszámolási eljárás lefolytatását kérni, ha a végelszámolás során az adós fizetése képtelenségét észleli;
- a cégbíróság a cég felszámolására illetékes bíróságot értesíti, ha a céget megszüntetnek nyilvánítja.

Ha az adós nem fizetése képtelen, a bíróság az eljárást soron kívül megszünteti.

A fizetése képtelenség fogalma pénzforgalmi szemléletű. A bíróság nem vizsgálja azt, hogy az adós tartósan fizetése képtelen-e, avagy csupán időleges likviditási gondokkal küszködik-e (pl. kintlévőségeit nem sikerült még behajtani). Nincs mód annak figyelembevételére sem, hogy az adós vagyona egyébként meghaladja-e tartozásai összegét.

A bíróság a felszámolást elrendelő végzésben kijelöli a **felszámolót**. A felszámolóként kijelölhetőket körét a Kormány rendelettel állapítja meg.

A felszámolási eljárás lefolytatása

Ha az adós felszámolását elrendelő végzés jogerőre emelkedett, a bíróság elrendeli a végzésnek a Céglépcsőnyben való közzétételét. A közzététel tartalmi követelményeit a tv. meghatározza.

A felszámolási eljárás megindulásának jogi következményei:

A felszámolás kezdő időpontjában megszűnnek az alapítói jogokat gyakorló szerv jogai;

A felszámolás kezdő időpontjától a gazdálkodó szervezet vagyonával kapcsolatos jognyilatkozatot csak a felszámoló tehet;

Az adós ellen a felszámolás kezdő időpontjában folyamatban lévő végrehajtási eljárásokat meg kell szüntetni. A felszámolás kezdő időpontja előtt indult eljárások azonban a korábban eljáró bíróság előtt folytatódnak;

A felszámolás kezdő időpontja után a gazdálkodó szervezet ellen követelést csak a felszámolási eljárás keretében lehet érvényesíteni;

A hitelezőknek követeléseiket a közzétételtől számított 40 napon belül kell a felszámolónak bejelenteni.

A felszámoló eljárása

A felszámoló felméri a gazdálkodó szervezet vagyoni helyzetét és a vele szemben támasztott követeléseket;

A felszámoló megállapítja a felszámolás végrehajtásához szükséges költségeket és ütemtervet;

A felszámoló nyilvántartásba veszi a bejelentett hitelezői követeléseket;

A felszámoló jogosult az adós által kötött szerződések többségét azonnali hatállyal felmondani;

A felszámoló az adós követeléseit esedékességkor behajtja, igényeit érvényesíti, és vagyonát értékesíti (nyilvánosan, a forgalomban elérhető legmagasabb áron);

A felszámoló a felszámolás befejezésekor, de legfeljebb 2 éven belül felszámolási zárómérleget készít.

A kielégítési sorrend

A gazdálkodó szervezetnek a felszámolás körébe tartozó vagyonából a tartozásokat a következő sorrend figyelembevételével kell kielégíteni:

- a felszámolás költségei,
- zálogjoggal biztosított követelések a zálogtárgy értékének erejéig,
- a gazdálkodó szervezetet terhelő tartásdíj, életjáradék, kártérítési járadék jellegű követelések (mely a jogosultat élete végéig megilletné),
- a kötvényen alapuló követelések kivételével, magánszemély nem gazdasági tevékenységből eredő más követelése (így különösen a hibás teljesítésből, a kártérítésből eredő követelések, a szakmában szokásos várható szavatossági vagy jótállási kötelezettségek felszámoló által számszerűsített összegét is ideértve), a kis- és mikroállalkozás, valamint a mezőgazdasági őstermelő követelése,
- a társadalombiztosítási tartozások és a magán-nyugdíjpénztári tagdíj tartozások, az adók és az adók módjára behajtható köztartozások, a visszafizetendő állami támogatások, valamint a víz- és csatornadíjak,
- egyéb követelések,
- a keletkezés idejétől és jogcímétől függetlenül a késedelmi kamat és késedelmi pótlék, továbbá a pótlék és bírság jellegű tartozás,
- a tulajdonosok ill. többségi tulajdonosok tulajdonában lévő cégek követelései (még a jelzáloggal biztosítottak is).

Míg a gyakorlatban a sorrendben hátrébb sorolt követelések megtérülési esélye csekély, az a.) pontba sorolt felszámolási költségeket a cég vagyonának értékesítése után gyakran ki tudják

egyenlíteni. Emiatt rendkívüli gyakorlati jelentőséggel bír a felszámolási költségek köre és sorrendje.

A felszámolási költségek

- az adóst terhelő *munkabér* és egyéb bérjellegű juttatások, ideértve a munkaviszony megszűnésekor járó végkielégítést is,
- az adóst terhelő, a Bérgarancia Alapból kapott támogatás,
- a felszámolás kezdő időpontja után *az adós gazdasági tevékenységének ésszerű befejezésével, továbbá vagyonának megóvásával, megőrzésével kapcsolatos költségek, a vagyon értékesítésével és a követelések érvényesítésével kapcsolatos igazolt költségek,*
- a felszámolással kapcsolatos bírósági eljárás során felmerült, a gazdálkodó szervezetet terhelő költségek,
- az adós iratanyagának rendezésével, elhelyezésével és őrzésével kapcsolatos költségek,
- a felszámoló díja.

Egyszerűsített felszámolás

Ha a vagyon a várható felszámolási költségek fedezetére sem elegendő, vagy a nyilvántartások, illetve a könyvvezetés hiányai miatt az eljárás technikailag lebonyolíthatatlan, a bíróság a felszámoló kérelmére és írásbeli előkészítése alapján végzésben elrendeli az adós vagyonának, illetve be nem hajtott követeléseinek a hitelezők közötti felosztását, valamint az adós megszüntetését. A bíróság elrendeli a jogerős végzésnek a Cégközlönyben való közzétételét is.

15. A végelszámolás

A végelszámolási eljárás célja, hogy a fizetéképes gazdálkodó szervezetek vagyoni-gazdasági viszonyaik rendezése mellett szűnhessenek meg jogutód nélkül. A végelszámolást 2006. július 1-jétől a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (Ctv.) szabályozza. Az új szabályozással az eljárás polgári jogi jellege dominánsabbá vált, a hitelezői jogosítványok erősödtek.

Végelszámolásra, mint a fizetőképes gazdálkodó szervezet jogutód nélküli megszüntetését célzó eljárás lefolytatására sor kerülhet:

- a cég önkéntes elhatározása alapján (az általános szabályok szerinti eljárási mód),
- a jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok egyszerűsített végelszámolással is megszüntethetik tevékenységüket; ennek azonban feltétele, hogy az eljárást a végelszámolás kezdő időpontjától számított 120 napon belül befejezzék, vagy
- a cégbíróság törvényességi felügyeleti eljárásban alkalmazott szankciója révén (ez az ún. kényszer-végelszámolás az eljárás lefolytatásának kivételes módja).

A végelszámolás, mint nemperes eljárás a gazdálkodó szervezet székhelye szerint illetékes megyei (fővárosi) bíróság, mint cégbíróság hatáskörébe tartozik. A cégbíróság hatáskörébe tartozik az eljárás során előterjesztett jogorvoslati kérelmek (kifogások) elbírálása is.

A végelszámolási eljárás kezdő időpontja a jogutód nélküli megszűnés elhatározásáról szóló határozatban megjelölt időpont. Ez az időpont azonban nem lehet korábbi, mint a megszűnést kimondó határozat kelte. A végelszámolás kezdő időpontjában a cég vezető tisztségviselőjének a megbízatása megszűnik, ettől az időponttól a cég önálló képviseleti jogosultsággal rendelkező képviselőjének a végelszámoló minősül. A végelszámolóvá természetesen a cég korábbi vezetője is megválasztható.

Az általános szabályok szerint folyó végelszámolást a kezdő időponttól számított legkésőbb három éven belül (korábban nem létezett ilyen időhatár, ezért akár tíz éve folyó végelszámolások is akadnak),

az egyszerűsített végelszámolást 120 napon belül,

a kényszer-végelszámolást pedig a jogerős elrendeléstől számított egy éven belül be kell fejezni.

A végelszámoló a hitelezői igények bejelentésre nyitvaálló határidő elteltét követő 15 napon belül a bejelentett követelésekről jegyzéket készít, amiben külön kimutatja az elismert és a vitatott hitelezői igényeket. A jegyzéket 15 napon belül köteles megküldeni a cégbíróságnak. Ugyanezen a határidőn belül a végelszámoló értesíteni köteles azokat a hitelezőket, akiknek a követelését vitatja.

Amennyiben a végelszámoló a hitelezői igényt vitatja, a követelés a bíróság előtt perben érvényesíthető.

A végelszámoló jogszabálysértő intézkedése vagy mulasztása ellen végelszámolási kifogással lehet élni. A végelszámolási kifogás a végelszámoló eljárásának időtartama alatt, a tudomásszerzéstől számított 8 napon belül, de legfeljebb a jogszabálysértő intézkedéstől vagy a mulasztás bekövetkezésétől számított 60 napon belül terjeszthető elő az eljáró cégbíróságnál.

A végelszámoló az eljárás során a cég vagyonát felméri, követeléseit behajtja, tartozásait kiegyenlíti, jogait érvényesíti, kötelezettségeit teljesíti, vagyonát értékesíti stb. Tevékenységéért a végelszámoló a polgári jog általános szabályai szerint tartozik felelősséggel. Fokozott gondossággal, a végelszámolás alatt álló cég, valamint a hitelezők érdekeinek szem előtt tartásával köteles eljárni. A kötelezettségeinek megszegésével okozott kárért a polgári jogi felelősség általános szabályai szerint felel.

A kártérítési felelősség megállapítására különösen akkor kerülhet sor, ha

a) a végelszámoló az egyszerűsített végelszámolás alkalmazásáról annak törvényben foglalt feltételei hiányában sem tér át az általános szabályok szerint lefolytatandó végelszámolásra,

b) a törvényi feltételek bekövetkezése ellenére elmulasztotta a felszámolási eljárás kezdeményezését,

c) a felszámolás elrendelésére a végelszámoló hibájából nem került sor,

d) ha a végelszámolás alatt álló cég felszámolás alá kerül, és megállapítható, hogy a végelszámoló alapos ok nélkül késlekedett a felszámolási eljárás kezdeményezésével, vagy

e) nem tett meg mindent a hitelezők veszteségeinek csökkentése, illetve a környezeti károk mérséklése a kármentesítés érdekében, vagy

f) egyes hitelezőket mások rovására előnyben részesített.

A végelszámoló kártérítési kötelezettségének megállapítását a hitelezők, vagy a felszámoló perben érvényesíthetik a megyei/fővárosi bíróságnál. A bíróság arra kötelezi a végelszámolót, hogy a cég vagyonához a károkozás összege mértékéhez igazodó tőke-hozzájárulást teljesítsen. A bíróság ebben az esetben a végelszámoló díját részben vagy egészben megvonhatja.

A végelszámoló a végelszámolás befejezése után elkészíti a záró dokumentumokat: az adóbevallásokat, a végelszámolás utolsó évéről szóló beszámolót, zárójelentést, vagyonfelosztási javaslatot.

Az egyszerűsített végelszámolásra vonatkozó eltérő szabályok

Az eljárást a kezdő időponttól számított 120 napon belül be kell fejezni. Nem lehet viszont befejezni a végelszámolást, ha kifogással kapcsolatos eljárás van folyamatban.

A végelszámoló egyszerűsített végelszámolás helyett a végelszámolásra vonatkozó általános szabályok szerint jár el, ha

- a) a végelszámolás során valamely hitelező igényét vitatja, illetve
- b) a vitatott igénye miatt a hitelező a cég ellen peres eljárást indít, vagy
- c) az egyszerűsített végelszámolás lefolytatására előírt határidő az eljárás folyamatban léte alatt lejárt.
- d) ha az egyszerűsített végelszámolás alatt előreláthatóvá válik, hogy az egyszerűsített végelszámolás befejezése határidőben nem történhet meg.

A vagyonrendezési eljárás

A vagyonrendezési eljárás célja, hogy a jogutód nélkül megszűnt/megszüntetett gazdálkodó szervezetnek a cégjegyzékből történt törlése után előkerült vagyontárgyai értékesítése szabályozott eljárás keretében történjék meg, és a befolyt ellenérték elsődlegesen a hitelezői követelésekre kerüljön felosztásra.

A vagyonrendezési eljárás a cég utolsó bejegyzett székhelye szerint illetékes megyei/fővárosi bíróság hatáskörébe tartozó nemperes eljárás.

A vagyonrendezési eljárás kérelemre, vagy hivatalból indul meg. Kérelemre indult eljárásban a kérelmezőnek közzétételi költségtérítést kell fizetni.

A bíróság az eljárás megindítását a Cégbiztonságban közzéteszi. A hitelezői követelést a cégközlemény megjelenésétől számított 40 napon belül kell bejelenteni a bíróság által kirendelt vagyonrendezőnek.

Önellenőrző kérdések:

- 1) Mit jelent az elévülés a polgári jogban?
- 2) Mi a különbség a polgári peres és a nemperes eljárások között?
- 3) Milyen nemperes eljárásokat ismer?
- 4) Mit jelent a bíróságok hatásköre és illetékessége?
- 5) Milyen perek tartoznak a törvényszék első fokú hatáskörébe?
- 6) Hogyan nevezik a polgári perekben a peres feleket?
- 7) Ismertesse a polgári per folyamatát!
- 8) Milyen bizonyítási eszközöket ismer?
- 9) Milyen perorvoslatokat ismer?
- 10) Melyek a választott bírósági eljárás előnyei?
- 11) Milyen két fajtája van a választott bíróságoknak?
- 12) Mi történik az ellentmondással nem támadott fizetési meghagyással?
- 13) Melyek a végrehajtható okiratok?
- 14) Ismertesse a munkabérre vezetett végrehajtás szabályait!
- 15) Mi a csődeljárás célja?
- 16) Ki kezdeményezheti a felszámolási eljárást?
- 17) Mi a felszámolási eljárás célja?
- 18) Mi a felszámolási eljárás során a kielégítési sorrend?
- 19) Mikor kerül sor végelszámolásra?
- 20) Mit jelent a vagyonrendezési eljárás?

VII. Témakör: Családjog

1) A család jelentősége, családi kapcsolat

A családjog a családi személyi- és a család vagyoni viszonyait rendező jogág.

A családjog anyagának három fő része:

- a házasság,
- a rokonság és
- a gyámság.

Magyarország védi a házasság és a család intézményét. A család a leszármazás tényén alapuló emberek közötti olyan közösség, amelynek tagjai egymással rokoni kapcsolatban állnak. A családjog a családhoz tartozás két formáját ismeri: a házastársi kapcsolatot és a rokoni kapcsolatot.

A családjog szabályait több, mint hatvan éven át az 1952. évi IV. tv., rövidítve **Csjt.** tartalmazta. Ezek a szabályok átkerültek az új Ptk. negyedik könyvébe. A 2012. január 1-jén hatályba lépett Alaptörvény *L)* cikkének (3) bekezdése értelmében a családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza. A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény célja, hogy az Alaptörvény alapján a családok védelmével kapcsolatos legfontosabb szabályokat sarkalatos törvényben határozza meg.

➤ A házastársi kapcsolat a felek (férfi és nő) akaratából érvényesen megkötött házasság, vagyis állami aktus eredményeként jön létre;

A házassági jog három fő kérdéscsoportot szabályoz:

- a) a házasság megkötésének szabályait, ideértve annak törvényes előfeltételeit és a házasság érvénytelenségét is,
- b) a házasság megszűnésének szabályait, ezen belül elsősorban a házasság felbontását és
- c) a házastársak jogait és kötelességeit, amelyek közül legnagyobb jelentőséggel a házassági vagyoni jog szabályai, valamint, legalábbis a magyar jogban, a házastársi lakáshasználat kérdései bírnak.

➤ A rokoni kapcsolat csaknem kizárólag biológiai leszármazás következménye, az érintettek akaratától függetlenül bekövetkező tény. Kivételesen állami aktus is létesíthet rokoni kapcsolatot, pl. a gyámhatósági jóváhagyással létrejött örökbefogadás. A vérségi kapcsolaton alapuló rokonság lehet egyenes ági és oldalági. Az egyenes ági rokonok, akik közül egyik a másiktól származik. Oldalági rokonok, pedig azok, akik nem egyenesági rokonok, de egy közös őstől erednek;

➤ A gyámság a családjog harmadik részeként a szülői felügyeletet helyettesítő intézmény, mely a gyermek személyes- és vagyoni érdekeinek védelmét szolgálja. A kiskorú, ha nem áll szülői felügyelet alatt, gyámság alatt áll. A gyámság a gyámhatóság erre vonatkozó határozatával kezdődik. A gyámság szabályai három jogszabályban: a Ptk.-ban, a Gyermekvédelmi törvényben és a Gyámrendeletben szabályozottak. Természetesen nemcsak kiskorú szorulhat gyámolításra, hanem felnőtt korú személy is. Ennek oka lehet az illető elmebeli állapota vagy szellemi fogyatékosága. Képviselőtüket a Ptk. rendezi a gondnokság jogintézménye útján. A gondnokság célja ugyanis a jogi cselekvőképesség hiányának pótlása, ezért ez az intézmény nem a családi jog, hanem a személyi jog körébe tartozik.

Az Európai Unióhoz csatlakozásunk következtében jogalkotásunk figyelemmel kíséri az Európai Emberi Jogi Egyezmény családjogi tárgyú rendelkezéseit, az e rendelkezések nyomán kialakult Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság családjogi tárgyú ítélezési gyakorlatát, és más nemzetközi Egyezmények közül különösen az 1989. évi Gyermejjogi Egyezményt.

2) A házasság

A házasságkötés szabadsága alapvető emberi jog.

A házasságkötési korhatárt elért férfiaknak és nőknek joguk van a szabad párválasztáson alapuló házasságkötésre és a családalapításra, az e jog gyakorlását szabályozó hazai törvények szerint.

A házasság és a család intézménye az Alkotmányban (alaptörvényben) külön, nevesített védelmet élvez. A házasság és a család intézményének alkotmányos védelme azonban nem jár együtt a céljukat vesztett, a teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott házasságok felbontásának jogi eszközökkel történő megakadályozásával, illetőleg megnehezítésével.

A házasság intézménye a magyar jogban hagyományosan kizárólag egy férfi és egy nő életközössége. Ez az életközösség tipikusan a közös gyermekek születését, családban való felnevelését célozza, amellett, hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete. Egyre több állam már elfogadja és engedélyezi az azonos neműek házasságát is.

Magyarország területén a magyar állampolgárokon túl a magyar állampolgár házasságot köthet külföldi állampolgárral is, de két külföldi állampolgár házasságkötésének sincs törvényi akadálya. A házasságkötési eljárás szempontjából a magyar állampolgárokkal egy tekintet alá esnek a menekültügyi hatóság által menekültként elismertek.

A házasság három minimális alaki feltétel megvalósulása esetén jön létre. Ezek:

- az anyakönyvvezető közreműködése;
- a házasulók személyes jelenléte (a házasuló nevében vagy helyette eljárva törvényes képviselője illetőleg meghatalmazottja nyilatkozatot nem tehet); és
- a házasságkötésre irányuló, személyesen tett, kifejezett és határozott nyilatkozat.

Bármelyik feltétel hiányában a házasság nemlétezőnek minősül. A házasság nemlétezésének megállapítása iránt peres eljárás is kezdeményezhető.

A házasságkötés alapvető, koncepcionális szabálya a kötelező polgári házasság. Ezt Magyarország már az 1894. évi **XXXI.** házassági törvény bevezette.

Az egyházi házasságkötést, amennyiben a házasfelek akarnak ilyent kötni, a polgári házasságkötésnek meg kell előznie, minthogy *a csak egyházi házassághoz a magyar jog nem fűz semmiféle joghatást.*

A házasságkötés előfeltételei, illetve ezek hiánya, az ún. házassági akadályok a múlt jogához képest csaknem minden jogrendszerben csökkenő tendenciát mutatnak. Ez jellemzi a magyar jogot is.

Házasság akkor jön létre, ha az együttesen jelenlevő házasulók az anyakönyvvezető és két tanú előtt személyesen kijelentik, hogy egymással házasságot kötnek. Ha ehhez a kijelentéshez feltételt vagy időhatárt fűznek, kijelentésük már nem fedi a törvényben meghatározott kijelentés értelmét, ezért ilyen esetben házasság nem jön létre. A házasságkötésnél a két tanú jelenlétére azért van szükség, hogy utóbb felmerülő kétség esetén tanúsíthatják a házasság

létrejöttét. Házassági tanú csak nagykorú és cselekvőképes személy lehet.

Magyarország területén a házasság bármely város, kerület vagy község anyakönyvvezetője előtt megköthető. A házasságkötési eljárásra az az anyakönyvvezető illetékes, aki előtt a felek együttesen vagy külön-külön házasságkötési szándékukat bejelentették. A külföldi állampolgár, illetőleg az a magyar állampolgár, aki külföldön él írásban is bejelentheti házasságkötési szándékát. A bejelentés alapján indult házasságkötést megelőző eljárásban az anyakönyvvezető a feleket tájékoztatja a házasságkötés törvényi előfeltételeiről, a házasságkötés törvényben megállapított akadályairól, és arról, hogy a házasságkötés időpontja a házasságkötési szándék bejelentésétől számított harminc nap elteltével tűzhető ki. Az anyakönyvvezető az eljárásról jegyzőkönyvet készít, amely tartalmazza a házasságkötéshez, a házassági anyakönyvi bejegyzéshez szükséges adatokat, ezek igazolására bemutatott okiratok megnevezését és számát, valamint a házasságkötést megelőző eljárásban a házasulók által tett nyilatkozatokat. A jegyzőkönyvhöz csatolni kell a házasságkötéshez szükséges engedélyeket, felmentéseket.

Az anyakönyvvezető a kijelentés megtörténte után a házasságkötést a házassági anyakönyvbé bejegyzi.

Házasságot nagykorú férfi és nő köthet. Kiskorú (ha a tizenhatodik életévét betöltötte) a gyámhatóság előzetes engedélyével köthet házasságot, és ezzel nagykorúságot szerez. A házasságkötéssel megszerzett nagykorúságot a házasság megszűnése nem érinti.

A házasságkötés nyilvánosan, ünnepélyes keretek között, az erre rendelt hivatalos helyiségben, rendszerint házasságkötő teremben történik. A nyilvánosságtól és az ünnepélyességtől két feltétel fennállásakor lehet eltérni. Egyrészt a felek erre irányuló kérelme alapján, vagy ha ezek mellőzését a házasuló közeli halállal fenyegető állapota indokoltá teszi. Rendkívüli körülmények esetén, hivatalos helyiségen kívül is megköthető a házasság. Erre alapot adhat a meghívott vendégek létszáma vagy a házasuló egészségi állapota. Az élet a törvényi szabálytól oly mértékben eltért, hogy elfogadja, hogy a házasulók tetszése - néha akár hóbortja - szerint a házasság minden rendkívüli körülményre tekintet nélkül is, másutt is megköthető. Előfordult már házasságkötés magánháznál, kertben, művelődési házban, kastélyban, de extrém példaként, repülőn, villamoson, búvárkodás vagy éppen ejtőernyőzés közben is.

A házasságkötést megelőzően a házasulóknak az anyakönyvvezető előtt ki kell jelenteniük, hogy házasságuknak legjobb tudomásuk szerint nincs törvényes akadálya, egyszersmind igazolniuk kell, hogy házasságkötésük törvényes feltételei fennállnak. Jogszabály a házasságkötés előtti tanácsadason való részvételt kötelezővé teheti. (Jelenleg nem kötelező.)

A házasságkötést az anyakönyvvezető csak a házasságkötési szándék bejelentését követő harminc nap utáni időpontra tűzheti ki. A jegyző e határidő alól felmentést adhat.

A házasulók valamelyikének közeli halállal fenyegető egészségi állapota esetében a házasulók nyilatkozata a házasságkötés összes törvényes feltételeinek igazolását pótolja, és a házasságot a bejelentés után nyomban meg lehet kötni.

A házasság érvényességének anyagi jogi feltételeit a házasulók közös személyes joga, azaz állampolgári joga szerint kell elbírálni. A magyar jogi szabályozás értelmében házassági akadálynak minősülnek a Csjt.-ben meghatározott, a házasság érvénytelenségét kiváltó okok. Az ún. el nem hárítható házassági akadály fennállása esetén a házasság nem köthető meg.

Ha a házasulók személyes joga eltér, mert az egyik házasuló külföldi állampolgár, a házassági akadály vizsgálatánál mindkét személyes jogot figyelembe kell venni. Tehát a külföldi házasulóra vonatkozó házassági akadály vizsgálatánál az ő személyes jogát kell alapul venni. A külföldi jog szerinti házassági akadály hiányában sem lehet azonban belföldön megkötni a házasságot, ha a magyar jog szerint a házasságkötésnek pl. többnejűség miatt elháríthatatlan

akadálya van. Ennek indoka az, hogy a házasság csak akkor érvényes, ha ennek anyagi jogi feltételei mindkét házasuló személyes joga szerint fennállnak. Megjegyzendő, hogy a többnejűség az iszlám államokon kívüli több más államban is legalizált (pl. Észak-Európában, Spanyolországban, Franciaországban, Ausztráliában és Kaliforniában).

A házastársak jogai és kötelességei egyenlők; a házaselet ügyeiben közösen kell dönteniük. A házastársak a személyüket érintő ügyekben önállóan, de a család érdekeit szem előtt tartva döntenek.

A házastársak hűséggel tartoznak egymásnak és egymást támogatni kötelesek. A hűség fogalmát a házastársak között sem lehet korlátozottabban értelmezni, mint általában az emberi viszonyokban. Szankció nélküli követelmény megsértésének a jogalkalmazás során főként a házaselet teljes és helyrehozhatatlan megromlásának a vizsgálatakor lehet szerepe.

A házastársak névviselése

A házasságkötés után a névváltoztatás joga a férjet és a feleséget is megilleti, önállóan döntenek el, kívánják-e a törvényben biztosított jogukkal élni, és a változtatási variációk közül melyiket választják, avagy megtartják a maguk teljes nevét. E jogról és a választási lehetőségről köteles az anyakönyvvezető a feleket a házasságkötés előtt tájékoztatni, akiknek szintén kötelességük a válaszadás. A házasulónak az anyakönyvvezető felhívására a házasságkötés utáni névviselésről nyilatkozniuk kell.

A házasság megszűnése, illetve érvénytelenné nyilvánítása után a házastársak a házasság fennállása alatt viselt nevet viselik tovább. Ha ettől el kívánják térni, ezt a házasság megszűnése, illetve érvénytelenné nyilvánítása után az anyakönyvvezetőnek bejelenthetik.

A házassági vagyoni jog és vagyonközösség

Az 1952. évi Csjt. házassági vagyoni szabályai, a magántulajdon mielőbbi elhalását célul tűző korszakban keletkeztek.

Az elavult koncepciót előbb a bírói gyakorlat igyekezett pótolni részben házassági vagyoni tárgyú irányelvekkel és az eseti bírói ítélezés során.

Később a bírói gyakorlatban kialakult jogtételek, részben legalábbis törvényi szabályozást is kaptak. A Csjt. például a 80-as évek második felében újból elismerte az 1952-ben eltörölt házassági vagyoni szerződés kötésének lehetőségét. Az új Ptk. szabályai is jelentős mértékben építettek az elmúlt évtizedek bírósági joggyakorlatára.

A tulajdoni viszonyokban, azok jelentőségében, a magántulajdon nagyságrendjében, a magánszemélyeknek a gazdasági életben való közvetlen vagy közvetett részvételében az elmúlt időszakban további jelentős változások következtek be.

A házasság jelentős változást eredményez a házastársak vagyoni pozíciójában.

A házasság megkötésével a házastársak között a házassági életközösség idejére házastársi vagyoni közösség keletkezik. Ennek megfelelően a házastársak osztatlan közös tulajdona mindaz, amit a házassági életközösség ideje alatt akár együttesen, akár külön-külön szereztek, kivéve azt, ami valamelyik házastárs különvagyonához tartozik.

A negatív elhatárolás szerint házastársi közös vagyoni mindaz, ami nem tartozik valamelyik fél különvagyonába.

Közös vagyonnak minősül a különvagyonnak az a haszna is, amely a házassági életközösség fennállása alatt keletkezett (levonva ebből a vagyoni kezelés és fenntartás költségeit).

Közös vagyoni továbbá a feltalálót, újítót, a szerzőt és más szellemi alkotást létrehozó személyt a házassági életközösség fennállása alatt megillető esedékes díj.

A szabályozás, az elhatárolás módja egyértelműen mutatja, hogy a főszabálya házastársi közös vagyon, és a különvagyon a kivétel.

A felek közös szerzése egyenlő arányú osztatlan közös tulajdont eredményez.

Mindig vélelmezni kell, hogy a vagyonszövetség alatt szerzett egy bizonyos vagyontárgy, dologi jellegű használati jog, követelés, adósság stb. a házastársak egyenlő arányú tulajdona, ugyanígy ami az életközösség megszakításakor megvan, az, az ellenkező bizonyításig közösen, az együttélés alatt szerzettnek tekintendő.

(Természetesen bizonyítani lehet, hogy ez mégis különvagyon).

A bírói gyakorlat egyébként a közös vagyon védelme érdekében a vélelmek egymásba kapcsolódó láncolatát alakította ki. Így például:

az együttélés alatt szerzett vagyon, ellenkező bizonyításig közösnek tekintendő;

- az együttélés alatt teljesített kötelezettségek ellenkező bizonyításig közösen teljesítettnek tekintendők;

- a házastárs foglalkozásából, tevékenységéből eredő jövedelme attól függetlenül közös vagyon, hogy a foglalkozás, tevékenység milyen jogviszonyon alapul és mi a kifizetés jogcíme. Így például közös vagyon nemcsak a munkabér, hanem a vállalkozói, a megbízási díj, a társadalombiztosítási jogviszonyból eredő juttatásként kapott táppénz, nyugdíj, segély stb. A borralaló, hálapénz, sőt a hálapénz helyett adott ajándéktárgy is a közös vagyont gyarapítja;

a kitüntetésekért, címekért kapott anyagi juttatás, vagyontárgy is házastársi közös vagyon, habár csak az egyik házastárs tevékenységének az eredménye;

az elbirtoklással szerzett vagyon - ha az elbirtoklás az életközösség alatt következik be - közös tulajdont keletkeztet, függetlenül az együttélés idejétől;

közös vagyon bármelyik házastárs által ingyenesen szerzett vagyon is, ide nem értve a Csjt. 28.

§ (1) bekezdésében foglaltakat. Így közös vagyon a nyereség, a fogadás útján szerzett vagyon, a tudományos vagy művészeti díj. A kedvezményes kamatozású vagy a házastárs munkáltatója által nyújtott kölcsönök, vissza nem térítendő támogatások is a közös vagyont gyarapítják;

biztosítási kártérítés eredményeként kapott összeg attól függően közös vagy különvagyon, hogy a káresemény illetőleg a biztosítási esemény mikor (a vagyonszövetség ideje alatt, avagy azt megelőzően) és mivel kapcsolatban következett be, illetőleg milyen érdeksérelem orvoslására szolgál;

az életközösség alatt az önkormányzattól vásárolt lakás (ez az utóbbi időben gyakran felmerül a jogalkalmazás során) a házastársi közös vagyonhoz tartozik, akkor is, ha az családjogi értelemben önálló bérlet volt. A bírói gyakorlat azonban az önálló bérletnek, a családi kapcsolat alapján szerzett kedvezménynek a vagyonszövetségi igények rendezése során jelentőséget tulajdonít;

- közös vagyont eredményez a közös hitel igénybevételével történt vagyonszerzés is. Ez legtipikusabb esetben építési kölcsön, munkáltatói hitel lakás vásárlásához, de ideértendő például a magánszemélytől gépkocsi vásárlására kapott kölcsön is, függetlenül attól, hogy a kölcsönt melyik fél vette fel. A közös hitel ráfordításával szerzett vagyon éppúgy egyenlő arányú osztatlan közös tulajdont eredményez, mint ha a kérdéses ellenértéket a házastársak készpénzből fedezték volna. Ezen semmit nem változtat az a tény, hogy a felek utóbb az életközösség megszakítása után a hitelt milyen arányban fizették vissza (avagy valamelyik fél szülője akár az életközösség alatt, akár az életközösség megszakítása után). Így önmagában a közös adósság többlettörlesztése (egyéni törlesztése) többlettulajdoni hányadot, tulajdoni hányad iránti igényt nem alapoz meg;

házastársi közös vagyon a különvagyonnak az együttélés alatt keletkezett (esedékes) tiszta haszna (ez a bírói jogalkotás törvénybe emelésével került a Csjt.-be. Minden vagyoni többlet, ami a különvagyon használata vagy hasznosítása eredményeképp keletkezik, haszon. Így például a különvagyoni föld megművelésétől adódó mezőgazdasági termény, az állatok termékei (pl. tej, méz, gyapjú, szaporulat), a bérleti, haszonbérleti díj, különvagyoni takarékbetét, kötvény, letéti jegy kamata stb.

- A személyhez fűződő jogok érvényesítése - e jogok természeténél fogva - az alkotó kizárólagos joga. A vagyoni jogok jellege is alapvetően különvagyoni (például rendelkezés joga), ám e jogok gyakorlásának a vagyoni eredménye, a jogok gyakorlásával járó gazdasági előny már a házastársi közös vagyonba tartozik, feltéve, hogy a vagyonközösség ideje alatt válik esedékessé. A hangsúly tehát a díjazás, vagyoni előny esedékességén van. Sem az alkotás, sem a nyilvánosságra hozatal, sem a díjazás alapjául szolgáló szerződés megkötése, vagy a feltaláló szabadalmi bejelentése, annak elnyerése időpontja nem lényeges, sőt még a tényleges kifizetés időpontja sem.

A házastárs különvagyonához tartozik:

a házassági vagyonközösség létrejöttékor meglévő vagyontárgy;

Itt a megszerzés időpontja az, ami miatt az illető vagyontárgy a házastárs különvagyonába tartozik.

A Csjt. házassági vagyonjogi rendszeréből következik, hogy a házasságon kívüli, az azt megelőző szerzés nem eredményez szerzeményi közösséget, közös tulajdont.

Azt, hogy a felek mit vittek be a házasságba, mi az, ami megvolt a házasságkötéskor, később fontos lehet bizonyítani!

A joggyakorlat szerint nem feltétele a különvagyonhoz tartozásnak a házasságkötéskor a tulajdonos általi birtokolás. Sőt, még a tulajdonszerzés sem minden esetben, ha a jogcím és a tulajdonszerzés időben elválik. Például a házasságkötés előtt megrendelt, kifizetett és elkészült, de csak a házasságkötés után leszállított bútor a megrendelő különvagyona.

a házassági vagyonközösség fennállása alatt általa örökölt vagy részére ajándékozott vagyontárgy és részére nyújtott ingyenes juttatás;

A különvagyoni hivatkozások esetén, a jogalkalmazás során az ajándékozással szerzett vagyonnál adódik a legtöbb probléma. Okirat hiányában vitás lehet a megajándékozott személye (egyik vagy másik házastárs), és gyakran felmerül a tartós házasság reményében adott ajándék visszakövetelésének az igénye is.

A szülők vagy más rokonok által adott - okiratban foglalt szerződés nélküli - ajándék esetén (házasságkötésre tekintettel, vagy együttélés alatt adott) annak elhatárolásához, hogy az egyik vagy mindkét felet kell-e megajándékozottnak tekinteni, és ez által az ajándék különvagyon, vagy a házastársi közös vagyont gyarapítja-e, jelentős segítséget nyújt a Legfelsőbb Bíróság PK 281. szám kollégiumi állásfoglalása. A házastársaknak a házasságkötésre tekintettel vagy később, az életközösség fennállása alatt, kedvezőbb életkörülményeik biztosítása érdekében adott ajándék - beleértve az un. menyasszonytáncpénzt is - általában a házastársi közös vagyonba tartozik.

A szülő vagy más rokon által adott jelentősebb értékű ajándékot viszont rendszerint az ő gyermeke vagy rokona részére szóló juttatásnak kell tekinteni.

A házastársak egymás közötti ajándékozása bevett szokás. Az ilyen ajándék - függetlenül annak fedezete forrásától - a megajándékozott különvagyona. (Ha az ajándékot az ajándékozó a közös vagyonból vásárolta, akkor tulajdonképpen a házastársak az ajándékozó közös vagyoni

jutóját, illetőleg annak helyébe lépő értéket a megajándékozott különvagyonába utalják.)

a házastársat mint a szellemi tulajdon létrehozóját megillető vagyoni jog, kivéve a vagyonközösség fennállása alatt esedékes díjat;

a személyét ért sérelemért kapott juttatás (ez új rendelkezés a Ptk.-ban);

a személyes használatra szolgáló és szokásos mértékű, illetőleg, mennyiségű vagyontárgy;

Nem minősülnek személyes használatra szolgáló tárgynak a kizárólag egyik vagy másik fél által használt tárgyak, ha azok rendeltetésüknél fogva nem kapcsolódnak kizárólag egyik vagy másik fél személyéhez. Így például gyakori jelenség, hogy a családban bizonyos vagyontárgyakat csak a férj (számítógép, horgászfelszerelés, barkácsfelszerelés), másokat csak a feleség használ (alakformálásra szolgáló sportfelszerelés, kötőgép). Ezek általában a szabadidőben, az eltérő érdeklődésű körhöz fűződő tevékenység céljait szolgálják, de nem tartoznak a személyes használatra szolgáló tárgyak körébe. Nem tartoznak ide a kedvtelésből gyűjtött tárgyak sem (bélyeg-, érem-, óragyűjtemény stb.).

Kívül esnek a személyes használatra szolgáló tárgyak körén a foglalkozás gyakorlásához szükséges eszközök, felszerelések is (orvosi műszerek, kozmetikai szalon felszerelései, rendelők, üzletek berendezési tárgyai stb.).

a különvagyon értékén szerzett vagyontárgy és a különvagyon helyébe lépő érték.

Itt a különvagyoni hivatkozáskor a tényállás általában rendkívül bonyolult. Különösen viszonylag hosszú tartamú házasságokban fordul elő, hogy a felek a házasság alatt értékesítik a különvagyonhoz tartozó tárgyakat, és a befolyt vételárból újabb vagyontárgyakat vesznek. Ilyenkor - közös vagyonba utalás hiányában - az új vagyontárgy az értékesített vagyontárgy tulajdonosának a különvagyonára lesz. Az ilyen egyszerű eset azonban a legritkébb. Az a gyakoribb, hogy az értékesített különvagyon helyett az eladási árnál magasabb vételárral értékesített vagyontárgyat vásárolnak, és a különbözetet vagy a közös vagyonból, vagy a másik fél különvagyonából fedezik. Vegyülnek tehát az alvagyonok, és e vegyülés miatt egyik sem enyészik el (kivéve, ha az új vagyontárgyat fele-fele arányban vették egyik és másik fél különvagyonából, mert ez gyakorlatilag közös vagyont eredményez).

Az a különvagyonhoz tartozó tárgy, amely a mindennapi közös életvitelt szolgáló, valamint a szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgy helyébe lép, öt évi házassági együttélés után közös vagyonná válik (a régi Ptk.-ban ez az idő 15 év volt). E kivétellel kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy a kivétel csak a különvagyoni tárgy helyébe lépő vagyontárgyra vonatkozik.

Tehát az eredeti különvagyon - még ha az a mindennapi közös életvitelt szolgálja is, és nem haladja meg a szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgyak körét - bármennyig, megtartja különvagyoni jellegét.

(Például a házasságkötéskor a feleség meglévő, gyenge minőségű szobabútora akár 20 évi házasság után is az ő különvagyonára.)

A házassági közös vagyonhoz kapcsolódó tulajdonosi jogok

A vagyonközösséghez tartozó tárgyakat rendeltetésük szerint mindegyik házastárs használhatja, és azokat a házastársak közösen jogosultak kezelni.

A vagyonszövetséghez tartozó tárgyak fenntartásával és kezelésével járó költségeket elsősorban a közös vagyonszövetségben kell fedezni, ha pedig az erre nem elegendő, a házastársak kötelesek a költséghez különvagyonszövetségben arányosan hozzájárulni. A vagyonszövetség fennállása alatt, továbbá a házassági életközösség megszűnésétől a közös vagyonszövetség megosztásáig terjedő időben csak a házastársak közös egyetértésével lehet a vagyonszövetséghez tartozó tárgyakat elidegeníteni vagy általában olyan vagyonszövetségi rendelkezést tenni, amely nem a házastársak különvagyonszövetségére vonatkozik.

Bármelyik házastársnak a vagyonszövetség fennállása alatt kötött, az előbbi rendelkezés alá tartozó visszerhes ügyletét a másik házastárs hozzájárulásával kötött ügyletnek kell tekinteni, kivéve, ha az ügyletkötő harmadik tudott, vagy a körülményekből tudnia kellett arról, hogy a másik házastárs az ügyletnek nem járult hozzá.

Ha azonban a házastárs az ügylet a mindennapi élet szükségleteinek fedezése körében kötötte, a másik házastárs csak akkor hivatkozhat hozzájárulásának hiányára, ha az ügylet megkötése ellen az ügyletkötő harmadik személynél előzőleg kifejezetten tiltakozott.

Az előbbi rendelkezések alapján a másik házastárs felelőssége a házastárs által kötött ügyletért harmadik személlyel szemben a közös vagyonszövetségben reá eső rész erejéig áll fenn. A házastárs olyan tartozásáért, amely az előbbi rendelkezések szerint nem mindkét házastársat terheli, mind különvagyonszövetségben, mind a közös vagyonszövetségben reá eső részzel felel.

A közös háztartás költségeinek fedezésére elsősorban a házastársak keresménye és egyéb közös vagyonszövetségben szolgál. Ha a házastársak az életközösség fenntartása mellett külön élnek, megélhetésük költségeit elsősorban szintén ilyen módon kell fedezni.

Ha a közös vagyonszövetségben a közös háztartás költségét nem fedezi, a házastársak kötelesek ahhoz különvagyonszövetségben is egyenlő mértékben hozzájárulni. Ha csak egyik házastársnak van különvagyonszövetségben, ő egymaga köteles ebből a közös háztartás költségének kiegészítéséhez szükséges összeget fedezni.

A házassági vagyonszövetségi szerződés

A házassági vagyonszövetségi szerződés mindig is létezett a magyar jogban – kivéve az ún. szocialista jog 1952-1986 közötti időszakát. A házassági vagyonszövetségi szerződés lehetőségét az indokolja, hogy maguk a felek tudják a leghatásosabban vagyonszövetségi viszonyaikat rendezni, megelőzve, kiküszöbölve ezzel az állami beavatkozást.

A házassági vagyonszövetségi szerződésben a házaspárok (jegyesek) a házasságkötés előtt, vagy a házastársak a házasság alatt a házassági vagyonszövetségi rendszerét a törvénytől eltérő módon szabályozzák.

A szerződésben a felek a törvény rendelkezéseitől eltérően határozhatják meg, hogy mely vagyonszövetség kerül a közös, illetőleg a különvagyonszövetségbe.

A házassági vagyonszövetségi szerződésben a felek:

kimondhatják a teljes vagyonszövetségbe vonást,

kimondhatják a teljes vagyonszövetségbe vonást,

„vegyes” rendszert alkalmazhatnak a Csjt. szabályaitól eltérően.

Azok az okok, amelyek házassági vagyonszövetségi szerződés kötéséhez vezettek a házasság során változhatnak, ezért lehetőség van a megkötött szerződés módosítására, vagy akár helyette új szerződés kötésére.

A házassági vagyoni jogi szerződés:

- nem sérthet alapvető családvédelmi érdekeket, így például nem eredményezheti a gyermekekről való anyagi gondoskodásban való részt nem vállalást;
- másfelől nem irányulhat a hitelezők megkárosítására.

A szerződés érvényességéhez annak közokiratba, vagy jogi képviselő által ellenjegyzett magánokiratba foglalása szükséges. Ez a rendelkezés nem vonatkozik ingó dolgok ajándékozására, ha az ajándék átadása megtörtént, valamint az életközösség megszakadása után a házastársi közös vagyon megosztása tárgyában létrejött megállapodásra. Házassági vagyoni jogi szerződésnek kell tekinteni a házastársaknak az életközösség fennállása alatt egymással kötött adásvételi, csere, ajándékozási és kölcsönszerződését is.

A házastársak a harmadik személlyel kötött ügyleteik során kötelesek tájékoztatást adni arról, ha a szerződéssel érintett vagyontárgy valamelyikük különvagyonába tartozik.

Említést érdemel, hogy a házassági vagyoni jogi szerződés szabályozása a hatályos Családjogi törvényben nagyon hiányos, módosításra szorulna.

A házasság megszűnése

A házasság megszűnik:

- az egyik házastárs halálával vagy
  - a házasság bírósági felbontásával.
- **az egyik házastárs halála miatti megszűnés**

Arra, hogy a házasság a házastárs halála folytán megszűnt, halotti anyakönyvi bejegyzés vagy a bíróságnak a halál tényét megállapító, illetőleg holtnak nyilvánító jogerős határozata alapján lehet hivatkozni. A holtnak nyilvánítás meghatározott tényeken alapuló vélelem a halál bekövetkezéséről. A bíróság azt a személyt nyilváníthatja holtnak, akinek eltűnése óta szakadatlanul legalább öt év a nélkül telt el, hogy életben létére utaló bármilyen adat ismeretes lenne. A jogerős holtnak nyilvánító bírósági határozat hatálya a halál meghatározott tényeken alapuló megdönthető vélelmét állítja fel. A vélelem értelmében a bírói határozatban megállapított időponttól kezdődően, az ellenkező bizonyításáig halottnak kell tekinteni a holtnak nyilvánított személyt. Amennyiben a határozat meghozatalát követően kiderült, hogy a holtnak nyilvánított személy él („előkerül a halottnak hitt személy”), a vélelem megdől, és a holtnak nyilvánító határozat hatálytalanná válik. A másik házastárs újabb házasságkötése esetén a korábbi házasságot akkor is megszűntnek kell tekinteni, ha az említett anyakönyvi bejegyzés, illetőleg bírósági határozat hatálya az újabb házasságkötést követően megdől.

A Ptk. szabályából az következne, hogy ha a másik házastárs újabb házasságot kötött, akkor ez a házasság a kettős házasság mint érvénytelenségi ok fennállása folytán érvénytelen lenne. A Csjt. azonban a kettős házasság törvényi tilalmát a jóhiszemű új házasulók esetében elhárítja. Főszabályként ugyanis kimondja, hogy a korábbi házasságot akkor is megszűntnek kell tekinteni, ha a halál tényét bizonyító közokirat hatálya az újabb házasságkötés időpontja után megdől. Nem szűnik meg azonban a házasság, ha az újabb házasságkötéskor bármelyik házasuló rosszhiszemű volt, azaz tudta, hogy a halál nem következett be.

➤ a házasság bírósági felbontása

A magyar házassági bontási rendszerünknek fő jellegzetességei:

- a házasság felbontása kizárólag bírói úton történhet,

- objektív, a feldúltságon és nem a házastársak (valamelyikének) vétkességén alapul,
- a Csjt. nem ad felsorolást az ügynevezett bontó okokról,
- nem abszolút ok a házasság felbontására a házastársak egyező akaratnyilvánítása sem, hanem ennek csupán bizonyíték rangja van,
- a bontás alaptényállása mellett a közös kiskorú gyermek érdekét is figyelembe kell venni.

A jogrendszerek jelentős többsége a házassági bontójogban ma már a feldúltsági elvet követi a korábbi vétkességi elv helyett. A magyar anyagi bontójog szabályai lényegében a nemzetközi tendenciákat követők: a feldúltsági elvet fogadják el, taxatív (vagyis tételesen felsorolt) bontó okokat nem sorolnak fel, de külön szabályok alá vonják a házasfelek közös megegyezésén alapuló bontást, ha az a főbb járulékos kérdésekben való megegyezésre is kiterjed.

A házasságot a bíróság bármelyik házastárs - illetőleg a házastársak közös - kérelmére felbontja, ha a házaseletük teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott (nincsenek taxatív bontó okok). A házasság felbontásánál a közös kiskorú gyermek érdekét figyelembe kell venni.

A házassági bontópereknek „két típusát” szokták megkülönböztetni:

- a) A „tényállásos bontás” (az egyik házastárs kérelmén alapuló bontóper),
- b) A közös megegyezéses bontás

a. A „tényállásos bontás” (az egyik házastárs kérelmén alapuló bontóper),

Miután bármelyik házastárs kérheti a házasság felbontását, a felperes a házasság megromlásért elsősorban vagy kizárólag felelős házastárs is lehet. Az ő egyoldalú kérelmére, a házasság megromlásában vétkes házastárs esetleges ellenzése dacára is fel lehet, sőt fel kell bontani a házasságot, ha egyébként annak feltétele - a házaselet teljes és helyrehozhatatlan megromlása - megvalósult.

Attól a bontóperben természetesen nem zárhatók el a házastársak, hogy a másik fél vétkességét, vagy a sajátjukénál nagyobb fokú vétkességét állítsák és bizonyítsák, bár ennek csak egyes járulékos kérdések rendezésénél lehet kihatása.

Bontási rendszerünk sajátosságaiból következik, hogy a felbontására irányuló kereset (vizontkereset) elbírálásakor annak van ügydöntő jelentősége - ehhez képest a bizonyítás is arra irányul -, bekövetkezett-e az a helyzet, amelyben a házasság tarthatatlanná vált. Annak megállapítását, hogy ez a helyzet bekövetkezett-e, a törvény a bíróság értékelésére bízta, tág teret engedve az ügy egyedi sajátosságai érvényesülésének.

A házasfelek az ügynevezett tényállásos bontásról az eljárás során áttérhetnek az ügynevezett megegyezéses bontásra is vagy ezt már a keresetlevélben is előterjeszthetik.

Az ügynevezett megegyezéses bontás - feltételezve az egyező akaratnyilvánítás végleges és befolyásmentes jellegét és azt, hogy a járulékos kérdésekben a szülők valóban a gyermek érdekének a legmegfelelőbb módon egyeztek meg - a kiskorú gyermek számára is előnyösebb, mint a feldúltsághoz vezető folyamat teljes feltárása. A „tényállásos bontásnál” ugyanis a gyermek sorsát érintő kérdések megnyugtató eldöntéséhez bizonyítási eljárás szükséges. Ez a sokszor hosszadalmas, és a házastárs-szülők indulatait gyakran óhatatlanul felkorbácsoló eljárás a szülői együttműködést rendszerint károsan befolyásolja.

b. A közös megegyezéssel történő bontás

A Csjt. lehetővé teszi, hogy a felek a házasság felbontásához, ne legyenek arra kényszerítve, hogy a házasság megromlásának folyamatát részletesen feltárják a bírósági eljárásban („kiteregezzék a családi szennyest”).

Ha ugyanis a törvényben meghatározott járulékos kérdésekben is meg tudnak állapodni, akkor a bíróság lényegében bizonyíték rangot tulajdonít ennek.

A házaselet teljes és helyrehozhatatlan megromlására utal a házastársaknak a házasság felbontására irányuló végleges elhatározáson alapuló, befolyásmentes, egyező akaratnyilvánítása.

Lévén ilyenkor a személyes nyilatkozat az elsődleges bizonyítási eszköz, a felek személyes megjelenése és meghallgatása nélkül a megegyezéssel történő bontás kizárt. A házastársak személyes nyilatkozata nélkül (és azt a közvetlenség elvének megfelelően értékelve) nem lehet sem elhatározásuk befolyásmentességére, sem véglegességére megalapozott következtetést levonni.

A közös megegyezéssel történő bontásnál a felek egyezségének ki kell terjednie az alábbi kérdésekre:

- a közös gyermek elhelyezése és tartása,
- a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás (láthatás),
- a házastársi tartás,
- a közös lakás használata, valamint
- a házastársi közös vagyon megosztása - az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése kivételével -

Ha a házastársak a házasság felbontását egyező akaratnyilvánítás alapján kérik, tehát a keresetlevélhez csatolniuk kell a közös vagyon megosztására vonatkozó megállapodásukat is.

Ha a válni kívánó felek között legalább három éve megszakadt az életközösség és külön lakásban élnek, akkor erre nincs szükség, hiszen ilyenkor a közös vagyon megosztása már realizálódott. Ilyenkor is igazolni kell azonban azt, hogy a közös gyermek elhelyezését, valamint tartását a gyermek érdekeinek megfelelően rendezték.

A vagyontársaságot a házassági életközösség fennállása alatt a bíróság fontos okból bármelyik házastárs kérelmére megszüntetheti. A házassági életközösség megszűnésekor a vagyontársaság véget ér, és bármelyik házastárs követelheti a közös vagyon megosztását. Ennek során igényelni lehet a közös vagyontól a különvagyont, illetőleg a különvagyontól a közös vagyonba történt beruházások, továbbá a kezelési és a fenntartási költségek megtérítését is. Nincs helye megtérítésnek, ha a kiadás a lemondás szándékával történt. A közös életvitel körében elhasznált vagy felért különvagyont a megtérítésének csak különösen indokolt esetben van helye.

A házastársak vagyontársaságát a házassági életközösség megszűnésekor meglévő közös vagyontól lehetőleg természetben kell kiadni. Ugyancsak természetben kell kiadni a házassági életközösség megszűnésekor meglévő különvagyont is. Amennyiben ez bármely okból nem lehetséges, vagy számottevő értékcsökkenéssel járna, a megosztás módját vita esetén a bíróság állapítja meg.

A hiányzó közös, illetőleg különvagyont a megtérítésének nincs helye, ha a házassági életközösség megszűnésekor nincs közös vagyon és a megtérítésre köteles félnek különvagyona sincs.

Bírósági felbontás esetében a házasság a felbontást kimondó ítélet jogerőre emelkedésének napján szűnik meg. A házasság felbontása esetén volt házastársától tartást követelhet az, aki arra hibáján kívül rászorul, kivéve, ha arra a házasság fennállása alatt tanúsított magatartása

miatt érdemtelené vált. Tartást csak olyan mértékben lehet követelni, hogy az ne veszélyeztesse a volt házastársnak és annak megélhetését, akinek eltartására a volt házastárs a tartást igénylővel egy sorban köteles.

Bár szerkezetileg a házasság felbontásánál szabályozza a törvény, de nemcsak a bontóperben, hanem az egyéb (gyermekelhelyezés, gyermektartás) perekben megkötött és tartós családjogi jogviszonyt rendező egyezségekre is vonatkozik egy perjogi tilalom. Az egyezség jóváhagyástól számított két éven belül az egyezség megváltoztatását - az egyéb törvényes feltételek megléte esetén is - csak a felek közös kiskorú gyermeke érdekében, vagy akkor teszi lehetővé a törvény, ha a körülmények megváltozása folytán az egyezség valamelyik fél érdekét súlyosan sérti.

Tartós családjogi jogviszonyok: a gyermekelhelyezés, a szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás, a tartás és a lakáshasználat.

A tartós családjogi jogviszonyokra vonatkozó egyezségek két éven belüli megváltoztatásának szigorú feltételei azért jelentősek, mert olyan perkategóriákat érintenek, amelyeknél - éppen a jogviszony tartós jellege miatt - gyakorlatilag nincs ítélt dolog. Ezekben a perekben az anyagi jog - különösen a körülmények megváltozásakor - kifejezetten megengedi, szabályozza a megváltoztatás lehetőségét. Ezen szigorít a Csjt azokban az esetekben, és kétéves határidőn belül, mikor a tartós jogviszonyokat bírói egyezséggel a felek maguk rendezik és nem a bíróság ítélettel.

A házasság megszűnésének következményei:

- a) Ha a házasság az egyik házastárs halálával vagy a házasság felbontásával megszűnik, az életben lévő házastárs, illetőleg mindkét házastárs visszanyeri házasságkötési képességét,
- b) A férje nevét viselő feleség - névviseléstől való eltiltás hiányában - szabadon dönthet a névviselés tárgyában.
- c) A házasság megszűnésével, megszűnik a házastársak között fennálló házastársi vagyonszövetség. Bontás esetén bármelyik házastárs kérheti a házastársi közös vagyon megosztását.
- d) Nem alkalmazható az apaságnak a házasság fennállásán alapuló vételeme.

3) Az örökbefogadás

Az örökbefogadás, mint egy gyermek családba helyezésének jogintézménye végigkíséri az emberiség történetét.

Az örökbefogadás célja korunkban az, hogy az örökbefogadó, valamint annak rokonai, és az örökbefogadott között családi kapcsolatot létesítsen, és elsősorban az olyan kiskorúak családi nevelését biztosítsa, akiknek szülei nem élnek, vagy akiket szüleik megfelelően nevelni nem képesek.

Örökbefogadó csak teljesen cselekvőképes nagykorú személy lehet. Örökbe fogadni csak kiskorú személyt lehet. Az örökbefogadást a gyámhatóság engedélyezi. Az engedély megadásához a felek egyetértő kérelmét tartalmazó nyilatkozat, továbbá a gyermek szüleinek, valamint a házasságban élő örökbefogadó házastársának hozzájárulása szükséges.

Az örökbefogadott személyt az örökbefogadás fennállása alatt csak az örökbefogadó házastársa fogadhatja örökbe, az örökbefogadó halála után azonban más személy is.

A gyámhatóság az intézeti nevelésbe vett kiskorút örökbefogadhatónak nyilvánítja, ha a szülő gyermekével önhibájából nem tart rendszeres kapcsolatot, életvitelén, körülményein nem

változtat, és emiatt az intézeti nevelés nem szüntethető meg. A gyámhatóság az örökbefogadás érdekében ezzel egyidejűleg a szülő kapcsolattartási jogát is korlátozhatja, vagy szüneteltetheti.

A gyermek külföldre történő örökbefogadása – a rokonok, illetve a szülő házastársa által történő örökbefogadás kivételével – csak örökbefogadhatóvá nyilvánított intézeti nevelt, valamint állami nevelt gyermek esetében engedélyezhető, feltéve, hogy a gyermek örökbefogadására beföldön nem került sor, mivel azt nem kezdeményezték, illetve örökbefogadása érdekében tett intézkedések nem vezettek eredményre.

Az örökbefogadás joghatásai

Az örökbefogadott mind az örökbefogadóval, mind annak rokonaival szemben az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép. Azt, akit mindkét házastárs - akár együttesen, akár külön-külön - örökbefogadott, a házastársak közös gyermekének kell tekinteni (közös gyermekké fogadás). Közös gyermekké fogadás az is, ha egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadja örökbe.

Az örökbefogadás kihat az örökbefogadott leszármazóira is.

Az örökbefogadás folytán a vér szerinti családi jogállásból származó szülői felügyeleti és tartási jogok, valamint kötelezettségek megszűnnek. Az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó családi nevét viseli. Az örökbefogadás hatálytalanná válik, ha az örökbefogadó az örökbefogadottat teljes hatályú apai elismerő nyilatkozattal gyermekének ismeri el, vagy ha az örökbefogadót jogerős bírósági ítélet, illetőleg utólagos házasságkötése következtében az örökbefogadott apjának kell tekinteni.

Az örökbefogadás megszűnése

Az örökbefogadást a felek kölcsönös kérelme alapján a gyámhatóság felbontja.

Az örökbefogadás felbontását csak akkor lehet engedélyezni, ha az a közérdeket nem sérti, ha pedig az örökbefogadott még kiskorú, ezen felül csak akkor, ha a felbontás a kiskorú érdekében áll. Az eljárás során a gyámhatóság az örökbefogadott vér szerinti szüleit is meghallgatja, ha ennek nincs elháríthatatlan akadálya. A felbontás kihat az örökbefogadóra, annak rokonaira, továbbá az örökbefogadottra és annak leszármazóira is.

Az örökbefogadást a bíróság felbontja, ha akár az örökbefogadó, akár az örökbefogadott olyan magatartást tanúsított, amely miatt az örökbefogadás fenntartása a másik félre elviselhetetlenné vált, vagy ha az örökbefogadás célját és társadalmi rendeltetését nem tölti be. Az örökbefogadó halála után az örökbefogadást annak érdekében is fel lehet bontani, hogy az örökbefogadott vér szerinti családi jogállását visszanyerje.

Az örökbefogadás bírósági felbontását bármelyik fél kérheti. Kiskorú örökbefogadott érdekében az örökbefogadás bírósági felbontása iránt a gyámhatóság és az ügyész is indíthat pert.

4) Tartási kötelezettségek

A részletek előtt említést érdemel, hogy valamennyi családjogi tartási kötelezettség, ideértve a házastársi tartási kötelezettséget is, a tartásra kötelezettet terhelő olyan személyes kötelezettség, amely örökös minőségben az örökösöt nem terhelheti.

A gyermek tartása

A szülő a saját szükséges tartásának rovására is köteles megosztani kiskorú gyermekével azt, ami közös eltartásukra rendelkezésre áll. Ez a szabály nem irányadó, ha a gyermek tartása vagyonának jövedelméből kielik, vagy a gyermeknek tartásra kötelezhető más egyenesági rokona van.

A gyermeket gondozó szülő a tartást természetben, a különélő szülő elsősorban pénzben szolgáltatja (gyermektartásdíj).

A gyermek tartása magába foglalja a:

- gyermek ételmezését,
- ruháztatását,
- iskoláztatását és
- lakhatásának biztosítását is.

A házas együttélés ideje alatt ezt a házasfelek saját háztartásukban közösen oldják meg, amikor a kiskorú gyermeküknek természetbeni tartást nyújtanak.

A gyermektartásdíj célja, hogy az a szülő, aki a gyermekről nem háztartásában, vagyis nem természetben gondoskodik, pénzbeni szolgáltatásként biztosítsa azokat az anyagi feltételeket, amelyek az önmaguk ellátására - kiskorúságuk folytán vagy egyéb okból - nem képes személyek megfelelő megélhetéséhez szükségesek. Ebből következik, hogy a tartásdíj az arra jogosultnak a folyamatos életvitellel felmerült, rendszeres kiadásokkal járó igényeit hivatott kielégíteni.

A pénzbeni tartás fizetésére köteles a különélő szülő vagy elvált szülő, és a szülők minden olyan esetben, amikor a gyermekük gondozását más személyre - pl. nagyszülőre - bízzák.

A tartásra kötelezett személy akkor is kötelezhető gyermektartásdíj fizetésére, ha a gyermek az ő háztartásában él ugyan, de tartásáról nem gondoskodik.

A gyermektartásdíjról a szülők megegyezésének hiányában a bíróság dönt.

A tartásdíjat

- százalékos arányban,
- határozott összegben, vagy
- határozott összegben és bizonyos jövedelmek százalékában kell meghatározni.

A tartásdíj összegét gyermekenként általában a kötelezett átlagos jövedelmének 15-25%-ában kell megállapítani. A kötelezettel szemben érvényesíthető összes tartási igény a jövedelme 50%-át nem haladhatja meg. A tartásdíj százalékos megállapítása esetében meg kell jelölni a tartásdíj alapösszegét is.

A tartásdíj megállapításához be kell szerezni mindkét szülő jövedelmi és vagyoni viszonyaira vonatkozó adatokat.

Tartásra a munkaképes leszarmazó is jogosult, ha erre szükséges tanulmányai folytatása érdekében rászorul.

A jogosultság oldaláról nézve a nagykorú gyermek tartása jogosultságának feltételei:

- a) egészségi állapot, betegség, munkaképtelenség,
- b) életpályára való felkészülést szolgáló tanulmányok folytatása.

A kötelezett oldaláról nézve a teljesítőképeség szempontjából vizsgálva a nagykorú gyermek

csak akkor és olyan mértékben részesülhet tartásdíjban, ha és amennyiben a kötelezett saját szükséges tartásán felül azt megfizetni képes.

A szükséges tanulmányok folytatása szempontjából a tanulmányok folyamatos végzésének van jelentősége, ami azt jelenti, hogy a nagykorú gyermek általában csak tanulmányainak folyamatos végzése esetén követelhet jogszerűen tartásdíjat. A folyamatosságot azonban nem szakítja meg a főiskolai, egyetemi tanulmányok végzését megelőzően megkívánt egy-két éves gyakorlati munka, sorkatonai szolgálat, betegség vagy más rendkívüli ok. Azt a kérdést, hogy a megszakítás idejére tartásdíj a gyermeket mennyiben illeti meg, az alapul szolgáló ok figyelembevételével kell megítélni. Szünetel a tartási kötelezettség, ha a megszakítás ideje alatt a gyermek megélhetése biztosítva van, vagy arról maga képes gondoskodni.

A házastárs tartása

A házastársi tartás jelentősége hazai viszonyaink között jóval kisebb, mint számos nyugati országban.

A házastárs köteles a különélő és önhibáján kívül rászoruló házastársát – ha arra nem érdemtelen – különvagyonából is eltartani, amennyiben házastársa megélhetésének költségeit a közös vagyonból nem lehet fedezni, és a tartás nem veszélyezteti a kötelezett saját, valamint annak megélhetését, akinek eltartására házastársával egysorban köteles.

A tartás megítélésénél jelentősége van annak, hogy milyen hosszú volt az együttélés, és, hogy a rászorultsága mennyiben felróható a volt házastársának.

A házasság felbontása esetén a tartást érdemtelenység címén attól a házastárstól kell megtagadni, aki a házasság erkölcsi alapját a házasság felbontására is közreható magatartásával olyan súlyosan sértette, hogy tartása házastársára a társadalmi felfogás szerint méltánytalan terhet jelentene. E kérdés elbírálásánál jelentősége van annak is, hogy az érdemteleniséget érvényesíteni kívánó házastárs milyen magatartást tanúsított.

Megszűnési ok az is, ha a jogosult újabb házasságot köt, a megszűnés időpontja a házasságkötés napja. A tartási jog akkor sem éled fel, ha az újabb házasság megszűnik. A Csjt. tartalmazza az egyéb rokonok tartására vonatkozó szabályokat is (pl. testvértartás, unoktartás) de ezek meglehetősen ritkán előforduló eseteknek tekinthetők.

A tartásra jogosultság sorrendjében a gyermek a házastársat és az elvált házastársat, a házastárs és az elvált házastárs pedig - egymással egy sorban - a többi rokont megelőzi.

5) A szülői felügyelet

A kiskorú gyermek szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll. Miután a kiskorú gyermek életfeltételeit, jogainak a védelmét biztosítani nem képes, gondviselésének az ellátása és jogainak a megóvása érdekében szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll (a gyám azonban nem rendelkezik valamennyi olyan joggal, mint amit a szülői felügyelet magában foglal).

A szülői felügyelet a szülőket a törvény erejénél fogva illeti meg. A szülői felügyelettel felhagyni, arról lemondani nem lehet. Korlátozása, szünetelése hatósági határozat, szülői felügyeletet gyakorló szülők megállapodása vagy a jogszabályban meghatározott egyéb körülmények miatt lehetséges.

A szülői felügyelet a kiskorú gyermek:

- gondozásának,
- nevelésének,
- vagyona kezelésének, valamint
- törvényes képviselőének jogát és kötelességét, továbbá
- a gyámnevezésnek és a gyámságból való kizárásnak jogát foglalja magában.

A szülői felügyelet körében a szülők kötelessége, hogy a gyermeket gondozzák, tartsák, a gyermek testi, értelmi és erkölcsi fejlődését elősegítsék. A szülőnek a gyermek végleges külföldre távozására vonatkozó nyilatkozatához a gyámhatóság jóváhagyása szükséges.

Azt, hogy a gyermek milyen életpályára készüljön, a gyermek hajlama, testi és értelmi képessége, valamint az egyéb körülmények figyelembevételével a szülői felügyeletet gyakorló szülők és a gyermek közösen döntenek el. A szülő és a gyermek között az életpálya kijelölésével kapcsolatban felmerült vitában a gyámhatóság dönt.

A szülői felügyeletet a szülők együttesen gyakorolják - ellentétes megállapodásuk hiányában - akkor is, ha már nem élnek együtt.

Az nyilvánvaló, hogy az együttélő szülők a szülői felügyeletet együttesen gyakorolják, függetlenül attól, hogy a családi munkamegosztás vagy objektív helyzet (pl. valamelyik fél külföldön munkavégzése) eredményeként a szülők a gyakorlatban jelentősen eltérő mértékben vesznek részt a felügyeleti jogok gyakorlásában. A szülők különélésekor is az együttes gyakorlás az alapeset, kivéve, ha ellentétesen állapodnak meg.

A szülői felügyeletet a kiskorú gyermek érdekeinek megfelelően kell gyakorolni. A szülőknek biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermekük az őt érintő döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson. A gyermek véleményét - korára, érettségére figyelemmel - tekintetbe kell venni.

Ha a házasság felbontása vagy a gyermek elhelyezése iránti perben a gyermeket a szülők megegyezése vagy a bíróság döntése alapján valamelyik szülőnél elhelyezték, a felügyeletet ez a szülő gyakorolja, kivéve, ha a szülők kérelmére a bíróság a gyermekelhelyezéssel egyidejűleg közös szülői felügyeletet rendelt el, illetve a szülőknek a közös szülői felügyeletre vonatkozó egyezségét jóváhagyta.

A közös szülői felügyelet gyakorlását a jogszabály csak a szülők közötti teljes egyetértés, maximális együttműködési készség esetén teszi lehetővé. Ez jut kifejezésre abban, hogy a közös szülői felügyeletet a bíróság csak a szülők közös kérelmére rendelheti el, illetve hagyhatja jóvá a közös szülői felügyeletre vonatkozó egyezségüket. A szülőknek a közös szülői felügyelet iránti kérelemben nyilatkozniuk kell arról, hogy milyen módon kívánnak együttműködni a közös szülői felügyelet során, különös tekintettel a gondozási, nevelési tevékenység ellátására. A közös szülői felügyelet elrendelésének a feltétele a gyermek elhelyezésének megállapodással vagy ítélettel történő rendezése.

A közös szülői felügyelet csak addig tartható fenn, amíg rendeltetésének betöltésére képes. Ha a közös szülői felügyelet gyakorlása során a szülők már nem tudnak együttműködni, a közös szülői felügyeletet a bíróság bármelyik szülő kérelmére megszünteti, feltéve, hogy a megszüntetés a gyermek fejlődése szempontjából is indokolt.

A közös szülői felügyelet megszüntetése esetén a szülői felügyeletet a továbbiakban az a szülő gyakorolja, akinél a gyermeket - a közös felügyelet elrendelésével egyidejűleg - elhelyezték.

A gyermek elhelyezéséről a szülők döntenek.

Ez a megegyezés lehet peren kívüli és perbeli. A perbeli egyezség megkötése bizonyos esetekben kötelező (az ún. megegyezéssel történő bontás). Az egyezségek jóváhagyása kérdésében való bírósági döntéshez a gyermek érdekének a vizsgálata nem mellőzhető.

A szülők megegyezésének hiányában a bíróság a gyermeket annál a szülőnél helyezi el, akinél a kedvezőbb testi, értelmi és erkölcsi fejlődése biztosított.

A bíróságnak gondosan vizsgálnia kell, hogy a szülőket az egyéniségük, életmódjuk, erkölcsi tulajdonságaik, alkalmassá teszik-e a gyermek nevelésére. Figyelembe kell vennie a gyermekhez való ragaszkodás őszinteségét, a gyermeknek a szülő iránt táplált érzelmeit, a gyermeknek az egyik vagy másik szülőhöz való kötődését, a szülő nevelési képességét, az iskoláztatási lehetőségeket. Vizsgálni kell továbbá a felek anyagi és lakáshelyzetének alakulását, azt, hogy a gyermek tartása, gondozása, egészségügyi ellátottsága melyik szülő környezetében van jobban biztosítva.

Értékes adatokat szolgáltathat a gyermekelhelyezés kérdésében való döntéshez a környezettanulmány, a bölcsőde, óvoda, iskola véleménye, megfelelő esetekben a pszichológiai szakvélemény. Ennek beszerzése különösen akkor indokolt, ha a kellő alapossággal felderített tényállás alapján - az eset sajátos körülményeire (a gyermek egyénisége, érzésvilága, a családban kialakult légkör stb.) is figyelemmel - várható, hogy a pszichológiai szakvélemény elősegíti a gyermek érdekét szolgáló helyes döntést.

A gyermek kívánságának egyébként, feltéve, hogy az érdekével nem ellentétes (és ez a leggyakoribb eset) a bírói gyakorlat általában ügydöntő jelentőséget tulajdonít. Ezt a véleményt - a gyermek korára, érettségére figyelemmel - tekintetbe kell venni. A gyermek akkor tekinthető az ítélőképessége birtokában levőnek, ha koránál és helyzeténél fogva képes önállóan és befolyásmentesen kialakítani véleményét.

A jogszabályhoz képest tehát a gyermek életkorától és érettségétől függ, hogy a bíróság közvetlen vagy közvetett meghallgatása mellett dönt. Az életkor a jogszabályokban nincs meghatározva. Ám általában 12-14 év alatt a szakértő útján való meghallgatást választja a bíróság, míg 12-14 év felett pedig a közvetlent.

A felnőtt élet küszöbén álló gyermek sajátos helyzetének felismeréséből fakad az a rendelkezés, amely szerint a tizennegyedik életévét betöltött gyermek elhelyezésére vonatkozó döntés csak a gyermek beleegyezésével hozható, kivéve, ha a gyermek által választott elhelyezés a fejlődését veszélyezteti, pl. a gyermek az érdekeivel nyilvánvalóan szembenálló befolyás hatására vagy kizárólag azért választja a nevelésre kevésbé alkalmas szülőt, mert az jobb anyagi körülményeket biztosít, vagy eltűri a gyermek szabados életvitelét. A gyermek neme és kora csak az ügy valamennyi körülményének egymással összefüggésben történő vizsgálata során értékelhető, különösen azzal kapcsolatban, hogy a gyermek nemére és korára tekintettel melyik házastárs mutatott több és jobb nevelési készséget. A gyermek nevelésében, ellátásában ténylegesen tanúsított magatartás mérlegelésével hozható a gyermek érdekében álló bírósági határozat.

Ha sem szülő sem pedig harmadik személy nincs, akinél a gyermek elhelyezhető, és a kiskorú érdekében állami gondozás látszik indokoltnak, a bíróság haladéktalanul megkeresi a gyámhatóságot a szükséges intézkedések megtétele érdekében. Ha a szülői felügyelet megszüntetése is indokolt, a bíróság hivatalból is dönthet erről.

A különélő szülők a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben a gyermek elhelyezését követően - közös szülői felügyelet hiányában is - együttesen gyakorolják jogukat, kivéve, ha a különélő szülő felügyeleti jogát a bíróság korlátozta, szüneteltette, vagy megszüntette.

A gyermek elhelyezésének megváltoztatását abban az esetben lehet kérni, ha azok a körülmények, amelyekre a bíróság a döntését alapította, utóbb lényegesen megváltoztak, és ennek következtében az elhelyezés megváltoztatása a gyermek érdekében áll. A gyermek elhelyezése, valamint az elhelyezés megváltoztatása iránt a szülő, a gyámhatóság és az ügyész

indíthat pert. Ha a gyermek elhelyezése érdekében azonnali intézkedésre van szükség, a bíróság soron kívül, ideiglenes intézkedéssel határoz.

A szülői felügyeletet gyakorló szülő, illetve a gyámhatóság a gyermek kiadását követelheti attól, aki a gyermeket jogtalanul tartja magánál.

A szülő, mint törvényes képviselő

A szülői felügyeletet gyakorló szülő joga és kötelessége, hogy kiskorú gyermekét mind személyi, mind vagyoni ügyeiben képviselje. A gyermek nevében fellépő szülőt a mindennapi életben előforduló kisebb jelentőségű vagyoni jogi ügyleteknél jóhiszemű harmadik személyek olyannak tekinthetik, mint aki a másik szülő meghatalmazottjaként is eljár.

A szülő nem képviselheti gyermekét olyan ügyben, amelyen ő maga vagy házastársa, egyenesági rokona, avagy az ő törvényes képviselése alatt álló más személy a gyermekkel szemben ellenérdekű félként szerepel.

A szülői felügyeletet gyakorló szülők joga és kötelessége, hogy gyermeküknek minden olyan vagyonát kezeljék, amely a törvény szerint nincs kivéve kezelésük alól. Azt a keresményt, amelyet a tizennegyedik életévét betöltött gyermek munkájával maga szerzett, nem a szülők kezelik, hanem ő maga szabadon rendelkezik vele.

A szülők gyermekük vagyonát biztosítékadás és számadás kötelezettsége nélkül kezelik, s a vagyon állagáról is csak a kezelés megszűntekor kötelesek számot adni. Ha a szülők a gyermek vagyonának kezelése tekintetében köteleességüket nem teljesítik, a gyámhatóság a vagyonkezelést rendszeres felügyelet alá vonhatja, indokolt esetben biztosítékadásra és arra is kötelezheti a szülőket, hogy a vagyonkezelésről éppúgy adjanak számot, mint a gyám.

A szülők gyermekük vagyonának kezelésében a rendes vagyonkezelés szabályai szerint ugyanazzal a gondossággal kötelesek eljárni, mint saját ügyeikben. Ez azonban nem mentesíti őket a súlyos gondatlanságért való felelősség alól.

A szülők a gyermek pénzét és értéktárgyait, amennyiben azokat a rendes vagyonkezelés szabályai szerint folyó kiadásokra vagy egyéb okból készen tartani nem kell, kötelesek a gyámhatósághoz beszolgáltatni. Ilyen értékekről a szülők a gyámhatóság jóváhagyása nélkül nem rendelkezhetnek.

A szülők gyermekük jövedelmét a gyermek szükségleteire kötelesek fordítani.

Amennyiben a jövedelem a gyermek eltartására nem elegendő, és a szülők a saját megélhetésük veszélyeztetése nélkül nem képesek a gyermeket eltartani, a gyámhatóság megengedheti, hogy a szülők az eltartás költségeinek fedezésére a gyermek vagyonának állagát meghatározott részletekben igénybe vegyék.

A szülők vagyonkezelői joguk megszűntével kötelesek gyermekük vagyonát az állagra vonatkozó számadással együtt kiadni a nagykorú gyermeknek, vagy pedig annak, akinek kezelése alá a vagyon kerül. Az a gyermek, akinek szabad rendelkezése alatt álló saját keresménye van, ha a szülői háztartásban él, a háztartás költségeihez keresményéből megfelelő mértékben köteles hozzájárulni.

A szülői felügyelet megszüntetése és szünetelése

A bíróság megszünteti a szülői felügyeletet:

ha a szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti, vagy veszélyezteti;

ha a gyermeket más személynél vagy intézetben helyezték el, s a szülő a nevelést - a gyermek érdekeit súlyosan sértő módon - felróhatóan akadályozza;

ha a szülőt a bíróság valamelyik gyermeke személye ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélte.

A bíróság a szülői felügyeletet abból az okból is megszüntetheti, hogy a szülő életközösségben él a felügyelettől megfosztott másik szülővel és ezért alaposan tartani lehet attól, hogy a felügyeletet nem fogja a gyermek érdekében megfelelően ellátni.

Szünetel a szülői felügyelet,

ha a szülő cselekvőképtelen, vagy cselekvőképességében korlátozva van;

ha a szülő ismeretlen helyen távol van, vagy ténylegesen akadályozva van;

ha a bíróság a gyermeket harmadik személynél helyezte el;

ha a gyermeket a gyámhatóság intézeti nevelésbe vette.

A gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben való döntés kivételével szünetel a szülői felügyelete annak a szülőnek, akinek gyermeke a különélő másik szülőnél van elhelyezve, de szülői felügyeleti jogát a bíróság nem szüntette meg.

6) A gyámság

A gyámság a családjog harmadik részeként a szülői felügyeletet helyettesítő intézmény, mely a gyermek személyes- és vagyoni érdekeinek védelmét szolgálja.

A gyermek nagykorúságának eléréséig kiskorúnak minősül, és élettani sajátosságaira tekintettel különböző mértékű gondoskodásra, nevelésre, vagyonának kezelésére, ügyeinek vitelében pedig, képviselőre szorul. Ezeket a feladatokat a szülői felügyelet körében alapvetően a gyermek szülője látja el. Az élet teremthet azonban olyan helyzeteket, amikor a kiskorú szülője akár vétkesen, akár neki felróhatóan nem tudja kötelességét teljesíteni, s ezért a gyermek szülői gondoskodás nélkül marad. A hiányzó szülői felügyelet pótlását célzó jogintézmény a gyámság, a feladatokat ellátó személy pedig a gyám.

A kiskorú, ha nem áll szülői felügyelet alatt, gyámság alatt áll. A gyámság a gyámhatóság erre vonatkozó határozatával kezdődik. A gyámság megszűnik a gyámság alatt álló nagykorúságának elérésével, vagy akkor, ha még kiskorúsága alatt szülői felügyelet alá kerül.

Gyám lehet minden nagykorú személy, akivel szemben e törvényben meghatározott kizáró körülmény nem áll fenn. A gyámság viselése elsősorban azt illeti, akit a szülői felügyeletet gyakorló szülő közokiratban vagy végrendeletben gyámul megnevezett (nevezett gyám).

Ha a szülői felügyeletre egyaránt jogosult szülők más-más gyámot neveztek meg, a körülmények figyelembevételével a gyámhatóság határozza meg, hogy a gyámságot melyik viselje. A nevezett gyámot csak akkor szabad mellőzni, ha a törvény értelmében gyámságot nem viselhet, vagy a gyámság átvételében gátolva van, végül, ha kirendelése a kiskorú érdekét veszélyeztetné. Nevezett gyám nemlétében a gyámhatóság elsősorban a gyámság ellátására alkalmas rokont, illetőleg a kiskorúval más családi kapcsolatban álló személyt rendel ki gyámul. Ha ilyen hozzátartozó nincs, a gyámhatóság más alkalmas személyt rendel ki.

A gyám a gyámsága alatt állónak gondozója, vagyonának kezelője és törvényes képviselője. Ha a törvény mást nem rendel, a szülői felügyeletet gyakorló szülő jogaira és kötelességeire vonatkozó rendelkezések megfelelően irányadók a gyám jogaira és kötelességeire is.

A gyám működésében a gyámhatóság rendszeres felügyelete és irányítása alatt áll.

A gyám működéséről, különösen a gyámsága alatt álló kiskorú ügyeiről bármikor köteles felvilágosítást adni a gyámhatóságnak.

A gyámhatóság rendszerint minden kiskorú részére külön gyámot rendel. Testvérek részére közös gyámot kell rendelni, ettől a szabálytól azonban bármelyik kiskorú érdekében el lehet térni.

Ha törvény másként nem rendelkezik, a gyámhivatal egy vagy több gyermek gyámjává a közigazgatási szerv részéről erre kijelölt személyt (hivatásos gyámot) is kirendelheti.

A gyám a kárt, amelyet kötelessége megszegésével a gyámsága alatt állónak vétkeesen okoz, köteles megtéríteni.

A gyámhatóság a gyámság alatt álló kiskorú fontosabb ügyeiben határozathozatal előtt köteles a gyámot, a tizenkettedik életévét betöltött kiskorú gyermekeket és kérelemre, de szükség esetén hivatalból is, a kiskorú közeli hozzátartozóit meghallgatni.

A gyámhatóság a gyámot tiszttségétől felmenti, ha a gyám alkalmatlan, a gyám fontos okból felmentését kéri, vagy utólag keletkezik olyan akadály, amely miatt gyámságot nem viselhet.

A gyámság megszűnik, ha a gyámság alatt álló meghal, szülői felügyelet alá kerül, vagy nagykorúságát eléri.

7) Az élettársi kapcsolat

Az elmúlt évtizedekben a tartós élettársi kapcsolatok elterjedtségében, társadalmi megítélésében és jogi elfogadottságában is jelentős változás következett be. Ma már korántsem állítható, hogy ezt az életformát azért választják az élettársi kapcsolatban együtt élők, hogy e kapcsolatukhoz semmiféle joghatás ne fűződjék, vagy legfeljebb csak az általuk szerződésben megállapított, esetleg végrendeletben biztosított joghatás fűződjék. A magyar hatályos jog is számol e társadalmi fejleményekkel. Nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy szaporodnak az olyan élettársi kapcsolatok, amelyek nemcsak két személy viszonyát jelentik, hanem amelyekben az élettársak, mint szülők közösen nevelik gyermekeiket, gyermekeikkel együtt alkotnak családot. Karinthy elhíresült mondása „a Te gyereked és az én gyerekem veri a mi gyerekünket” ma már a mindennapi valóság része.

A magyar jogban is szaporodnak azok a jogszabályok, amelyek az élettársaknak - ideértve az egyik élettárs halálát követően a túlélő élettársat is -, a házastársakéhoz hasonló, azokét megközelítő jogokat biztosítanak - a túlélő élettársnak.

Eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában élettársnak minősül a házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő **két személy** (tehát azonos nemű személyek is lehetnek).

Az élettársak együttélésük alatt a szerzésben való **közreműködésük arányában** szereznek közös tulajdont. Ha a közreműködés aránya nem állapítható meg, azt azonos mértékűnek kell tekinteni. A háztartásban végzett munka a szerzésben való közreműködésnek számít. Ezeket a szabályokat kell alkalmazni - a házastársak kivételével - a közös háztartásban élő más hozzátartozók vagyoni viszonyaira is.

Az élettársi jogviszony törvényben meghatározott fontosabb fogalmi elemei:

•A Ptk. tiltja a nemek szerinti különbségtételt, így a polgári jogviszony alanya bármilyen nemű ember lehet. 1996. június 19.-től szabályozott **élettársi kapcsolatnak a különműködés már nem feltétele**. A törvény kizárólag a közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben való együttélés megvalósulásához köti a jogviszony létrejöttét.

•**Házasságkötés nélküli érzelmi kapcsolaton alapuló közös háztartásban való együttélés.** Az azonos méltóságú személyként kezelés alkotmányos követelményével összhangban a házasságon kívüli együttélés nemcsak más, hanem azonos neműek között is megvalósulhat. Az élettársak rendszerint egy lakásban, közös háztartásban élnek együtt, közöttük szoros érzelmi és szexuális kapcsolat van, együtt nevelik közös, vagy bármelyik fél korábbi kapcsolatából született gyermekeket. Az élettársi jogviszony megállapításának azonban nem elengedhetetlen feltétele a közös lakásban való együttélés ténye, illetőleg a szexuális kapcsolat léte. Kivételesen megvalósulhat az élettársi együttélés akkor is, ha a felek külön lakásban élnek, de ettől függetlenül közösen gazdálkodnak. De nem utasítható el a kereset a szexuális kapcsolat hiánya okán sem.

•Önmagában az érzelmi kapcsolat fennállása, és az együttélés ténye nem ad alapot az élettársi kapcsolat megállapítására, mert **a jogviszony elengedhetetlen feltétele a mindennapi életvitel során és a jelentősebb vagyoni tevékenységekben is megnyilvánuló gazdasági együttműködés**, azaz a gazdasági közösség fennállása. Az ítélezési gyakorlat ebben a körben vita esetén elsősorban a felek közös cél érdekében való együttműködésének, vagyis a közös életvitelnek és a jövedelmek közös célra történő felhasználásának tulajdonít döntő jelentőséget.

•A törvény az együttélés ideje alatt szerzett ingó és ingatlan vagyona a szerzésben való közreműködés arányában az élettársak javára tulajdoni igényt biztosít. A szabályozás értelmében a közös gazdálkodás eredményeként megszerzett ingóságok és a létrejött vagyonszaporulat az élettársak közös tulajdona. **Az egy-egy élettárs által megszerzhető tulajdoni hányadrész mértéke azonban a szerzésben való közreműködés arányától függ.** Különvagyonnak minősülnek a Csjt. 28. § (1) bekezdésének analóg alkalmazásával az ott meghatározottak.

•Egyre gyakoribb, hogy a házasságkötést rövidebb-hosszabb ideig tartó élettársi kapcsolat előzi meg vagyoni jogi vonatkozásban. A bírói gyakorlat a mai napig követi azt - a már hatályon kívül helyezett 10. sz. irányelvben kifejtett - elvet, hogy **vagyonjogi vonatkozásban a házasságot megelőző életközösség a házassági életközösséggel egységbe olvad, s ezért a házasság vagyoni jogi hatásait az életközösség tényleges kezdetének időpontjától kell számítani.** Ez a megoldás azon a vélelmen alapul, hogy az élettársak a házasságkötéssel és azzal a ráutaló magatartással, hogy közösen szerzett vagyontárgyaikat továbbra is közösen használják és kezelik, kifejezésre juttatják, hogy azokat a házastársi közös vagyoni részévé kívánták tenni. Nyilvánvaló tehát, hogy ha vagyoni kapcsolatuk később véglegesen megszakad, nem kívánnak kétféle vagyonmegosztást, amely egyébként jelentős bizonyítási nehézségeket is okozna. Nem alkalmazható természetesen ez a jogelv akkor, ha a házastársak ettől eltérően állapodtak meg, - ami nemcsak a megfelelő alakosságokkal megkötött házassági vagyoni jogi szerződésben, hanem akár ráutaló magatartással is lehetséges. Ha azonban a volt házastársak a házasság felbontását követően élettársi kapcsolatot létesítenek, ennek fennállása alatt keletkezett vagyonszaporulat elszámolására már az élettársak vagyonszerzésére irányadó Ptk. szabályt kell alkalmazni.

•**A szerzésben való közreműködés arányánál nem csak az élettársi együttélés teljes időszaka alatt elért jövedelmeket kell feltárni és egybevetni, de értékelni kell az élettársak által kifejtett egyéb tevékenységeket,** így a háztartásban végzett munkát, a közös gyermekek gondozását, nevelését is. Az élettársak között fennálló érzelmi és gazdasági közösségből következik, hogy a felektől elvárható az egymásról való gondoskodás. Adott esetben azonban az egyik élettárs által kifejtett és az elvárható mértéket meghaladó betegápolási tevékenység értékelhető a szerzési arány megállapításánál. Általában hozzájárulásként kell elszámolni az azzal rendelkező élettárs javára a különvagyon hasznát is. Az élettársak vagyoni viszonyainál ugyanis nem alkalmazható az a speciális családjogi rendelkezés, mely szerint az egyik házastárs különvagyonának haszna a házastársak közös vagyona. Ha azonban annak keletkezésében a másik élettárs hozzájárulása megállapítható, a haszon a közreműködés arányában az élettársi közös vagyon részévé válik.

•**A közös háztartásban élő más hozzátartozók közötti közös gazdálkodás eredményeként előállott vagyonszaporulat megszerzésére és az elszámolás módjára, az élettársakra irányadó szabályokat kell alkalmazni.** A kialakult bírói gyakorlat szerint a közös szerzés csak akkor állapítható meg, ha a hozzátartozók a közös cél elérése érdekében járnak el, és egyetértenek abban, hogy a közös gazdasági tevékenység eredményeként szerzett vagyon közös legyen.

Az élettársakat – a házastársakkal ellentétben – a hatályos szabályok szerint sem egymással, sem az élettárs tartásra szoruló kiskorú gyermekével szemben tartási kötelezettség nem terheli. Ha azonban az együttélés idején egymásról gondoskodnak, ez később már a hatályos joggyakorlat szerint sem lehet elszámolás tárgya. A Ptk. módosítási koncepciója szerint (ez még nem jogszabály!) hosszabb időn át fennálló élettársi kapcsolat esetén elismernék az élettársi kapcsolat megszűnése esetére, az erre rászoruló élettárs tartáshoz való jogát.

•**Az élettársak a törvény alapján egymással szemben nem örökölnek,** természetesen egymás javára végrendelkezhetnek, vagy egymással öröklési szerződést köthetnek. Megjegyzést érdemel, hogy a Ptk. módosítási koncepciója (ez még nem jogszabály!) az élettársnak a közösen lakott lakásra vonatkozó lakáshasználati jogát pedig - hosszabb élettársi viszonynak az egyik élettárs halálával történő megszűnése esetére - öröklési jogi eszközökkel kívánja biztosítani.

A bejegyzett élettársi kapcsolat („az azonos neműek házassága”)

A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló – az Alkotmánybíróság által megsemmisített 2007. évi CLXXXIV. törvény családjogi jogintézményként bevezetni kívánta a bejegyzett élettársi kapcsolatot, és csak a házasságtól eltérő szabályokra utalt (örökbefogadás, megszüntetés). A törvény a különböző neműek számára is lehetővé tette volna a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítését. Az Alkotmánybíróság azonban egyértelműen leszögezte, hogy alkotmányellenes lenne a házasság jogintézményének gyengítése, és a különmű párok esetében nem lehet alkotmányosan létrehozni egy, a házassággal „majdnem” azonos tartalmú más jogviszonyt. Az azonos neműek bejegyzett élettársi kapcsolatát elvi okokból ellenzők ellenvetéseit azonban az Alkotmánybíróság egyértelműen elvetette. Az országgyűlés a bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának

megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról - az elvetett törvény helyett - megalkotta a 2009. évi XXIX. törvényt.

Még a törvényt bíráló homoszexuális és leszbikus szervezetek is egyetértettek abban, hogy „a bejegyzett élettársi kapcsolat nem teremti meg az azonos nemű párok jogegyenlőségét, hiszen továbbra is kizárja a házasságkötést, a névviselést és megnehezíti az azonos nemű párok gyermekvállalását. Mégis fontos lépést jelent egy elfogadóbb, európaibb Magyarország felé”. a leszbikus és meleg párok július 1-től az anyakönyvvezetők elé járulhatnak. A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvény 2009. július 1-én lép hatályba. Mivel a törvény itt nem ír elő 30 napos várakozási időt, akár a hatálybalépés után azonnal megköthetők az első bejegyzett élettársi kapcsolatok.

Bejegyzett élettársi kapcsolatot két nagykorú (18 év feletti), azonos nemű személy köthet. Nem köthetnek egymással bejegyzett élettársi kapcsolatot az egymással meghatározott rokoni kapcsolatban álló személyek (egyenesági rokonok, testvérek, ill. testvér a testvére vér szerinti leszármazójával, házastárs a volt házastársa egyenesági rokonával, valamint örökbefogadó az örökbefogadottal). Mivel bejegyzett élettársi kapcsolat csak egy személlyel állhat fenn, ha valakinek korábbi házassága vagy bejegyzett élettársi kapcsolata van, azt előbb fel kell bontani.

A bejegyzett élettársi kapcsolatot anyakönyvvezető előtt lehet kötni. A törvény nem minden településen teszi lehetővé a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítését, csak az ún. körzetközpontokban (azokon a településeken, ahol okmányiroda is van). Ha legalább az egyik fél magyar állampolgár, a külföldi konzulátusokon is lehet bejegyzett élettársi kapcsolatot kötni.

Az anyakönyvvezetői eljárás a házassághoz hasonlóan díjmentes, de az önkormányzatok a helyiség biztosításáért és az egyéb szolgáltatásokért a rendezvény ünnepélyességének függvényében eltérő mértékű összeget kérhetnek.

A bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésének az a feltétele, hogy legalább a pár egyik tagja magyar állampolgár legyen, vagy rendelkezzen Magyarországon állandó lakhellyel. Az sem akadály tehát, ha a pár egyik tagja olyan állam állampolgára, amely nem ismeri a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézményét. Ebben az esetben, amíg a pár Magyarországon él megilletik mindazok a jogok és kötelezettségek, amik a bejegyzett élettársi kapcsolattal járnak, a saját országba visszamenve azonban továbbra is, mint két egyedülálló személyt (esetleg mint élettársakat) kezelik a párt.

Külföldi állampolgár esetén a bejegyzett élettársi kapcsolat feltétele, hogy a külföldi fél beszerezzen egy olyan igazolást, amely tartalmazza, azt hogy egyedülálló.

A házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat közötti különbségek:

A bejegyzett élettársi kapcsolat szabályai alapvetően megegyeznek a házasság szabályaival, Van azonban néhány fontos különbség:

- kiskorú személy gyámhatósági engedéllyel sem köthet bejegyzett élettársi kapcsolatot,
- a bejegyzett élettársak nem vehetik fel egymás nevét,
- nem fogadhatnak közösen örökbe,
- nem vehetnek részt mesterséges megtermékenyítésben,
- az anya bejegyzett élettársa nem lesz automatikusan a születendő gyermek szülője, ill.
- a válás során, ha a felek mindenképpen megegyeztek a bejegyzett élettársi kapcsolatot közjegyző is felbonthatja.

Minden más szabály (érvényességi feltételek, megszűnés, jogok és kötelezettségek) azonosak a házassággal.

Mi a különbség az élettársi kapcsolat és a bejegyzett élettársi kapcsolat között?

A legfontosabb különbség, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat az anyakönyvvezető előtti akaratnyilvánítással jön létre, és az egyik fél haláláig vagy a bejegyzett élettársi kapcsolat felbontásáig áll fenn.

Az élettársi kapcsolat ezzel szemben tényhelyezeten alapul, vagyis automatikusan létrejön, ha két egymással érzelmi-gazdasági közösségben élő személy együtt él, és automatikusan megszűnik, ha különköltöznek vagy megszűnik köztük az érzelmi-gazdasági közösség. A tartalmi különbségek közül a legfontosabb, hogy a bejegyzett élettársak között vagyonszövetség keletkezik, tehát a kapcsolat fennállása alatt szerzett vagyonuk fele-fele arányban illeti a két felet, függetlenül attól, hogy kinek a nevében van a lakás, ki kötötte az autó adásvételi szerződését, vagy ki fizetett érte. Az élettársak esetén a hozzájárulás arányában illeti meg őket a vagyon (vagyis aki többet fizetett a lakás árába, annak nagyobb rész jár belőle). A bejegyzett élettársak a kapcsolat vége esetén jogosultak tartásdíjra, végrendelet hiányában törvényes örökösök, és végrendelet esetén is megilleti őket a kötelekrész. Az élettársak ezzel szemben csak végrendelettel örökölhetnek, és akkor is magasabb illetéket kötelesek fizetni. Emellett számos jogszabály további eltérő jogokat és kötelezettségeket állapít meg az élettársak és a házastársak/bejegyzett élettársak számára.

Élettársi nyilvántartás

A bejegyzett élettársi kapcsolat sokkal inkább a házassághoz áll közel, az élettársi kapcsolat nyilvántartásba vétele esetén a felek továbbra is „csak” élettársak, a nyilvántartásba vétel csak az élettársi kapcsolat bizonyítását könnyíti meg, vagyoni jogokat és kötelezettségeket nem keletkeztet (pl. a nyilvántartásba vett élettárs nem lesz a házastársához hasonlóan törvényes örökös). Az apaság vétele azonban a nyilvántartásba vett élettársi kapcsolathoz is érvényesül.

Míg a bejegyzett élettársi kapcsolat megszüntetéséhez (bírói vagy közjegyzői) bontásra van szükség, az élettársi kapcsolatok nyilvántartásából bármelyik fél kérheti a törlését. Fontos, hogy bejegyzett élettársi kapcsolatot csak azonos nemű párok köthetnek, a nyilvántartásba vételt mind azonos, mind külön nemű párok kérhetik. Az élettársi kapcsolat nyilvántartásba vételére 2010. január 1. után van lehetőség, ezt közjegyzőnél lehet intézni.

Az élettársi kapcsolatoknak és az azon alapuló személyi és vagyoni viszonyok rendezésének szükségessége az utóbbi évtizedekben - a családjogi intézmény mind általánosabbá válásával - egyre gyakrabban fordul elő. Tekintettel azonban arra, hogy az élettársi kapcsolat keletkezése és megszűnése - ellentétben a házassággal - nem kötődik hatósági aktohoz, annak bizonyítása a különféle jogviszonyokban (öröklés, társadalombiztosítás, stb.) az érdekeltet terheli és a különféle bizonyítási eszközök megítélése eltérő lehet, igény merült fel egy hiteles nyilvántartásra.

Az élettársi kapcsolat nyilvántartásba vételére 2010. január 1. után van lehetőség, ezt közjegyzőnél lehet intézni.

Ez az élettársi nyilvántartás biztosítja az élettársi kapcsolatban élőknek, hogy a közjegyző előtt kapcsolatuk fennállásáról, illetve arról, hogy az már nem áll fenn (az előbbi csak közösen, az utóbbit akár egyénileg is) nyilatkozatot tehetnek. A nyilvántartás a kapcsolat fennállásának a bizonyítását teszi könnyebbé.

Az élettársi kapcsolat tényét a közjegyző bejegyzi egy, a Magyar Országos Közjegyzői

Kamara - amely jelenleg is több ilyen nyilvántartást is vezet (zálogjog, végrendelet) - által működtetett számítógépes adatbázisba, amely létrehoz egy megdönthető vélelmet. Akik a nyilvántartásában az élettársi kapcsolat fenn nem állásáról szóló nyilatkozat bejegyzéséig együtt szerepelnek, azokról - amíg mindkettőjük él vagy bármelyikük utóbb házasságot köt - vélelmezni kell, hogy egymással élettársi kapcsolatban állnak.

Az élettársi nyilvántartás az adatigénylésre jogosultak részére lehetővé teszi az élettársi nyilvántartásban szereplő adatokból történő adatszolgáltatást. Az élettársi nyilvántartást a közjegyzők vezetik, ők intézkednek a nyilvántartásba adatok bejegyzése iránt, a nyilvántartás adatait tartalmazó országos adatbázist, valamint a nyilvántartás vezetésére szolgáló informatikai alkalmazást pedig a Magyar Országos Közjegyzői Kamara (MOKK) működteti.

Önellenőrző kérdések:

Melyek a családjog fő részei?

Melyek a házasság minimális alaki feltételei?

Milyen formái vannak a vérségi kapcsolaton alapuló rokonságnak?

Milyen azonosság és különbség van a gyámság és a gondnokság között?

Milyen változást eredményez a házasság a házastársak vagyoni pozíciójában?

Mi tartozik a házastárs különvagyonához?

Milyen két típus különböztethető meg a házassági bontópereknel?

Mit jelent a házassági vagyoni szerződés?

A közös megegyezéses bontásnál mire kell kiterjednie a felek egyezségének?

) Milyen jogi következményei vannak a házasság megszűnésének?

) Ki lehet örökbefogadó, örökbefogadott és milyen engedély kell az örökbefogadáshoz?

) Mit foglal magába a gyermek tartásának kötelezettsége?

) Mit jelent a házastársi tartás kötelezettsége?

) Ki lehet gyám?

) Hogyan szereznek közös tulajdont. együttélésük alatt, az élettársak?

) Mit értünk bejegyzett élettársi kapcsolat alatt?

) Mi a különbség a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat között?

VIII. Témakör: Az öröklési jog

1) Az öröklés helye a jogrendben, meghatározó jogi fogalmi

Az öröklési jog az Alkotmány (Alaptörvény) általános rendelkezései között szereplő, kiemelt alkotmányos alapjog. Jelentőségét formailag is reprezentálja, hogy a polgári jogi viszonyok legalapvetőbb szabályait összefoglaló Ptk. szerkezetében külön egységet képez.

Az öröklési jog rendszere egyfelől a család vagyoni alapjainak stabilitását biztosítja (pl. törvényes öröklés sorrendje, kötelesrészre való jogosultság), másrészt az ember halála esetén megakadályozza az elhunyt személy vagyonának gazdátlaná válását.

a) Az öröklés

Az öröklés az ember halálával megnyíló jogutódlást jelent. Az örökhagyó halálának időpontját halotti anyakönyvi kivonat igazolja.

Az öröklés fogalmilag az emberhez, azaz kizárólag természetes személyekhez kapcsolódik. Az örökhagyói minőséghez cselekvőképességre nincsen szükség. Lehet ugyanis örökhagyó akár cselekvőképtelen személy is. (Más kérdés az, hogy cselekvőképtelen személy végintézkedéseket érvényesen tehet-e.)

Öröklésnél az ember halálával hagyatéka, mint egész száll át az örökösre.

Ez azt jelenti, hogy az örökös nem csak a hagyatékhöz kapcsolódó jogokat, hanem az ahhoz tartozó kötelezettségeket is örökli.

Az örökhagyó által kötött mindazoknak a szerződéseknek, amelyeket jogszabály értelmében a felek valamelyikének halála nem szüntet meg (a tartási szerződés pl. az eltartott halálával megszűnik), az örökös kötelezettjévé, illetőleg jogosultjává válik, mégpedig úgy, hogy ehhez semmiféle külön jognyilatkozatra nincs szüksége. Az örökös köteles az örökhagyó által megkötött szerződéseket tartalmuk szerint teljesíteni, illetve a szerződés szerűen felajánlott teljesítést elfogadni, és a teljesítés érdekében a másik féllel együttműködni. Az elállás joga is csak akkor és csak annyiban illeti meg, amennyiben az örökhagyó is érvényesíthette volna ezt a jogát.

Nem szűnik meg pl. a bankszámla-szerződés a számlatulajdonos halálával, az abból származó jogok és kötelezettségek az örökösre szállnak.

Az öröklési jog szabályai a munkaviszonyból származó követelésre és tartozásra is vonatkoznak. A követelés, illetve a tartozás érvényesítése iránt a munkaügyi bíróság előtt indított perben a dolgozó halála esetén örököse a perbe félként önként beléphet, illetve a munkáltatót őt perbe vonhatja.

Az örökhagyó halálával az öröklés "ipso iure", azaz minden külön jogcselekmény nélkül bekövetkezik. Jogi személy megszűnése esetén viszont jogutódlásról beszélhetünk, de öröklésről nem.

b) A hagyatéka

A hagyatékon az örökhagyóról halála esetén átszálló vagyon összességét kell érteni. A hagyatéka összege nem azonos az örökhagyó vagyonával, azaz az örökhagyót megillető jogok és kötelezettségek összességével (így pl. a személyhez fűződő jogok ill. bizonyos vagyoni,

jogok, pl. a haszonélvezeti jog nem tartozhatnak a hagyatékba). A hagyatékhoz nem csupán az örökhagyó tulajdonában lévő vagyontárgyak tartoznak, hanem az örökhagyó követelései és tartozásai is. A hagyaték tiszta értékének a kötelesrész alapjának megállapításánál van jelentősége. Ilyenkor a teljes hagyatéki vagyon bruttó értékéből le kell vonni a hagyatéki terhek közül az örökhagyó illő eltemetésének és a hagyaték megszerzésének költségeit, valamint az örökhagyó tartozásait. Az Illetéktörvény az örökség tiszta értékének meghatározásánál ezen túlmenően egyéb tételeket is levonásba helyez.

c)Az örökös

Amíg az örökhagyó a Ptk. rendelkezése folytán csak ember lehet, az örökös a polgári jog bármely alanya (ember, jogi személy, egyéb szervezet, állam) lehet.

d)Az öröklés jogcímei

Az örökös a hagyatékból két jogcím alapján részesedhet: örökölni törvény (törvényes öröklés) vagy végintézkedés alapján lehet (sajátos harmadik jogcímként a kötelesrész is ide sorolható).

A jogalkotó az öröklés két alapvető jogcíme közül a végintézkedés elsődlegességét deklarálja; amennyiben az örökhagyó után végintézkedés maradt, az öröklés rendjét ez határozza meg (sajátos jogcím a kötelesrész).
A törvényes öröklés tehát másodlagos, csak akkor érvényesül, ha az örökhagyó végintézkedést nem tett.

A hagyatékban való részesedés két jogcíme egyazon hagyatéki eljárásban egymás mellett is érvényesülhet, ha a végintézkedés nem a teljes hagyatékra, hanem annak csak egy részére ill. egyes vagyontárgyakra vonatkozik; ilyenkor a hagyatékban a végintézkedéssel nem érintett részében a törvényes öröklés szabályait kell alkalmazni. A végintézkedés tulajdonképpen olyan jogügylet, melyben az örökhagyó halála esetére vagyonáról vagy annak egy részéről rendelkezik, feltéve, hogy a juttatásban részesíteni kívánt személy őt túléli.

e)A végintézkedés formái

A végintézkedésnek három formáját lehet elkülöníteni:

- végrendelet (a leggyakoribb forma);
- öröklési szerződés;
- halál esetére szóló ajándékozás.

Hatályos jogunkban az örökhagyó halála pillanatáig a végintézkedés tételi jogát szabadon gyakorolhatja.

f)A kötelesrész

Az örökhagyó szabad rendelkezési jogát csak a kötelesrész jogintézménye korlátozza: a legközelebbi hozzátartozók kötelesrészre tarthatnak igényt, még akkor is, ha az örökhagyó a teljes hagyaték felől végintézkedni kívánna. A kötelesrészre való jogosultságot törvény mondja ki, de ez nem tekinthető törvényes öröklésnek. A végintézkedésen alapuló és a törvényes öröklés mellett a kötelesrészre való jogosultságot az öröklés harmadik sajátos jogcímeinek tekinthetjük.

g) Kiesés az öröklésből

A Ptk.-ban meghatározott esetekben az a személy, aki az örökhagyó után egyébként örökölné, nem részesülhet a hagyatékban. E szerint: kiesik az öröklésből:

- aki az örökhagyó előtt meghal;
- aki a hagyatékot az öröklés megnyílásakor törvénynél fogva nem szerezheti meg (törvény alapján nem örökölné az örökhagyó házastársa, ha az öröklés megnyílásakor a házastársak között életközösség nem állott fenn, és az eset körülményeiből nyilvánvaló, hogy az életközösség visszaállítására nem volt kilátás);
- aki az öröklésre érdemtelen;
- aki lemondott az öröklésről;
- akit az örökhagyó az öröklésből kizárt vagy kitagadott;
- aki az örökséget visszautasította.

Az öröklésből kiesés szempontjából nincs jelentősége annak, hogy az örökös törvény vagy végintézkedés alapján örökölné. Az öröklésből kiesésre vonatkozó rendelkezéseket a jogalkotó kiterjeszti az örökhagyó vagyonából részesedést váró más jogosultakra is (házastársi haszonélvezeti jog jogosultja, kötelesrészt jogosult, hagyományos). Az állagörökös tehát mentesül azokról a kötelezettségektől, amelyek egyébként a felsorolt jogosultakkal szemben terhelné (pl. a leszármazó által örökölt ingatlan nem terheli a túlélő házastárs haszonélvezeti joga, ha a házastárs kiesik az öröklésből).

h) Az érdemtelenység

Az érdemteleniségre csak a törvényben meghatározott taxatív esetekben hivatkozhat az, aki ez által a hagyatékban közvetlenül érdekeltté válik, örökölné vagy kötelezettségtől, más teherrel szabadul. Érdemtelenné válik a tv szerint az öröklésre:

- aki az örökhagyó életére tört;
- aki szándékos eljárásával az örökhagyó végakarata szabad nyilvánítását megakadályozta, a végakarata érvényesítését megghiúsította vagy ezek valamelyikét megkísérelte;
- aki a hagyatékban való részesülés céljából az örökhagyó után törvényes öröklésre jogosult vagy az örökhagyó végintézkedésében részesített személy életére tört.

Az érdemtelenység nem vehető figyelembe, ha az érdemteleniségre vezető magatartást – bárki ellen irányult is – az örökhagyó, illetőleg az, aki ellen irányult megbocsátotta. Az érdemtelenység mindig csak a kifogásolt magatartást megvalósító személy kiesését eredményezi. Törvényes öröklés esetén tehát helyén, a soron következő örökös (pl. az érdemtelenné vált személy gyermeke) fog örökölni.

i) Az öröklésről való lemondás

Az öröklésről való lemondás az érdemteleniséghez hasonlóan az öröklésből való kiesést eredményez. A lemondás írásbeli formához kötött szerződés, amelyet az örökhagyó és az öröklés sorrendjében törvényes öröklésre jogosult köthet egymással. A lemondás a lemondó leszármazóra csak akkor hat ki, ha a megállapodás így szól, vagy, ha az a kötelesrészt elérő kielégítés fejében történt. A lemondás történhet ingyenesen, de ellenérték fejében is. Az ellenérték nagysága a kötelesrészt jogosultak körében kap tehát jogi jelentőséget, valamint

illetékfizetési kötelezettséget eredményez. Az Illetéktörvény csak a hagyatéki vagyomból való tényleges részesedést terheli illetékkel, így az öröklésről való ingyenes lemondás esetén nem kell illetéket fizetni. Ha a lemondás ellenérték fejében történt, akkor viszont ajándékozási illetéket kell fizetni az ellenérték alapulvételével. Az öröklésről való lemondáskor a majdani hagyatéknagysága bizonytalan, ezért a jogszabály rögzíti, hogy a lemondás ellenkező megállapodás hiányában kiterjed arra is, amivel a lemondó hányada utóbb másnak kiesése következtében növekszik, úgyszintén arra a vagyontárgyra, amelyet az örökhagyó a lemondás után szerzett, kivéve, ha a szerzés az örökhagyó vagyontárgyában olyan rendkívüli növekedést idézett elő, amelynek ismeretében a lemondó nyilatkozatát nem tette volna meg.

j) Az örökség visszautasítása

Az öröklésről lemondást határozottan meg kell különböztetni az örökség visszautasításától. A legfőbb elhatároló ismérv, hogy a lemondás kétoldalú jogügylet, s mivel az egyik szerződő fél az örökhagyó, ezért lemondásra csak az örökhagyó életében kerülhet sor. Az örökség visszautasítása viszont az örökös részéről tett egyoldalú nyilatkozat, amelyet csak az örökhagyó halála után lehet megtenni. Az örökség visszautasítása a visszautasító személy oldaláról ugyancsak az öröklési illeték megfizetése alóli mentesülést vonja maga után, nem kötelezhető ugyanis öröklési illeték fizetésére az az örökös vagy hagyományos, aki az öröklés megnyílta után az örökséget, illetőleg hagyományt visszautasítja.

2) A törvényes öröklés általános rendje

A törvényes öröklés szabályai akkor jutnak jelentőséghez, ha az örökhagyó nem tett végintézkedést. A törvényes örökösök körét és sorrendjét az örökhagyóval rokoni (vérségi), illetőleg családi kapcsolatban lévők közül a törvény határozza meg. A törvényes örökösök köre zárt, így végintézkedés hiányában nem örökölhet az örökhagyó után, pl. az élettársa, a mostohagyermek, nevelt gyermeke hiába álltak szoros családi kapcsolatban az örökhagyóval.

A törvényes örökösök sorrendje

Törvényes örökösök sorrendje általánosságban:

- 1)gyermek;
- 2)házastárs;
- 3)szülő (beleértve a szülői parentelát, „csoportot”);
- 4)nagyszülő (beleértve a nagyszülői parentelát, „csoportot”);
- 5)további felmenők (dédszülők, ükszülők stb.);
- 6)állam, mint szükségképpen örökös.

•A gyermek, mint törvényes örökös

Törvényes örökös tehát elsősorban az örökhagyó gyermeke. Több gyermek, fejenként egyenlő részben örököl. Az öröklésből kiesett gyermek vagy távolabbi leszármazó helyén egymás közt egyenlő részekben a kiesett gyermekei örökölnék. Az öröklés szempontjából az örökbefogadott gyermek is a vérszerinti gyermekkel azonos jogokat élvez. A jogképességre vonatkozó szabályok alapján az örökhagyó halálakor már megfogant méhmagzat is örökölnék, feltéve, hogy a gyermek élve születik.

•A házastárs, mint törvényes örökös

A házastárs törvényes öröklése eltérően alakul akkor, ha van leszármazó és/vagy szülő vagy, ha nincs

A házastárs öröklésénél jelentős változást hozott az új Ptk.

Ha leszármazó nincs, vagy nem örökölhet, az örökgyó házastársa örökli az örökgyóval közösen lakott lakást és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakat.

- Az egyéb hagyaték felét az örökgyó házastársa örökli,
- másik felét az örökgyó szülei öröklik fejenként egyenlő arányban.
Az öröklésből kiesett szülő helyén a másik szülő és az örökgyó házastársa örököl fejenként egyenlő arányban.
Ha leszármazó és szülő nincs vagy nem örökölhet, az örökgyó házastársa egyedül örököl.

Az örökgyó házastársát leszármazó örökös mellett megilleti

a) a holtig tartó hasznélvezeti jog az örökgyóval közösen lakott lakáson és a hozzá tartozó berendezési és felszerelési tárgyakon; és

b) egy gyermekrészt a hagyaték többi részéből.

A hasznélvezeti jog nem korlátozható, és a házastárssal szemben megváltása nem igényelhető.

Osztályos egyezségben a házastársnak a gyermekrészt helyett az egész hagyatékra kiterjedő holtig tartó hasznélvezeti jog biztosítható.

A házastárs - a jövőre nézve - bármikor igényelheti a hasznélvezeti jog megváltását. A hasznélvezeti jog megváltásának a házastárs és a leszármazó méltányos érdekeinek figyelembevételével kell történnie. A megváltásra kerülő vagyonból a házastársat - természetben vagy pénzben - egy gyermekrészt illeti meg.

•A szülő, mint törvényes örökös

Ha leszármazó és házastárs nincs, vagy nem örökölhet, az örökgyó szülői örökölnék fejenként egyenlő részben.

Az öröklésből kiesett szülő helyén ennek leszármazói örökölnék olyan módon, mint a gyermek helyén annak leszármazói.

Ha a kiesett szülőnek leszármazója nincs, vagy nem örökölhet, egyedül a másik szülő vagy annak leszármazói örökölnék.

•A nagyszülő, mint törvényes örökös

Ha leszármazó, házastárs, szülő és szülőtől leszármazó nincs, vagy nem örökölhet, törvényes örökösök egyenlő részben az örökgyó nagyszülői.

Az öröklésből kiesett nagyszülő helyén ennek leszármazói örökölnék ugyanúgy, mint a kieső szülő helyén ennek leszármazói.

Ha a kiesett nagyszülőnek leszármazója nincs, vagy nem örökölhet, helyette nagyszülópárja, ha ő is kiesett, helyette leszármazója örököl.

Ha valamelyik nagyszülópár kiesett, és helyükön leszármazó nincs, vagy nem örökölhet, az egész hagyatékot a másik nagyszülópár vagy az ő leszármazójuk örökli.

- **Dédszülő és a dédszülő leszármazójának öröklése**

Ha nagyszülő és nagyszülőtől leszármazó nincs, vagy nem örökölhét, törvényes örökösök fejenként egyenlő részekben az örökhagyó dédszülői.

Az öröklésből kiesett dédszülő helyén ennek leszármazói örökölnék ugyanúgy, mint a kieső nagyszülő helyén ennek leszármazói.

- **Távolabbi felmenők öröklése**

Az új Ptk. három parentelában biztosítja az öröklést: a szülői, a nagyszülői és a dédszülői parentelában. Tehát már lehetőség van a másod unokatestvérek törvényes öröklésére is. A dédszülőknél távolabbi felmenők viszont továbbra is csak személyükben és fejenként egyenlő mértékben örökölnék (az ükszülői parentelához tartozás törvényes öröklést nem eredményez).

- **Az állam, mint törvényes örökös**

Ha más örökös nincs, a hagyaték az államra száll, az állam ilyenkor törvényes örökös. Itt kell megjegyezni, hogy az állam ebben az esetben "szükségörökös" is, a többi örökössel ellentétben az államot, mint törvényes örököst az örökség visszautasításának joga nem illeti meg.

Az ági öröklés

Az ági öröklés sajátosan illeszkedik a magyar öröklési jogba. Alapgondolata az, hogy az örökhagyó bármelyik felmenőjéről hárult vagyon - végintézkedés és leszármazók hiányában - annak a családjában maradjon meg, aki azt szerezte, és ne szálljon át egy idegen családra. Az ági öröklés korábbi szabályait az új Ptk. lényegében megtartotta.

Az ági öröklésről tehát csak akkor lehet szó, ha az örökhagyó után leszármazó nem maradt, ilyen esetben külön kell választani a hagyatékban az ági és a nem ági vagyont. Míg a nem ági vagyonban a törvényes öröklés általános szabályai érvényesülnek, az ági vagyon öröklése külön szabályok szerint történik.

Az ági öröklést a jogalkotó kivételes öröklési rendnek tekinti, ezért a vagyontárgy ági jellegét annak kell bizonyítania, aki arra ezen a címen öröklési igényt támaszt, továbbá, ha ági örökös nincs, az ági vagyontárgy az örökhagyó egyéb vagyonával esik egy tekintet alá.

Az ági vagyon

Az ági jelleg megállapításának egyik feltétele, hogy a vagyontárgy meghatározott személyekről háruljon az örökhagyóra. Így ági vagyon az a vagyon, amelyik valamelyik felmenőjéről, illetőleg testvéréről vagy a testvér leszármazójától hárult az örökhagyóra, feltéve ez utóbbi esetben, hogy a vagyontárgyat a testvér vagy a testvér leszármazója az örökhagyóval közös felmenőjétől örökölte vagy ingyenesen kapta. A vagyontárgy ági jellegének másik feltétele, hogy a törvényben meghatározott személyekről a vagyontárgy öröklés, vagy ingyenes juttatás útján szálljon az örökhagyóra.

Az ági öröklés rendje

Az ági öröklés a törvényes öröklésnek egy fajtája, így sorrendje is megegyezik a törvényes öröklés sorrendjével, azzal a kivétellel, hogy csak a szülői parentelában van ági öröklésnek helye, a nagyszülői leszármazók itt már nem örökölhetnek.

Az ági öröklést a jogalkotó kivételes öröklési rendnek tekinti. Az ági öröklés általános szabálya szerint, ha nem az örökhagyó leszármazója a törvényes örökös, az örökhagyóra valamelyik felmenőjéről öröklés vagy ingyenes juttatás útján háruult vagyontárgy ági öröklés alá esik. A szülő örökli azokat a vagyontárgyakat, amelyek róla vagy felmenőjéről háruultak az örökhagyóra. A kieső szülő helyén leszármazói a törvényes öröklés általános szabályai szerint örökölnek, ilyen személyek hiányában a nagyszülő (vagy távolabbi felmenő) örökli azt a vagyontárgyat, amely róla vagy felmenőjéről háruult az örökhagyóra. Amíg a törvényes öröklésnél két parentelában történik az öröklés, az ági öröklés esetében csak egy parenteláról - a szülői parenteláról - van szó. Az ági öröklésnél ugyanis a nagyszülői leszármazók (unokatestvérek) már nem örökölhetnek.

A Ptk. az ági öröklés alap gondolatából eredően fő szabályként az ági vagyontárgy természetben való kiadását rendeli. Ettől a szabálytól az örökösök eltérhetnek, és megállapodhatnak akár a vagyontárgy értékének kiegyenlítésében, akár más vagyontárggyal történő kielégítésben. Ha a természetben való kiadás célszerűtlennek mutatkozik, a bíróság az ági vagyontárgy értékének pénzbeli kiegyenlítését rendelheti el.

Kivételek az ági öröklés alól

Az ági öröklés szabályai nem terjednek ki:

- a) arra az ági vagyontárgyra, amely az örökhagyó halálakor már nincs meg;
- b) az ági vagyontárgy helyébe lépett vagy az ági vagyontárgy értékén vásárolt vagyontárgyra;
- c) a szokásos mértékű ajándéokra.

Az örökhagyó halálakor meg nem levő (átruházott, veszendőbe ment, felélt stb.) ági vagyontárgy pótlásának, vagy értéke megtérítésének nincs helye.

Tizenöt évi házasság után a túlélő házastárssal szemben a szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgyakra ági öröklés címén nem lehet igényt támasztani.

Az osztályrabocsátás

A több leszármazó törvényes öröklése esetén kiegészítő szabályként kerül megfogalmazásra az osztályrabocsátás szabálya.

Ha több leszármazó közösen örököl, mindegyik örököstárs köteles a hagyaték értékéhez hozzászámítani annak az ingyenes adománynak az értékét, amelyben őt az örökhagyó életében részesítette, feltéve, hogy a hozzászámítást kikötötte, vagy a körülményekből arra lehet következtetni, hogy a juttatást a hozzászámítás kötelezettségével adta.

A szokásos mértékű ajándékot, valamint a tartásra rászorult leszármazók részére nyújtott tartást akkor sem kell osztályra bocsátani, ha azt az örökhagyó kifejezetten kikötötte.

Az osztályrabocsátás szabályát az teszi indokolttá, hogy hiába örökölne több leszármazó egyenlő mértékben, mert a hagyatékban való egyenlő részesedés nem jelentene tényleges egyenlőséget abban az esetben, ha az örökhagyó valamelyik gyermekét (leszármazóját) még életében jelentősebb ingyenes juttatásban részesítette. Olyan esetben, amikor valamelyik örökös adománya eléri, vagy meghaladja az örökrészét, őt kielégítettnek kell tekinteni, a

többséget azonban visszatéríteni nem köteles. Ilyen esetben a hagyatékat a többi örökös között a hagyatékban nem részesülő örökösnek, valamint az ilyen örökös adományának figyelmen kívül hagyásával kell felosztani.

4) A végintézkedésen alapuló öröklés

A végintézkedés az öröklés elsődleges jogcíme, olyan jogügylet, amelyben az örökös halála esetére vagyonáról vagy annak egy részéről a juttatásban részesített személy által való túlélése esetére rendelkezik.

A végintézkedés formái

A végintézkedésnek három formája ismert:

- a végrendelet,
- az öröklési szerződés és
- a halál esetére szóló ajándékozás.

A magyar jog a végintézkedés szabadságának elve alapján áll, tehát elismeri az örökösnek azt a jogát, hogy halála esetére egész vagyonával szabadon rendelkezessen. A végintézkedés szabadsága mellett azonban a jogalkotó bizonyos korlátokat is előír (a végintézkedés csak személyesen tehető meg, formai megkötések), továbbá érvényes kitagadás hiányában a végintézkedés nem sértheti a kötelesrészre jogosultak igényét.

A végrendelet fajtái

- közvégrendelet: Közvégrendeletet közjegyző vagy bíróság előtt lehet tenni. Korlátozottan cselekvőképes személy csak közvégrendeletet tehet. Érvénytelen a közvégrendelet tételében közreműködő személy vagy hozzá közelálló részére adott juttatás.
- írásbeli magánvégrendelet: Az írásbeli magánvégrendeletet a végrendelező akár maga írhatja, akár mással írathatja. A magánvégrendelet érvényességének alaki kellékeire szigorú követelmények vonatkoznak. Az írásbeli magánvégrendelet érvényes, ha annak végrendeleti minősége, keltének helye és ideje magából az okiratból kitűnik, továbbá ha a végrendelező
  - elejétől végig maga írja és aláírja; vagy
  - két tanú együttes jelenlétében aláírja, vagy ha azt már aláírta, az aláírást két tanú előtt magáénak ismeri el, és a végrendeletet mindkét esetben a tanúk is – e minőségük feltüntetésével – aláírják; vagy
  - aláírja és akár nyílt, akár zárt iratként a közjegyzőnél – végrendeletként feltüntetve – személyesen letétbe helyezi. A több különálló lapból álló írásbeli magánvégrendelet csak akkor érvényes, ha minden lapját ellátták folyamatos sorszámozással, továbbá a végrendelező és – ha a végrendelet érvényességéhez tanúk alkalmazása is szükséges – mindkét tanú aláírásával látta el.

➤ szóbeli végrendelet:

A szóbeli végrendeletet a Ptk. kivételes végrendelezési formaként határozza meg, szóbeli végrendeletet csak az tehet, aki életét fenyegető rendkívüli helyzetben van, amely írásbeli végrendelet tételét nem teszi lehetővé. A szóbeli végrendelet érvényességéhez egymagában még a közeli halállal fenyegető súlyos betegség sem elegendő, jogszabály ugyanis az életet fenyegető, rendkívüliséget kívánja meg.

Az esetleges szóbeli végrendelet a múltban a háborúk idején kapott nagyobb jelentőséget.

A szóbeli végrendelet akkor érvényes, ha a végrendelező két tanú együttes jelenlétében a

tanúk által értett nyelven végakarátát egész terjedelmében szóban - vagy jelyelvet használó végrendelező esetén jelyelven - előadja, és egyidejűleg kijelenti, hogy szóbeli nyilatkozata az ő végrendelete.

A szóbeli végrendelet hatályát veszti, ha az örökhagyó a szóbeli végrendelezés feltételül szolgáló helyzet megszűnése után megszakítás nélkül harminc napon át nehézség nélkül alkothatott volna írásbeli végrendeletet.

Az öröklési szerződés

Öröklési szerződésben az örökhagyó a vele szerződő felet a magának, illetve a szerződésben meghatározott harmadik személynek *nyújtandó tartás, életjáradék, illetve gondozás ellenében* - vagyona, annak egy meghatározott része vagy meghatározott vagyontárgyak tekintetében - *örökösévé nevezi*; a másik fél kötelezettséget vállal a tartás, életjáradék, illetve gondozás teljesítésére.

Az öröklési szerződés végintézkedés voltából következik, hogy az örökhagyó által kötött öröklési szerződést úgy kell tekinteni, mintha az örökhagyó újabb végrendeletet tett volna. Az öröklési szerződéssel ezért hatályát veszti az ugyanarra a vagyontárgyra vonatkozó végrendelet (BH1978. 164.).

Az öröklési szerződés végintézkedés, de különbözik a végrendelettől:

- a végrendelet egyoldalú jogügylet, addig az öröklési szerződés kétoldalú jogügylet, vagyis szerződés,
- a végrendelet nincs ellenszolgáltatáshoz kötve, az öröklési szerződésben az örökhagyó tartás, vagy életjáradék fejében teszi örökösévé a szerződő felet, s
- a végrendeletet az örökhagyó bármikor visszavonhatja, az öröklési szerződéshez kötve van, attól egyoldalúan nem térhet el és arról a vagyonáról, amelyet a szerződéssel lekötött, sem élők között, sem a halála esetére nem rendelkezhet.

Korábban az öröklési szerződés érvényességéhez hatósági jóváhagyás is kellett, jelenleg ilyen megkötést tartalmazó jogszabály nincs.

Az öröklési szerződés érvényességére, az írásbeli végrendeletre vonatkozó rendelkezéseket azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy korlátozottan cselekvőképes személy öröklési szerződésének érvényességéhez a törvényes képviselő hozzájárulása és a gyámhatóság jóváhagyása is szükséges, továbbá, hogy a szerződésre akkor is a más által írt végrendelet alakításai irányadók, ha az valamelyik fél saját kézírásával készült.

A korlátozottan cselekvőképes kiskorú és a cselekvőképességében vagyoni jognyilatkozatai tekintetében részlegesen korlátozott nagykorú örökhagyó öröklési szerződésének érvényességéhez a törvényes képviselő hozzájárulása és a gyámhatóság jóváhagyása szükséges.

Az öröklési szerződés a tartási (életjáradéki) szerződésekhez képest az eltartottnak nyújt nagyobb biztosítékot, mert az eltartó örökös csak az eltartott halálakor szerzi meg a lekötött vagyon tulajdonjogát. Emiatt garanciális jelentőséggel bír az a rendelkezés, hogy az örökhagyó arról a vagyonról, amelyet öröklési szerződéssel lekötött, sem élők között sem halál esetére nem rendelkezhet.

Az öröklési szerződéssel lekötött ingatlanra - az örökhagyóval szerződő fél javára - az ingatlan-nyilvántartásban elidegenítési és terhelési tilalmat kell bejegyezni. E rendelkezések harmadik személy jóhiszemű és ellenérték fejében szerzett jogát nem érintik. A rendelkezési

jog gyakorlásának tilalma értelemszerűen nem terjed ki a tulajdonjog egyéb részjogosítványainak gyakorlására, így az öröklési szerződés nem akadályozza az érintett dolog hasznosításának, bérbeadásának, vagy ingyenes használatba engedésének.

Halál esetére szóló ajándékozás

A halál esetére szóló ajándékozás a végintézkedés harmadik nevesített (bár ritkábban alkalmazott) formája. Erről az estről akkor van szó, ha az ajándékozás azzal a feltétellel történt, hogy a megajándékozott az ajándékozót túléli. Ilyen szerződés csak olyan juttatásra nézve érvényes, amely végrendelet esetében hagyománynak minősülne. A végintézkedésnek ez a formája:

a végrendelettel főként abban különbözik, hogy a halál esetére szóló ajándékozás kétoldalú jogügylet (szerződés), a végrendelet pedig, egyoldalú, az öröklési szerződéstől pedig, jellemzően az ingyenesség különbözteti meg, hiszen az öröklési szerződés szükségszerűen visszterhes jogügylet.

5) A kötelesrész

A köteles rész intézménye az angolszász jogrendszerek kivételével Európa valamennyi jogrendszerében ismert. A magyar szabályozás a német és osztrák rendszerű jogintézményt alkalmazza. Érdekességgéppen megemlíthető, hogy néhányan támadják ezt a jogintézményt, azzal, hogy szükséges-e még a köteles rész intézményének fenntartása?

Németországban például, ahol a köteles rész alkotmányos védelem alatt áll, alkotmányjogi panaszt terjesztettek elő azzal a céllal, hogy az ottani Alkotmánybíróság az egész köteles részhez való jogot nyilvánítsa alkotmányellenesnek, mert az örökhagyó végrendeletkezési szabadságának ilyen korlátozása, legalábbis a panasz előterjesztői szerint, ma már meghaladott.

A magyar jogtudományban a köteles rész fenntartása melletti érvek az elfogadottabbak, amelyek közül különösen valamennyi gyermek egyenjogúságának a biztosítása kerül hangsúlyozásra, de más etikai, természetjogi és filozófiai érvek is felmerülnek. Bár ez aligha érv a kötelesrész intézménye ellen - a hatályos jogszabályaink mind a nem köteles részre jogosult javára rendelt nagy összegű életbiztosítás, mind a javára ugyancsak nagy összegű takaréketben elhelyezésre kerülő összeggel - törvényes lehetőség van a köteles rész, és így a köteles részes megrövidítésére.

A kötelesrész az örökhagyó legközelebbi hozzátartozói érdekében az örökhagyó szabad rendelkezési jogát korlátozza és részükre az örökhagyó végintézkedése vagy élők közötti ingyenes vagyonátruházása esetére az örökhagyó vagyonából részesedést biztosít. Kötelesrész illeti meg az örökhagyó leszármazóját, házastársát, továbbá szülőjét, ha az öröklés megnyíltakor az örökhagyó törvényes örököse, vagy végintézkedés hiányában az lenne.

Mínt hogy a kötelesrész a törvényes öröklés rendjéhez igazodik, kötelesrészsre sorrendben legelőször az örökhagyó gyermeke jogosult. Ha az örökhagyónak több gyermeke volt, a kötelesrész valamennyi gyermeket megilleti. A kiesett gyermek helyén leszármazója jogosult a kötelesrészsre éppúgy, mint törvényes öröklés esetében a törvényes örökrészsre. A leszármazókat a kötelesrész olyan arányban illeti meg, mint amilyen arányban törvényes öröklésre lennének jogosultak.

Kitagadás, a kötelesrészre jogosultság megszűnte

A köteles résztől való megfosztás jogos, elfogadott eszköze a kitagadás.

Nem jár kötelesrész annak, akit az örökhagyó végintézkedésében érvényesen kitagadott. A kitagadás csak akkor érvényes, ha a végintézkedés annak okát kifejezetten megjelöli. A kitagadás egyben az öröklésből való kiesést is eredményezi. A kitagadás, mint kiesési ok azonban csak a kitagadott személyre vonatkozik (így pl. a kitagadott gyermek leszármazója, vagyis az örökhagyó unokája, mint soron következő törvényes örökös a kitagadott helyébe lép).

A kötelesrészre jogosultat csak a társadalom értékítélete szerint is súlyosan megítélt negatív magatartás miatt lehet kitagadni, a törvényben taxatívén (tétélesen) felsorolt esetekben.

Kitagadásnak van helye, ha a kötelesrészre jogosult

- a) az örökhagyó után öröklésre érdemtelen lenne;
- b) az örökhagyó sérelmére bűncselekményt követett el;
- c) az örökhagyó egyenesági rokonának, házastársának vagy élettársának életére tört vagy sérelmükre egyéb súlyos bűncselekményt követett el;
- d) az örökhagyó irányában fennálló törvényes tartási kötelezettségét súlyosan megsértette;
- e) erkölcstelen életmódot folytat;
- f) - akit végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték - a büntetését még nem töltötte ki;
- g) a tőle elvárható segítséget nem nyújtotta, amikor az örökhagyónak szüksége lett volna rá.

A nagykorú leszármazót az örökhagyó a vele szemben tanúsított durva hálátlanság miatt is kitagadhatja.

A szülőt az örökhagyó a sérelmére elkövetett olyan magatartás miatt is kitagadhatja, amely a szülői felügyeleti jog megszüntetésére ad alapot.

Házastársát az örökhagyó házastársi köteleességét durván sértő magatartása miatt kitagadhatja.

Az örökhagyó utáni öröklésre ilyenkor a kitagadott érdemtelen lenne. A kitagadásnak a végintézkedésben (végrendelet, öröklési szerződés, halál esetére szóló ajándékozás) kell megtörténnie. Ha az örökhagyó a kitagadási okként egyébként felhozható magatartást megbocsátotta, végintézkedésében erre az esetre érvényesen nem hivatkozhat, utólagos megbocsátással pedig, a végintézkedésben szereplő kitagadás a végintézkedés visszavonása nélkül is hatálytalanná válik. Az új Polgári Törvénykönyv a kitagadási okokat a társadalmi igazságérzetnek megfelelően kiszélesítette.

A kötelesrész alapja, terjedelme

Kötelesrész címén a leszármazót és a szülőt annak **harmada** (a régi Ptk.-ban ez a fele volt) illeti, ami neki – a kötelesrész alapja szerint számítva – mint törvényes örökösnek jutna.

A házastárs kötelesrésze is a törvényes örökrészéhez igazodik ahhoz képest, hogy haszonélvezetet örököl vagy állagot.

Ha a házastársat, mint törvényes örökös haszonélvezeti jog is megilleti, kötelesrésze e tekintetben a haszonélvezeti jognak olyan korlátozott mértéke, amely szükségleteit biztosítja, figyelembe véve az általa örökölt vagyontárgyakat. A törvényes örökségként haszonélvezeti jogot öröklő házastárs a kötelesrészét igényelheti úgy is, mintha haszonélvezeti jogát megváltották volna.

Önellenőrző kérdések:

- 1) Milyen célokat szolgál az öröklési jog rendszere?
- 2) Milyen kapcsolat van az öröklés két alapvető jogcíme között?
- 3) Milyen formái vannak a végintézkedésnek?
- 4) Milyen okok eredményezik az öröklésből való kiesést?
- 5) Ki válik érdektelenné az öröklésre?
- 6) Mi a törvényes örökösök sorrendje általánosságban?
- 7) Mikor nem örökölhet a házastárs a törvény alapján?
- 8) Milyen előírás vonatkozik a szülő törvényes öröklésére?
- 9) Mit jelent az ági öröklés általános szabálya?
- 10) Mit jelent az osztályrabocsátás?
- 11) Miben különbözik az öröklési szerződés a végrendelettől?
- 12) Mi a kötelesrész célja?
- 13) Milyen hányad illeti meg a leszármazót és a szülőt kötelesrész címén?

IX. Témakör: A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól

1) A 2004. évi CXL. törvény rövidítve Ket. (régebbi nevén államigazgatási eljárás, röv. Áe.) célja, hatálya, alapelvek

A közigazgatási eljáráson az erre feljogosított állami szervek hatósági jogalkalmazó tevékenységét, azaz a hatóságok kifelé irányuló tevékenységét kell érteni.

A közigazgatási jogot azok a jogszabályok alkotják, amelyek, az államigazgatási (közigazgatási) szervek tevékenységét szabályozzák. A közigazgatási jogban az alá- és fölérendeltség dominál. A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályait 2018. január 1-ig a 2004. évi CXL. Törvény röv. Ket. tartalmazta. Ezt követően az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény szabályozza a közigazgatási eljárásokat.

A közigazgatási szervek hatáskörébe tartozó ügyek évi sokmilliós nagyságrendet jelentenek. Ez abból ered, hogy a közigazgatás látja el az állampolgárokat hatósági igazolványokkal (az útleveleltől a nyugdíjas igazolványig), kiadja a különböző hatósági engedélyeket, kötelezettségeket állapít meg, jogvitákat bírál el, az anyakönyvtől az ingatlan-nyilvántartásig egy sor különböző hatósági nyilvántartást vezet, és széles körben végez hatósági ellenőrzést. Alapvető fontosságú tehát, hogy a közigazgatás gyors, egyszerű, az állampolgárok számára is áttekinthető eljárás keretében, ugyanakkor a törvények következetes megtartásával és a szakmai szempontok érvényre juttatásával járjon el.

A közigazgatás széles körben lát el látszólag egyszerű rutinügyeket. Ugyanakkor közigazgatási hatáskörbe tartoznak kiemelkedő jelentőségű ügyek is, amelyek nem pusztán az esetenként több milliárdos beruházási összeg miatt fontosak, hanem amiatt is, mert gyakran az állampolgárok nagy tömegeit érintik (például autópálya-építés, repülőtér vagy egy nagy bevásárló központ építésének engedélyezése, a környezetet veszélyeztető beruházások engedélyezése, stb). Az ilyen ügyek esetenként egy vagy több település - nemritkán az egész ország - közvéleményét foglalkoztatják, s egymással ellentétes érdekek egyeztetését, az optimális megoldási mód kiválasztását igénylik. Elengedhetetlen tehát, hogy az említett ügyekben a lakosság érintett csoportja hiteles tájékoztatást kapjon, módja legyen akár közvetlenül, akár társadalmi szervezetei vagy önszerveződő csoportjai útján részt venni az eljárásban, megismerje eljárási jogait, a hatóság pedig - szükség esetén szakhatóságok bevonásával, illetőleg más szakértői bázisra támaszkodva - a különböző érdekek feltárása és mérlegelése, valamint a reálisan várható összes következmény figyelembevételét után döntsön. Vannak olyan közigazgatási ügyek - például a közegészségügy, az állategészségügy, a pénzügyi tevékenység körében -, amelyek az emberi élet védelmére, a tömeges egészségkárosodás veszélyének elhárítására, az üzleti élet tisztaságára vagy más, kiemelkedően fontos érdekre való tekintettel azonnali és hatékony intézkedést követelnek a közigazgatástól. Bár ilyenkor a gyorsaság az alapvető szempont, ez nem vezethet az érintettek teljes kiszolgáltatottságához, így például a jogorvoslati jogtól való megfosztásához.

A közigazgatási jogban mindmáig nem jöttek létre az anyagi jog egészére kiterjedő kódexek, s az eljárási szabályokat illetően is sokáig az „ahány eljárásfajta - annyiféle szabály” elve érvényesült. Ebből eredően a törvények mellett jelentős szerepet tölt be a különböző szintű rendeleti jogalkotás is, s elég általános, hogy egy-egy jogszabály mind anyagi, mind eljárásjogi rendelkezéseket magában foglal.

A tárgyalta törvény túlnyomórészt olyan rendelkezéseket foglal magába, amelyek minden

ügykategóriára nézve irányadók, azaz amelyektől a különös eljárási szabályok nem térhetnek el.

Saját tárgyi hatályának megállapításánál az eljárásfajtákat a törvény három kategóriába sorolja.

- Az első kategóriába tartozó eljárásokat eleve kiveszi saját hatálya alól;
- A második kategóriába sorolt eljárásokra ugyan elvileg kiterjedt a törvény hatálya, ám rendelkezéseit csak akkor kell alkalmazni, „ha jogszabály másként nem rendelkezik”;
- Végül a harmadik kategóriába tartozik az összes többi eljárásfajta, azaz az eljárásfajták túlnyomó többsége.

A törvény hatálya nem terjed ki a szabálysértési eljárásra, a választási eljárásra, a népszavazás előkészítésére és lebonyolítására, a területszervezési eljárásra és - az állampolgársági bizonyítvány kiadásának kivételével - az állampolgársági eljárásra.

A törvény rendelkezéseit

- a) az iparjogvédelmi eljárásokban,
- b) az államháztartás javára teljesítendő, törvényben meghatározott, illetve a Közösségek költségvetésével megosztásra kerülő kötelező befizetésekkel és a központi költségvetés, valamint az elkülönített állami pénzalap terhére jogszabály alapján juttatott támogatással összefüggő eljárásokban,
- c) a külföldiek beutazásával és magyarországi tartózkodásával kapcsolatos eljárásokban, valamint a menedékjogi eljárásban,
- d) a piac felügyeleti és a piac szabályozásával kapcsolatos eljárásokban,
- e) a pénz- és tőkepiaci, a biztosítási, az önkéntes kölcsönös biztosító pénztári és a magánnyugdíjpénztári tevékenység felügyeletével kapcsolatos eljárásban,
- f) a közbeszerzésekkel kapcsolatos jogorvoslati eljárásban

csak akkor kell alkalmazni, ha az ügyfajta vonatkozó törvény eltérő szabályokat nem állapít meg.

A többi közigazgatási hatósági eljárásra vonatkozó jogszabály a törvény rendelkezéseitől kizárólag abban az esetben térhet el, ha azt e törvény kifejezetten megengedi, illetve ha az az Unió jogi aktusának vagy nemzetközi szerződésnek a végrehajtásához szükséges.

Ha az e törvény hatálya alá tartozó ügyben az Unió közvetlenül alkalmazandó jogi aktusa vagy nemzetközi szerződés eljárási szabályt határoz meg, e törvény rendelkezései az ott szabályozott kérdésben nem alkalmazhatók.

Az egyes eljárásfajtákra vonatkozó eljárási jogszabályok e törvényben nem szabályozott, de e törvény szabályaival összhangban álló kiegészítő jellegű rendelkezéseket állapíthatnak meg.

A törvény nem a közigazgatási szervek valamennyi eljárását kívánja egységes törvényben szabályozni, hanem csak az eljárások egyik típusára, az egyedi ügyekben való hatósági eljárásra vonatkozóan állapít meg eljárási szabályokat. Ezek az eljárási szabályok adnak keretet az anyagi jogi (építésügyi, szociális kereskedelmi stb.) rendelkezések érvényre juttatásának, a törvény alapelveiben megfogalmazott kívánalmak szerint. A közigazgatás szervei parancsoló, tiltó, megengedő és megállapító határozatokat hoznak. A határozatban foglalt előírások betartatását közhatalmi szankcióval (pl. pénzbírság) is biztosítják. A közigazgatási szervek feladataikat gyors és egyszerű eljárással teljesítik. A közigazgatási eljárás a hatóság, az ügyfelek, továbbá az eljárásban részt vevő más szervek és személyek hatékony együttműködésére épül.

A közigazgatási szerv, ill. az ügy intézésére feljogosított más szerv a törvényben biztosított jogait az eljárás során a jogviszony másik alanya, az ügyfél irányába gyakorolja. A személyi

hatály szempontjából kiemelkedő az ügyfél meghatározása:

„Ügyfél az a természetes vagy jogi személy, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, akinek (amelynek) jogát, jogos érdekét vagy jogi helyzetét az ügy érinti, akit (amelyet) hatósági ellenőrzés alá vontak, illetve akire (amelyre) nézve - tulajdonát, jogait és vagyontárgyait is ideértve - a hatósági nyilvántartás adatot tartalmaz.”

Az ügyfelet az eljárásban megilleti a nyilatkozattétel és a jogorvoslat joga, köteles viszont legjobb tudomása szerint, jóhiszeműen közreműködni. Mindezek érdekében az eljáró szerv az ügyfelet jogairól és kötelességeiről tájékoztatja. Az ügyfél jogai megilletik azt a szervet, amelynek feladatkörét az ügy érinti.

A közigazgatási szerv a nem magyar ügyfél közigazgatási ügyében – ha nemzetközi szerződés vagy jogszabály másként nem rendelkezik – a Ket. szerint jár el, vagyis a Ket. személyi hatálya a deviza-külföldiekre is kiterjed. Az eljárásban mind a magyar, mind a külföldi ügyfelek a törvény előtt teljes egyenlőséget élveznek. Az eljárásban anyanyelvét szóban és írásban mindenki használhatja. A törvény előírásokat tartalmaz az eljárásban nem ügyféli minőségben résztvevő személyekre (tanú, képviselő, szakértő, tolmács).

A törvény szempontjából államigazgatási ügy minden olyan ügy, amelyben a közigazgatási szerv

- az ügyfelet érintő jogot vagy kötelességet állapít meg,
- adatot, tényt, vagy jogosultságot igazol,
- nyilvántartás vezet,
- hatósági ellenőrzést végez.

Az eljárási alapelvek többségükben a közigazgatási hatósággal szemben támasztott olyan fontos követelmények, amelyeknek az eljárás minden szakaszában érvényre kell jutniuk. A Ket.-ben szabályozott alapelvek egy része magából az Alkotmányból vezethető le, s az egész jogrendszerre vagy az összes eljárásjogra egyaránt irányadó. Ilyen például a törvény előtti egyenlőség elve, a törvényesség elve, avagy a jogorvoslathoz való jog. Vannak azonban más alapelvek is, amelyek vagy csupán a közigazgatási eljárásra jellemzők, vagy eljárás-típusonként differenciált módon jutnak érvényre. Ebbe a körbe sorolható például a hivatalból való eljárás elve.

Az alapelvek elsődleges címzettjei a közigazgatási hatóságok, de vannak kifejezetten az ügyfélre kötelezettséget hárító alapelvek (például a jóhiszemű eljárás elve), továbbá olyan alapelvek is, amelyek az eljárás valamennyi résztvevője számára irányadók.

2) Hatáskör és illetékesség

A törvény alkalmazása szempontjából közigazgatási hatóság a hatósági ügy intézésére hatáskörrel rendelkező

a) államigazgatási szerv,

b) helyi önkormányzat képviselő-testülete, illetve átruházott hatáskörben annak szervei,

c) főjegyző, jegyző (körjegyző), a képviselő-testület hivatalának ügyintézője, a megyei jogú város kerületi hivatalának vezetője, a hatósági igazgatási társulás,

d) nem közigazgatási feladat ellátására létrehozott egyéb szervezet, köztestület vagy személy, amelyet (akit) törvény vagy törvény felhatalmazása alapján kormányrendelet jogosít fel közigazgatási hatósági jogkör gyakorlására.

A hatóság hatáskörét - a hatósági eljárás körébe tartozó ügyfajta meghatározásával - jogszabály állapítja meg. Jogszabályban kell megjelölni az első fokon eljáró, továbbá a fellebbezést elbíráló hatóságot is.

A hatáskör általános értelemben munkamegosztási szabály. Meghatározza, hogy a szervezet hol helyezkedik el a társadalmi munkamegosztás rendszerében, milyen döntéseket, intézkedéseket hozhat, és ezt melyik (milyen típusú) szervezet hozhatja meg.

A hatóság a hatáskörébe tartozó ügyben illetékességi területén köteles eljárni. Ha e kötelességének a rá irányadó ügyintézési határidőn belül nem tesz eleget, a felügyeleti szerv - kérelemre vagy hivatalból - soron kívül, de legkésőbb a tudomásszerzéstől számított öt napon belül kivizsgálja a mulasztás okát.

A hatóság mulasztása esetén a felügyeleti szerv újabb - az ügyfajta irányadó ügyintézési határidő és a döntés-előkészítés fokának figyelembevételével megállapított - határidő kitérésével a mulasztó hatóságot három napon belül az eljárás lefolytatására utasítja.

Illetékesség

Ha jogszabály másként nem rendelkezik, az azonos hatáskörű hatóságok közül az eljárásra az a hatóság az illetékes, amelynek területén

- a) az ügyfél lakó- vagy tartózkodási helye, ennek hiányában szálláshelye (a továbbiakban: lakcíme), illetve székhelye (telephelye, fióktelepe) van,
- b) az ügy tárgyát képező ingatlan fekszik,
- c) az engedélyhez vagy bejelentéshez kötött tevékenységet gyakorolják vagy gyakorolni kívánják,
- d) a jogellenes magatartást elkövették.

Nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű vagy különleges szakértelmet igénylő ügyekben törvény vagy kormányrendelet kijelölheti azt a hatóságot, amely meghatározott ügyekben az ország egész területére kiterjedő illetékességgel eljár. A szakhatóságok közreműködésével folyó eljárásokban a kijelölésnek a szakhatóságokra is ki kell terjednie.

Az első fokú eljárás

A hatósági eljárás az ügyfél kérelmére, bejelentésére, nyilatkozatára, más hatóság kezdeményezésére, külön jogszabályban meghatározott panaszra vagy hivatalból indul meg.

Az ügyfajta vonatkozó különös eljárási szabály határozza meg, hogy a konkrét ügyben ki kezdeményezheti az eljárást. Ha az ügyfél kezdeményezi az eljárást, ezt legtöbbször kérelem benyújtásával teszi, de megindítható az eljárás bejelentéssel, nyilatkozattal, ha az ügyfél jogszabályban előírt kötelezettségét teljesíti. A törvény ugyanakkor részletesen szabályozza, hogy - összhangban a hivatalbóli eljárás elvével - a közigazgatási hatóság mikor köteles hivatalból megindítani az eljárást.

Az elsőfokú eljárást a közigazgatási eljárásjogi szaknyelv gyakran alapeljárás néven is említi. Ez a találó elnevezés azt juttatja kifejezésre, hogy a tipikus jellegű - tehát határozat kibocsátására irányuló - eljárás az elsőfokú eljárás alapul, s a szükséghez képest erre az alapra épül rá azután a jogorvoslati eljárás, illetőleg a végrehajtási eljárás. (Vannak azonban olyan eljárásfajták, amelyekben az elsőfokú eljárást a hatósági ellenőrzés helyettesíti, amely azután vagy határozat kibocsátásával zárul, vagy nem. Ha ugyanis az ellenőrzést végző hatóság minden rendben talál, fölösleges lenne határozatot hoznia.)

Az elsőfokú eljárás azért is nagyon fontos szakasza a közigazgatási eljárásnak, mert az utóbbi gyakran összesen ebből az eljárásszakaszból áll, s az elsőfokú határozat meghozatalával véget is ér. (Ez a helyzet például akkor, ha az ügyfél kér valamit a hatóságtól, a kérelmet a hatóság teljesíti, s az ügyben nincs ellenérdekű ügyfél).

Az érdemi határozatot harminc napon belül kell meghozni. Ennél rövidebb határidőt bármely jogszabály, hosszabbat pedig törvény vagy kormányrendelet állapíthat meg.

Kiskorú ügyfél esetében, továbbá ha életveszéllyel vagy súlyos kárral fenyegető helyzet elhárítása indokolja, vagy ha a közbiztonság érdekében egyébként szükséges, az érdemi határozatot soron kívül kell meghozni.

Ha jogszabály nem írja elő az ügyfél személyes eljárását, helyette törvényes képviselője vagy meghatalmazottja, továbbá minden esetben az ügyfél és képviselője együtt is eljárhat.

Ha jogszabály lehetővé teszi, a nagyszámú ügyfelet érintő eljárásban a hatóság - lehetőleg az ügy tárgyához igazodó - felsőfokú végzettségű hatósági közvetítőt vehet igénybe.

A hatósági közvetítő új jogintézmény a közigazgatási eljárásjogban. Világjelenség ugyanis, hogy növekszik a sok ügyfél részvételével folyó eljárások száma. Ennek egyik oka a technikai fejlődés: az utak, autópályák, repülőterek építése. A másik ok, hogy egy demokratikus államban megnövekszik az állampolgárok közéleti aktivitása: egyre többen kívánnak beleszólni valamilyen módon a lakóhelyük vagy tágabb környezetük helyzetét formáló döntésekbe.

Jogszabály elrendelheti, hogy a határozat meghozatala előtt más hatóság (szakhatóság) állásfoglalását kell beszerezni.

A hatóság köteles a döntéshozatalhoz szükséges tényállást tisztázni. Ha ehhez nem elegendők a rendelkezésre álló adatok, hivatalból vagy kérelemre bizonyítási eljárást folytat le.

Bizonyítási eszközök különösen: az ügyfél nyilatkozata, az irat, a tanúvallomás, a szemle és a szakértői vélemény.

A közigazgatási szerv a bizonyítékokat egyenként és összességükben értékeli, és az ezen alapuló meggyőződése szerint állapítja meg a tényállást.

Ha jogszabály nem írja elő az ügyfél személyes eljárását, helyette törvényes képviselője vagy meghatalmazottja, továbbá minden esetben az ügyfél és képviselője együtt is eljárhat. Az ellenérdekű ügyfél (ügyfelek) képviselőjét nem láthatja el ugyanaz a személy.

Ha jogszabály lehetővé teszi, a nagyszámú ügyfelet érintő eljárásban a hatóság - lehetőleg az ügy tárgyához igazodó - felsőfokú végzettségű hatósági közvetítőt vehet igénybe.

A közigazgatási szervek tevékenységének középpontjában a döntéshozatal és a döntések érvényesítése áll. A feladatok ellátása és a hatáskörök gyakorlása az esetek döntő többségében a döntések, más elnevezéssel az aktusok, kibocsátása és érvényesítése nyomán éri el a célját.

A hatósági tevékenység körében a döntéseknek két csoportját különböztethetjük meg. A közigazgatási aktus a közigazgatási szerveknek jogi jelentőségű (joghatás kiváltására irányuló) cselekménye, amely vagy kötelező erejű magatartási szabályok előírásából áll, (normatív aktusok), vagy konkrét közigazgatási jogviszony keletkezését, módosulását, illetve megszűnését eredményezi (egyedi aktusok).

A hatályos szabályozás a következő aktusokat intézményesítette:

a hatóság döntése lehet:

- **határozat** (beleértve az egyszerűsített határozatot);
- **végzés;**
- ideiglenes intézkedés;
- egyezség jóváhagyása;
- hatósági szerződés;

határozatnak minősül a hatósági bizonyítvány, a hatósági igazolvány és a hatósági nyilvántartásba történt bejegyzés;

jogszerű hallgatással létrehozott határozat.

A fentiekén túl a konkrét utasítás, mint egyedi aktus is szerephez juthat a hatósági eljárásban.

A szerv vezetője bármely ügyben soron kívüli eljárásra utasíthatja az ügyintézőt, a kiadmányozásra jogosult vezető pedig meghatározott tartalmú döntés-tervezet elkészítésére is.

3) Jogorvoslatok és a végrehajtás

A jogorvoslathoz való jog az alapvető jogok közé tartozik. Mindenki jogorvoslattal élhet az olyan bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti (jogsérelmet okoz).

A közigazgatási döntésekkel összefüggő jogorvoslatok:

a kérelem alapján lefolytatandó jogorvoslati eljárás és
a hivatalból lefolytatható döntés-felülvizsgálati eljárás.

Az ügyfél kérelme alapján lefolytatható jogorvoslati eljárások:

- a fellebbezési eljárás,
- a bírósági felülvizsgálat,
- az újrafelvételi eljárás,

Az ügyfél, illetve a kifejezetten rá vonatkozó rendelkezés tekintetében az eljárás egyéb résztvevője a hatóság jogerős határozatának felülvizsgálatát a határozat közlésétől számított harminc napon belül jogszabálysértésre hivatkozással kérheti a közigazgatási ügyekben eljáró illetékes bíróságtól a határozatot hozó hatóság elleni kereset indításával. A keresetindítás határidejét törvény eltérően is meghatározhatja.

A bírósági felülvizsgálat a fellebbezéshez képest szűkebben vonja meg a jogorvoslati kérelem (a kereset) hivatkozási alapját. Ugyanis amíg a rendes jogorvoslat körében a törvény az ügyféltől csupán annak állítását várja el, miszerint az elsőfokú határozat az ügyfél valamely jogát, jogos érdekét vagy jogi helyzetét sérti, addig a bírósági felülvizsgálat a jogszabálysértésre hivatkozást követeli meg. A keresetlevélben az ügyfélnek kifejezetten - jogszabály, jogszabályhely megjelölésével - hivatkoznia kell a közigazgatási döntés teljes vagy részben jogellenességére, pontosabban fogalmazva arra, hogy megítélése szerint jogszabálysértés történt. Nem akadályozza azonban a bírói gyakorlat szerint a felülvizsgálatnak, ha az ügyfél a keresetlevélben nem jelöli meg azt a konkrét jogszabályhelyet, amelyre a keresetet alapítja. A keresetlevélben megjelölt jogszabálynak nem feltétlenül kell magyar jogalkotó szervtől származnia, lehet az az Európai Unió kötelező jogi aktusa is.

Hivatalból kerül sor a közigazgatási döntés felülvizsgálatára

- a döntést hozó hatóság saját hatáskörében indított eljárás keretében,
- a felügyeleti eljárás keretében,
- az Alkotmánybíróság határozata alapján,
- ügyészi óvás nyomán.

c) Mind kérelemre, mind hivatalból lehetséges a döntés kijavítása, kicserélése és kiegészítése.

A közigazgatási jogorvoslati eljárás, különösen a fellebbezési eljárás többé-kevésbé hasonló folyamatot ír le, mint az elsőfokú közigazgatási hatósági eljárások.

Semmisség

A közigazgatási szerv határozatát a jóhiszeműen szerzett és gyakorolt jogra tekintet nélkül meg kell semmisíteni, ha:

az ügy nem közigazgatási szerv hatáskörébe tartozik;

a közigazgatási szervnek az ügyben eljáró dolgozója a kötelességét a büntető törvénybe ütköző módon megszegte, és ez a közigazgatási szerv határozatát befolyásolta, feltéve, hogy a bűncselekmény elkövetését jogerős ítélet megállapította. A közigazgatási szerv határozata azonban nem semmisíthető meg, ha a határozat jogerőre emelkedése óta három év eltelt.

Végrehajtás

A hatósági eljárásban az e törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén állami kényszerrel is el kell érni, hogy a hatóság döntésével pénzfizetésre vagy egyéb magatartásra kötelezett ügyfél e kötelezettségének eleget tegyen. Az állami kényszer e törvény keretei között elsősorban a kötelezett vagyoni jogait, kivételesen személyes szabadságát is korlátozhatja.

A kötelezett személye elleni kényszercselekményt - a végrehajtást fogatosító szerv intézkedése alapján - a rendőrség hajtja végre.

Elektronikus ügyintézés és hatósági szolgáltatás

Az elektronikus ügyintézés két területen alakítja át a közigazgatást:

a belső ügymenet szervezésében, ezt leginkább az igazolások, dokumentumok hozzáférése, az ügyintézés helyére vonatkozó szabályokban lehet tetten érni, a távolról, személyes megjelenés nélkül történő ügyintézés lehetőségének kialakulása révén.

A hálózatok, az Internet létrejöttével technikailag lehetővé vált a távolról történő ügyintézés. Létre kellett hozni azokat a megoldásokat, amelyek e lehetőségeket tényleges ügyintézési kínálattá változtatják. Az alapvető kérdés itt az azonosítás megoldása, hiszen a személyazonosítás hagyományos eszközei egy távol levő személlynél nem alkalmazhatók.

Az elektronikus ügyintézés kezdetei hazánkban az önköltségre, hatékonyságra érzékeny pénzügyi ügyintézés területén alakultak ki (nagy adózók elektronikus bevallása, a nyugdíjpénztári bevallások kezelése, EU-n kívüli székhelyű elektronikus szolgáltatók bejelentkezése stb.), mára azonban már a hatóságok, sőt az önkormányzat is elkezdtek az ilyen célú szolgáltatásokat.

A hatóságokat - saját döntésükön kívül - elektronikus szolgáltatások nyújtására, illetve felhasználására jogszabály is kötelezheti. Ha a hatóság vagy az ügyfél az elektronikus közigazgatási szolgáltatások nyújtását, illetve igénybevételét határozza el, e törvény a jogaikra, kötelezettségeikre már számos olyan elemet ír elő, mely a rendszer biztonságos működését és igénybevételét, a személyes adatok védelmét és a közérdekű adatok nyilvánosságát kívánja biztosítani. Az elektronikus közigazgatási szolgáltatások egy jelentős része nem kívánja meg az ügyfél azonosítását: ezeket bárki igénybe veheti, illetve a szabályozás garanciát is ad arra, hogy az egyes kapcsolatok technikai azonosítóit a kapcsolat lebontása után törölni kell, tehát ezen az úton nem állítható elő valakinek a szokásait, érdeklődését valószínűsítő személyiségprofil.

Törvény, kormányrendelet, önkormányzati rendelet eltérő rendelkezése hiányában a hatóság a közigazgatási hatósági ügyeket elektronikus úton is intézi.

Ha az ügyfél legalább fokozott biztonságú elektronikus aláírással rendelkezik, a kérelem az ügyfél elektronikus aláírásával ellátva a központi elektronikus szolgáltató rendszeren keresztül vagy közvetlenül a hatósághoz benyújtható. Az elektronikus hatósági ügyintézés során álnévre kiállított elektronikus aláírás nem alkalmazható. A hatóság az azonosításhoz az aláírás érvényességét ellenőrizheti. A hitelesítés szolgáltató elektronikus aláírás közigazgatási felhasználása esetén az ügyintéző hatóság megkeresésére elvégzi a viszontazonosítást, és az adatok egyezését, vagy az eltérés tényét a megkereső hatósággal közli.

Garanciális szabály, hogy a hatóság csak azzal az ügyféllel tarthat fenn elektronikus levelezés útján kapcsolatot, aki erre a célra megadta elektronikus levélcímét. Tehát az elektronikus levélcím más, nyilvános forrásból történő megszerzése esetén sem áll fenn az említett módon

való kapcsolattartás lehetősége (mint például a telefontól).

A hatóság az eljárás során keletkezett elektronikus dokumentumról a másolat készítésére jogosult személy kérésére, a jogosult választása szerint, hitelesített elektronikus, illetve hagyományos, papír alapú másolatot ad ki.

Iratkezelés a közigazgatásban

A közigazgatási szervezet vezetője felelős az iratkezelés egészének előírászerű működtetéséért. Kijelöli az iratkezelés felügyeletét, ellenőrzését és operatív irányítását ellátó felelős vezetőt. A vezető gondoskodik az ügykezelés rendjének megszervezéséről, a biztonságos iratkezelés személyi és dologi feltételeinek megteremtéséről, a selejtezés irányításáról és ellenőrzéséről, a havonkénti ügyirat-hátralék elkészítéséről valamint a Szabályzat és az irattári terv szükség szerinti módosításáról.

1. A küldemények átvétele: A küldeményeket és a beadványokat a hivatalos órák alatt kell átvenni. A küldemény átvételére jogosult: a címzett, az iratkezelést felügyelő vezető, ill. az általuk megbízott személy, a postai meghatalmazással rendelkező személy, az ügyfélszolgálati iroda ügykezelő vagy ügyintéző dolgozója valamint az ügyeleti szolgálatot teljesítő személy.

Az átvételt minden esetben igazolni kell; a kézbesítő okmányon olvasható aláírás és dátum megjelölésével. A "sürgős" "azonnal" jelzésű küldemények átvételi idejét óra, perc pontossággal kell megjelölni. Sérült küldemény átvétele esetében a sérülés tényét az átvételi okmányon meg kell jelölni és soron kívül ellenőrizni a küldemény tartalmának meglétét. Téves címzés vagy helytelen kézbesítés esetén a küldeményt továbbítani kell a tényleges címzetthez, vagy visszaküldeni a feladónak. A közigazgatási szervezethez érkezett hivatalos küldeményeket 24 órán belül, de legkésőbb az átvételt követő munkanapon az illetékes iratkezelőhöz iktatásra át kell adni.

2. A küldemények felbontása: A közigazgatási szervezethez érkezett küldeményeket általában a vezető, vagy az általa megbízott személy bonthatja fel. Felbontás nélkül kell a címzettnek továbbítani a vezető részére illetve a névre szóló, magánjellegű küldeményeket. A küldemények illetéktelen felbontásakor a borítékra rá kell vezetni a felbontó nevét, majd eljuttatni a címzetthez. A kézbesítőkönyvben rögzíteni kell a felbontás tényét. A küldemény felbontásakor ellenőrizni kell az iraton illetve a borítékon jelzett iratok, mellékletek létét, vagy az illeték lerovásának tényét. A mellékletek vagy illetékbélyeg hiánya nem akadályozhatja a küldemény ügyintézésre való továbbítását.

Faxon vagy más adathordozón érkezett irat esetében gondoskodni kell az információkat tartósan őrzött másolat készítéséről. Az elektronikus adathordozón érkezett iratok mellé kísérlapot kell csatolni, és ezeket együtt kell kezelni. Az iktatószámot az adathordozóra maradandó módon rá kell vezetni.

A küldemény borítékját 6 hónapig meg kell őrizni, ha ajánlottan érkezett, és véglegesen az ügyirathoz kell csatolni, ha a küldemény hiányosan vagy sérülten érkezett; ha bűncselekmény vagy szabálysértés gyanúja merül fel; ha a küldő név- és cím adatait csak a borítékról lehet megállapítani; vagy ha a beadás időpontjához jogkövetkezmény fűződhet.

3. Az iratok iktatása: A közigazgatási szervhez érkezett illetve ott keletkezett iratokat iktatással kell nyilvántartani. Külön jogszabályban meghatározott módon kell nyilvántartani és kezelni a pénzügyi bizonylatokat, a munkaügyi nyilvántartásokat és az anyagkezeléssel kapcsolatos nyilvántartásokat. Nem kell iktatni a tananyagokat, az üdvözlőlapokat, a

tájékoztatókat, meghívókat, előfizetői felhívásokat, közlönyöket, egyéb sajtótermékeket és a visszaérkezett tértivevényeket.

Az iratnyilvántartást a kezelőnek úgy kell vezetnie, hogy abból az irat beérkezésének ill. keletkezésének pontos ideje, az ügyintéző neve, az irat tárgya, az elintézés módja, a kezelési feljegyzések, valamint az irat holléte megállapítható legyen. Soron kívül kell iktatni a határidős iratokat, expressz küldeményeket és a hivatalból tett intézkedéseket tartalmazó "sürgős" jelzésű iratokat. Az iratok iktatása történhet hagyományos kézi módszerrel és elektronikus eljárással. A földhivatalok az iktatás során központilag kiadott számítógépes rendszert kötelesek használni.

Kézi iktatás céljára minden év kezdetén újonnan nyitott, hitelesített és oldalszámozott, a nyilvántartási adatok feltüntetésére, illetve rögzítésére alkalmas iktatókönyvet kell használni. Az elektronikus iktatásnál is ugyanazokat a követelményeket kell teljesíteni, mint a hagyományos iktatásnál. Elektronikus érkeztetés és iktatás esetén is szerepelnie kell az iratokon mindazon kezelési feljegyzéseknek, melyek a hagyományos iratkezelésben szükségesek. A bevitt adatokat az év végét követően tartós módon archiválni kell és az így készült iktatókönyvet a név- és tárgymutatóval együtt a tárgyévi iratokhoz tartozóan kell kezelni.

Az iktatóbélyegző tartalmazza: a közigazgatási szervezet nevét, székhelyét; az iktatás évének, hónapjának, napjának; az iktatási sorszámnak (alszámnak); az ügyintéző nevének; a mellékletek számának; az előirat számának feltüntetésére szolgáló rovatokat.

4. Az iratok szerelése: Az irat iktatása előtt meg kell állapítani, hogy van-e előzménye (előirata). Az előiratot a kezelőnek az újabb irathoz (utóirathoz) kell szerelnie. Az ügylezárása után az összetartozó iratok véglegesen együtt maradnak (szerelés).

5. Mutatózás: A papír alapú, hagyományos iktatást végző közigazgatási szervezetenél az iktatott iratokról, azok előkeresését megkönnyítő név- és tárgymutatót is célszerű vezetni. A mutatókönyvbe az iktatókönyv tárgyrovatába bejegyzett szöveget az ügy iktatószámának feltüntetése mellett kell bevezetni. Elektronikus nyilvántartásnál a keresést a "Tárgy" rovaton kívül, esetenként kombinált feltételek és tartalom mellett is biztosítani lehet.

6. Szignálás: A kezelő az érkezett iratokat az ügyintézők kijelölése végett köteles a vezetőhöz, illetve az általa megbízotthoz továbbítani. A soron kívül iktatott ügyiratokat azonnal, a többieket legkésőbb a következő munkanap kezdetén kell szignálásra bemutatni. *Az irat szignálására jogosult személy kijelöli az ügyintézőt és közli az elintézéssel kapcsolatos esetleges külön utasításait.*

Az ügyintézés során felmerült közbenső intézkedéseket írásban kell megtenni, ha azok az ügy érdemi elintézéséhez szükséges vélemény, állásfoglalás kérésére illetve átadására irányulnak. Az intézkedéstervezetek elkészítését követően a kiadmány továbbítására vonatkozóan az ügyintéző a kezelő részére az előadóíven, vagy az iraton egyértelmű kiadói utasítást ad. Az ügyintéző által elkészített, kiadói utasítással ellátott intézkedéstervezetet az ügyben döntési jogkörrel rendelkezőnek kell átadni, aki abban kiadmányozással dönt.

7. Kiadmányozás:

A kiadmányozás magában foglalja az ügyben való érdemi döntést, az intézkedés kiadásának és az ügyirat irattárba helyezésének jogát. A kiadmányon változtatni csak a kiadmányozó hozzájárulásával szabad. A kiadmány akkor hiteles, ha azt az illetékes kiadmányozó saját

kezüleg aláírja vagy a kiadmányozó neve mellett az "s.k." jelzés szerepel és a hitelesítéssel felhatalmazott személy azt aláírásával igazolja, vagy ha a kiadmányozó, illetve az arra felhatalmazott személy aláírása mellett a közigazgatási szervezet hivatalos bélyegzőjének lenyomata szerepel. A kiadmány (másolat) hitelesítését az eredeti iratot őrző szervezeti egység kezelője "a kiadmány hitelül" záradékolással végzi. Az elektronikusan előállított, vagy ily módon továbbított iratok hitelesítésére az elektronikus aláírást és időbélyegzőt, jogszabályban kijelölt szervezet által kezelt nyilvános és titkos kulcsot kell alkalmazni.

A kiadmányozott intézkedéstervezetet a tisztázattal össze kell olvasni, az esetleges hibákat ki kell javítani, majd azokat együttesen - előadói munkakönyvben való elismertetéssel - kell a kezelőnek expedálásra és irattárazásra átadni.

8. Az iratok expedálása: Az irat továbbítása előtt a kezelőnek ellenőriznie kell, hogy a letisztázott kiadmányhoz kapcsolódóan végrehajtottak-e minden kiadói utasítást. A küldeményeket a továbbítás módja szerint csoportosítani kell (posta - feladókönyv, kézbesítő - kézbesítő könyv, futárszolgálat). Az expedálás tényét és idejét az ügyirat irattári példányán, az előadói íven és az iktatókönyvben is dokumentálni kell. A visszaérkezett küldeményeket a kezelő köteles soron kívül bemutatni az ügyintézőnek. A kezelőnek határidős nyilvántartásba kell helyeznie azokat az iratokat, amelyek meghatározott idő múlva vagy időnként intézkedést igényelnek. A határidő lejárt előtti napon a határidős ügyiratot ki kell emelni a nyilvántartásból és az ügyintézőnek továbbítani.

9. Irattározás: Az iratok nyilvántartásának, kezelésének és selejtezésének megkönnyítésére az irattári terv szolgál. Az irattárba helyezett iratokat azok szakszerű és biztonságos őrzésére alkalmas helyiségekben, megfelelő tárolóeszközökben, az irattári terv alapján kell irattározni. Az elintéztett ügyiratokat az irattárban irattartókba kell csoportosítani. Az irattartókon fel kell tüntetni a bennük tárolt iratok évkörét, tétel- és iktatószámát. Elektronikai megoldás esetén az elektronikus adathordozóra felvitt iratokat, kezelési feljegyzéseket, nyilvántartási adatokat egy közös adathordozón kell kezelni.

Az ügy típusát és selejtezhetőségének idejét az irattári terv mutatja. A tárgyévi és az azt megelőző 2 évi iratanyagot az ügyintézéshez közelebbi ún. átmeneti irattárban lehet irattározni, ezután viszont át kell adni központi irattárnak.

10. Az iratok selejtezése és levéltárba adása: Az irattárból iratot megsemmisítés, vagy nyersanyagként való felhasználás végett kiemelni csak szabályszerű selejtezési eljárás keretében, az irattári tervben rögzített őrzési idő elteltével lehet. Az iratselejtezés gyakorlati végrehajtására a közigazgatási szervezet vezetője által megbízott vezető selejtezési bizottságot hoz létre, mely meghatározza a selejtezhető irattári tételeket és külön válogatja azoktól a továbbra is megőrzendő iratanyagot.

Önellenőrző kérdések:

- 1) Milyen „közigazgatási jelegű” ügyekre nem terjed ki a Ket. Hatálya?
- 2) Milyen bizonyítási eszközöket ismer a közigazgatási eljárásban?
- 3) Melyek az ügyfél kérelme alapján lefolytatható jogorvoslati eljárások?
- 4) Mely területeken alakítja át az elektronikus ügyintézés a közigazgatást?
- 5) Melyek az iratkezelés egyes lépcsőfokai a közigazgatásban?
- 6) Mi a szignálás?
- 7) Mi a kiadmányozás?